

NORDISK TIDSKRIFT

FÖR VETENSKAP, KONST OCH INDUSTRI
UTGIVEN AV LETTERSTEDTSKA FÖRENINGEN

- Politik och ekonomi i Norden 2011:
  - Claes Wiklund
  - Arne Hardis
  - Jan-Anders Ekström
  - Harriet Tuominen
  - Arna Schram
  - Harald Stanghelle
  - Anders Wettergren
- Populism i Norden
- Intervju med Bo Andersson
- Målaren och kosmopoliten P. S. Krøyer
- Socialpolitiskt samarbete i Norden
- Bokessä om nordisk kriminallitteratur

STOCKHOLM

■ ■ Ny serie i samarbete med Föreningen Norden ■ ■

Årg. 88 • 2012 • Häfte 2

INNEHÅLL

Artiklar

Valår och partiledarbyten. Nordisk politik under 2011. <i>Claes Wiklund</i>	107
Thorning-Schmidts sejr. Dansk politik 2011. <i>Arne Hardis</i>	111
Populistisk storseger rubbade cirkelarna. Finland år 2011. <i>Jan-Anders Ekström</i>	121
Upp och ner för partierna på Åland. <i>Harriet Tuominen</i>	133
Politik och ekonomi på Island 2011. <i>Arna Schram</i>	139
Den norske tragedien. Politikk og økonomi i Norge i 2011. <i>Harald Stanghelle</i>	149
Partiledarbytenas år. Svensk politik och ekonomi 2011. <i>Anders Wettergren</i>	159
En ny nordisk partifamilj. <i>Ann-Cathrine Jungar</i>	169
NT-Intervjun. Bo Andersson: Nordens hus i Stockholm. <i>Lena Wiklund</i>	175
Kosmopolitten Krøyer. <i>Eva Pohl</i>	179

* * *

För egen räkning och nordisk krönika

Nordiskt socialpolitiskt samarbete. Praktiska erfarenheter och personliga reflexioner. <i>Claes Wiklund</i>	189
Krönika om nordiskt samarbete. <i>Anders Ljunggren</i>	195

* * *

Bokessä

Nordisk kriminallitteratur sett utenfra. To nye bøker om "Nordic Noir". <i>Hans H. Skei</i>	199
---	-----

* * *

Kring böcker och människor

Finlandsfrågan i svensk politik. <i>Johan Strang</i>	205
Nordisk parlamentarism vid ett vägskäl. <i>Fredrik Sterzel</i>	209
Amalie Skrams produktive år. <i>Bjørn Tysdahl</i>	211
Mandatställningen i de nordiska parlamenten. <i>Lena Wiklund</i>	215
Sammanfattning	217
Tiivistelmä.	218

CLAES WIKLUND

VALÅR OCH PARTILEDARBYTEN

Nordisk politik under 2011

Inledning

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, som började utges år 1878, är en av de äldsta publikationerna i Norden på det kulturella och politiska området. *Finsk Tidskrift* är två år äldre än NT medan norska *Samtiden* och svenska *Ord och Bild* har några år färre på nacken. NT:s 135:e årgång innehåller på sedvanligt vis ett temanummer om det gångna årets händelser inom politik och ekonomi i de fem nordiska länderna. Dessutom kan NT:s läsare i år ta del av en intressant översikt om åländsk politik.

Under 2011 ägde val rum till Danmarks folketing och till Finlands riksdag. I Norge hölls det kommunalval i skuggan av terrordåden den 22 juli. På Island sade väljarna i en folkomröstning än en gång nej till Icesave. På Åland var det val till lagtinget. Endast i Sverige lyste de allmänna valen helt med sin frånvaro. I stället passade fyra av de sammanlagt åtta svenska riksdagspartierna på att byta ut sina ledare.

Skribentstaben

Skribentstaben är intakt jämfört med förra året. Arne Hardis, politisk journalist på köpenhamnska *Weekendavisen*, har levererat sin elfte danska översikt i obruten följd. Frilansskribenten Jan-Anders Ekström, med *Hufvudstadsbladet* som sitt tidigare publicistiska huvudforum, har signerat sin sjuttonde finländska översikt. Harriet Tuominen har haft sin skrivarbas på dagstidningen *Nya Åland* i Mariehamn. Hon har längre tillbaka i tiden skrivit politiska översikter om Åland i *Nordisk Tidskrift*.

Journalisten Arna Schram har förut medarbetat i såväl *Morgunblaðið* som *Viðskiptablaðið* (Handelstidningen). Hon har nu författat sin nionde isländska översikt. *Aftenpostens* politiske redaktör Harald Stanghelle och *Göteborgs-Postens* f.d. andreredaktör Anders Wettergren har uppnått samma antal översikter dvs. nio.

De politiska översikterna beledsagas av en slagkraftig tecknarstab. Jens Hage håller upp sin politiska narrspegel dagligdags i *Berlingske Tidende*. Wilfred Hildonen förgyller *Hufvudstadsbladets* ledarsida med sina ritstiftskommentarer. Halldór Baldurssons teckningar publiceras i anrika *Morgunblaðið*. Inge Grødum återfinns sedan åtskilliga år på *Aftenposten*. Kjell Nilsson-Mäkis politiska teckningar trycks i flera svenska dagstidningar bl. a. *Göteborgs-Posten*. Sex kunniga och skarpögda politiska skribenter och fem träffsäkra tecknare guidar *Nordisk Tidskrifts* läsare runt i de politiska labyrintherna.

Läs och le.

Danska och finländska parlamentsval

Politiska regimskiften blev det både i Danmark och Finland efter förra årets parlamentsval. I *Danmark* återtog Socialdemokraterna regeringsmakten efter en decennielång vandring i den politiska öknen. Genom Helle Thorning-Schmidt fick Norden sin femte kvinnliga statsminister. Hennes föregångare på regeringschefsposten debuterade 1981 – Gro Harlem Brundtland, 2003 – Anneli Jäätteenmäki, 2009 – Jóhanna Sigurðardóttir och 2010 – Mari Kiviniemi. Även Åland fick en kvinnlig regeringschef genom Camilla Gunell.

Efter tio år på taburetterna fick Venstre och De Konservative lämna ifrån sig regeringsmakten. Statsministerpartiet Venstre erövrade ytterligare ett mandat i folkettinget medan regeringskollegorna inom det konservativa partiet gick på en ordentlig bakstöt – hela minus 10 mandat. För första gången i Socialistisk Folkepartis mer än femtioåriga historia hamnade partiet i regeringsställning. Radikale Venstre återinträdde i regeringen efter ett decenniums maktlöshet.

Finland upplevde ett veritabelt jordskredsval. De populistiska Sannfinländarna med Timo Soini som främste röstdragare avgick ensamma med segern. Sannfinländarna ökade på sitt mandattal med hela 33 och blev tredje största parti i riksdagen. Samtliga övriga partier – Svenska folkpartiet utgör undantaget – gjorde större eller mindre mandatförluster. Allra sämst gick det för Centerpartiet som gick bakåt med hela 15 mandat. Statsminister Mari Kiviniemi hade inte något annat val än att gå i opposition. Samlingspartiet blev största parti trots en kraftig mandatförlust på sju. Socialdemokraterna kom tillbaka i den sexpartiregering som efter mycket svåra förhandlingar till slut kunde bildas. Statsministerposten tillföll, som praxis varit de senaste åren, det största partiet. Samlingspartiet är nu dominanten i finländsk politik. Partiet bekläder såväl statsminister- som presidentposten genom Jyrki Katainen och Sauli Niinistö.

Kommunalvalet i ett av terror chockat *Norge* uppvisade inte något påtagligt högt valdeltagande. Populismens främsta banérförare i Norge, Fremskrittspartiet, gick kraftigt bakåt och stannade på 11,4 procent. Høyre med Erna Solberg som vallokomotiv gjorde ett av sina bästa val på länge och fick 28 procent av rösterna.

Partiledarskiften präglade Sverige

Sverige var det enda landet i Norden där det inte ägde rum allmänna val. I stället ägnade sig fyra av de åtta riksdagspartierna åt att ömsa ledarskinn. Mest uppmärksammat blev Socialdemokraternas överraskande val i mars av Håkan Juholt till ny partiordförande efter Mona Sahlin. Juholt visade sig snabbt bli en belastning för de hårt sargade Socialdemokraterna. Efter mindre än ett år tvingades han bort från partiledarsysslan. Luftiga politiska löften som fick tas tillbaka och en del personligt slarv resulterade i att Juholt fick bila hem till Oskarshamn och inför sina trogna väljare meddela sin omedelbara avgång i början av 2012.

Någon extra kongress blev det inte som valde nästa socialdemokratiska partiledare. Det blev istället partistyrelsen som utsåg IF Metalls erfarna ordförande Stefan Löfven till ny S-ledare. Löfven har ingen politisk erfarenhet och har inte suttit i riksdagen. Även Socialdemokraternas ekonomiska talesperson hämtades utanför korridorerna på Helgeandsholmen. Med Stefan Löfven i spetsen har opinionssiffrorna vänt uppåt kraftigt för Socialdemokraterna.

De framgångsrika språkrören Maria Wetterstrand och Peter Eriksson hade nått till maktens och vägs ände – enligt Miljöpartiets stadga – efter nio år i det politiska rampljuset. Till deras efterträdare valdes Gustav Fridolin och Åsa Romson. Under 2010 gick Miljöpartiet in för att bilda regering ihop med Socialdemokraterna och Vänsterpartiet. Av detta blev intet. Ett år efter valet har samtliga dessa tre oppositionspartier bytt ledare.

Vänsterpartiets Lars Ohly upplevdes alltmera som en belastning för partiet. Jonas Sjöstedt, fd EU-parlamentariker, var hans självklara efterträdare även om flera kandidater fanns att välja på.

Centerpartiets Maud Olofsson, den borgerliga fyrpartialliansens främsta tillskyndare, avgick också som partiledare under förra året. Hon hade lett Centerpartiet i tio år när den unga riksdagsledamoten Annie Lööf utsågs till hennes efterträdare. Centerpartiet var först med en kvinnlig partiledare genom Karin Söder som trädde till när Thorbjörn Fälldin avgick på hösten 1985. Tre av de fem senaste partiledarna inom Centern är kvinnor.

Moderata Samlingspartiet och Kristdemokraterna är de enda av de etablerade politiska partierna som aldrig haft en kvinnlig partiledare. Vänsterpartiet har haft Gudrun Schyman och Folkpartiet Maria Leissner som partiledare.

I Norge avgick Kristin Halvorsen som ledare för Sosialistisk Venstreparti efter ett dåligt kommunalval. Hon fick en man som efterföljare nämligen Audun Lysbakken som just lämnat regeringen efter en smärre politisk skandal.

I Danmark hade Lars Barfoed avlöst Lene Espersen som ledare för De konservative. Det imponerade föga på väljarna som gav partiet en rejäl knäpp på näsan. Efter valförlusten på tio mandat drömmer sig nog mången konservativ väljare tillbaka till Poul Schlüters glansdagar på 1980- och 1990-talet.

Regeringar och ministrar som kom och gick

Till följd av valresultatet fick Danmark en ny regering över blockgränsen. Innan dess hade Lars Løkke Rasmussen tvingats att avskeda integrationsminister Birthe Rønn Hornbech. Den danska regeringskoalitionen påminner i mångt och mycket om den norska. I Danmark är det ett borgerligt parti på vänsterkanten, Radikale Venstre, och i Norge Senterpartiet som regerar under socialdemokratisk ledning med ett vänstersocialistiskt parti som tredje part.

I Finland gjorde regeringsbildaren och sedermera statsministern Jyrki Katainen allt vad han kunde för att få valets segrare Sannfinländarna att

delat regeringsansvaret. Efter mycket lurpassande blev det småningom en regering som svämmade över alla politiska bräddar. ”Sixpacken” kom den att kallas eftersom den inkluderar, förutom statsministerns eget Samlingsparti, Socialdemokraterna, Vänsterförbundet, Svenska folkpartiet, De Gröna och Kristdemokraterna. Bredare kan en finländsk regering knappast bli.

På *Island* stretade koalitionen med Jóhanna Sigurðardóttir och Steingrímur J. Sigfússon i täten tappert vidare. Antalet ministrar minskades från nio till åtta. Två ministrar som fick lämna regeringen var fiske- och jordbruksministern Jón Bjarnason och handelsministern Árni Páll Árnason. In i regeringen trädde Oddný G. Harðardóttir som finansminister medan Steingrímur J. Sigfússon blev chef för ett nyinrättat näringsdepartement.

I *Norge* avgick justitieminister Knut Storberget i spåren efter Utøya-katastrofen. Hans efterträdare blev Grete Faremo.

Ledarskiftet inom Centerpartiet utlöste också en ministerrockad i *Sverige*. Maud Olofsson lämnade regeringen tillsammans med miljöminister Andreas Carlgren. Nya centerpartistiska statsråd blev den unga partiledaren Annie Lööf (näringsminister) och Lena Ek (miljöminister).

På *Åland* slutligen tog Socialdemokraterna över lantrådsposten genom Camilla Gunell. Hon leder en bred landskapsregering där ytterligare tre partier ingår nämligen Centern, Moderaterna och De obundna.

Den kvinnliga representationen i lagtinget minskade. Det oaktat valdes Centerns Britt Lundberg till talman. Även i Finlands riksdag företräds Åland av en kvinna, Elisabeth Naucélér som är född i Värmland.

Mönster för regeringarna i Norden

Regeringar över den politiska blockgränsen styr i tre av de nordiska länderna nämligen Danmark, Finland och Norge. Åland uppvisar ett likartat politiskt grundmönster. Island har däremot en blockbaserad, vänsterbetonad regering. Sverige har en renodlad borgerlig ministär. Tre av de sex här berörda länderna eller självstyrande områdena kan uppvisa kvinnliga regeringschefer som också har det gemensamt att de är socialdemokrater.

Det norska parlamentet kan som bekant inte upplösas. Stortingets mandatperioder ligger orubbligt fast. Arbeiderpartiets suveräne ledare Jens Stoltenberg har då stortingsvalet äger rum nästa år suttit vid makten i åtta år. Under efterkrigstiden har bara Einar Gerhardsen och Gro Harlem Brundtland suttit längre som norska statsministrar. Tage Erlanders 23 år som statsminister lär dock förbli ett oslagbart nordiskt rekord.

ARNE HARDIS

THORNING-SCHMIDTS SEJR

Dansk politik 2011

Efter ti år i opposition er Socialdemokratiet tilbage som statsministerparti under Helle Thornings ledelse. Dansk Folkeparti mistede enhver indflydelse, og De Radikale vendte tilbage som dansk politiks stærke tyngdepunkt efter folketingsvalget i september.

Arne Hardis er politisk redaktør ved Weekendavisen.

2011 var valgår i Danmark og blev blandt andet af den grund et af de rigtig store politiske år: Oppositionen slog regeringen af pinden ved folketingsvalget den 15. september – den slags er faktisk sjældent i nyere dansk politik – og Danmark fik sin første kvindelige statsminister, socialdemokraten Helle Thorning-Schmidt. Hun erstattede Venstres Lars Løkke Rasmussen, der kun fik to og et halvt år i Statsministeriet.

Vi fik også for første gang nogen sinde folkesocialister (SF) i regering. Det har de drømt om, siden den legendariske kommunistformand Aksel Larsen brød med Danmarks Kommunistiske Parti og dannede SF i 1959. SF har før haft betydelig indflydelse som støtteparti for socialdemokratiske regeringer, men indtagelsen af ministerkontorer var noget helt uprøvet for folkesocialisterne og deres vælgere; det kunne man godt mærke på dem. Det er nok stadig sådan, at socialister har nemmere ved at være i opposition end ved at forvalte magten.

Men også på andre måder blev 2011 et interessant år: Det blev året, hvor en af dansk politiks allerhelligste køer, efterlønnen, blev noget nær slagtet, hvor Det Konservative Folkeparti kollapsede spektakulært, og hvor Liberal Alliance til gengæld bed sig fast som en klar liberal røst i dansk politik. Det blev også året, hvor Dansk Folkeparti blev skubbet ud i mørket, da alliancen med Venstre og Konservative, som har sikret Pia Kjærsgaards magt, blev dumpet af vælgerne. De Radikale blev omvendt efter ti år uden indflydelse igen tyngdepunktet i dansk politik efter et forrygende folketingsvalg (fra 9 til 17 mandater). Og – næsten pudsigt: 2011 blev året, hvor danskerne i stort tal i samtlige meningsmålinger efter valget flygtede til det parti, de netop havde sat fra bestillingen: Lars Løkke Rasmussens Venstre.

At den alleryderste venstrefløj i skikkelse af Enhedslisten gik meget kraftigt frem ved valget (fra 4 til 12 mandater), kan ikke udviske det samlede, lidt ejendommelige forløb, som 2011 fik: Danmark fik en såkaldt rød reger-

ing, men rykkede samtidig mentalt i mere blå retning; krisen har rykket op og ned på de tilvante dagsordener, og nu diskuterer danskerne langt hellere fattigdom, arbejdspladser og arbejdsmoral end indvandrere og multikulturalisme. Såre symbolsk måtte Helle Thorning-Schmidt som pris for magten acceptere den beskæring af efterlønnen, som der i 2011 viste sig et solidt flertal for.

Opgør om efterlønnen

Den særlige danske mulighed for tidlig pensionering, som efterlønnen er, fik nemlig en af de store roller i opgøret om regeringsmagten. Efterlønnen har haft status som politisk helligdom, siden socialdemokraten Poul Nyrup Rasmussen i 1998 forringede ordningen efter først at have erklæret sig som dens garant i valgkampen samme år. Efterlønnen har i årene, der fulgte, været marineret i løfter om urørlighed. Og har man strammet den op som i 2006, har man sikret sig, at et meget bredt flertal i Folketinget stod bag.

I et forsøg på at vinde det politiske initiativ – og vel også fordi han faktisk er imod efterlønnen – brød statsminister Lars Løkke Rasmussen i sin nytårstale 1. januar 2011 denne helligdom ned og erklærede, at regeringen ville afskaffe efterlønnen. Det udløste en endog meget heftig debat i det tidlige 2011, og der stod nu to økonomiske forslag over for hinanden, som begge handlede om, at vi skal bestille mere: Venstre og Konservative ville af med efterlønnen, mens Socialdemokratiet og SF ville have alle danskere til at arbejde en smule mere. Begge blokke havde dissidenter i deres lejr. I blå blok ville Pia Kjærsgaard ikke røre efterlønnen, i rød blok havde den radikale leder, Margrethe Vestager, i årevis talt for dens afskaffelse.

*Helle Thorning-Schmidt og Villy Søvndal kan bare se til, mens Radikale forhandler forringelser i efterlønnen.
Tegning: Jens Hage.*

Virkelig skred i debatten kom der, da Dansk Folkeparti i løbet af foråret besluttede at støtte en forringelse af efterlønnen i et forsøg på at forbedre Løkkes chance for at vinde valget. Det gav pludselig De Radikale mulighed for indflydelse: Skønt forankret i rød blok besluttede Margrethe Vestager at indgå forlig med Venstre, Konservative og Dansk Folkeparti om en meget kraftig forringelse af efterlønsordningen. Vestager ville have en rød statsminister, men ville have hende til at føre blå økonomisk politik.

Forvirrende? Ikke ifølge vælgerne, der belønnede den radikale kurs. Splittelsen i den røde blok gavnede da heller ikke Lars Løkke, for vælgerne strømmede til De Radikale, og de kom i større stil fra blå blok. Så den politiske lære af dette efterlønsopgør kan også udtrykkes på denne måde: Vælgerne ville gerne have Lars Løkkes politik, men ikke ham selv og måske især ikke den indflydelse til Dansk Folkeparti, som fulgte med ham.

Denne indflydelse så man i ren form sommeren 2011. For at støtte forringelsen af efterlønnen betingede Pia Kjærsgaard sig, at den danske grænsebevogtning skulle styrkes i skikkelse af en ekstra toldindsats på selve grænsen. Det udløste stor ballade ude i Europa, men også i den blå blok var der mange, der ømmede sig – for den klassiske konservative vælger var det sin sag at se den EU-venlige kurs suppleret med meget synlige grænsebomme.

Ny udlændingedagsorden

Mens politikerne ikke kunne enes om den hjemlige politik, opstod der en sjælden enighed, da spørgsmålet om Libyens fremtid blev påtrængende. Selv

Noget for noget! Pia Kjærsgaard fik en eget grænsekontrol for sin støtte til forringelsen af efterlønnen.

Tegning: Jens Hage.

Enhedslisten var med, da Folketinget besluttede at gå ind i opgøret på oprørernes side med truslen om overgreb mod civile som begrundelse. Enhedslisten trak sig dog hurtigt efter massiv kritik fra baglandet; man er ikke på den yderste venstrefløj vant til at gå i krig på Natos side. Resten af Folketinget holdt fast i engagementet, som gjorde Danmark til en af de mest aktive deltagere i luftkrigen mod Gadaffis styrker.

Folketingsvalget blev udskrevet i august – det skulle alligevel senest afholdes i november – med en fortsat solid føring til rød blok i meningsmålingerne. Helle Thorning-Schmidt og SF-leder Villy Søvndal øjnede så småt magten i horisonten og begyndte at tale for en forsigtig økonomisk politik, hvor pengene skulle være der, før de kunne bruges. Men løfterne var stadig talrige, som vanligt er i valgkampe – blandt andet lovede SF meget betydelige forbedringer i den kollektive trafik i København. Pengene skulle komme fra en betalingsring omkring hovedstaden, som det også kendes fra Stockholm og Oslo.

Alligevel sivede vælgerne fra Villy Søvndal til Enhedslisten, som med den unge Johanne Schmidt-Nielsen har fået sig en skikkelig debattør, og SF besluttede sig midt under valgkampen for at bevise, at der altså er politiske forskelle på SF og Socialdemokratiet. De to partier havde ellers kørt tæt parløb gennem et par år blandt andet om en stram udlændingepolitik.

Det blev det bare værre af – set fra SF's synspunkt. Søvndal åbnede forsigtigt for udlændingeløstelser *efter næste valg* (det vil sige fra 2016!), eftersom det er SF's officielle politik, og så fik han åbnet den besværlige udlændingede-bat, man ellers heldigt havde undgået i valgkampens start. Men her viste en af de interessante mentale frontforskydninger sig: Efter klassisk logik skulle dette skade rød blok og gavne Dansk Folkeparti, men samlet set skete der kun det, at strammerne i rød blok (Socialdemokratiet og SF) tabte terræn til blokens slappere (Radikale og Enhedslisten). Dansk Folkepartis indflydelse sang på sidste vers.

Forløbet bekræftede en tendens, der gennem et års tid havde kunnet aflæses i den offentlige debat: Danskerne er ikke længere optaget af yderligere udlændingestrømninger. Forklaringen? Den økonomiske krise har helt sikkert betydet noget. En tiltagende vælgerlede ved Dansk Folkepartis indflydelse formentlig også. Måske har det også været sværere at diskutere udlændingestrømninger i kølvandet på Anders Behring Breiviks udåd i Norge, som påvirkede opinionen i Danmark meget kraftigt.

Men mere grundlæggende er der nok tale om, at et kvart århundredes magtkamp mellem et massivt vælgerflertal og en massiv majoritet i Folketinget omsider blev afgjort til vælgerflertallets fordel. I 1980'erne, da den meget liberale udlændingelov blev besluttet, stod et næsten enigt folketing bag loven, selv om to tredjedele af vælgerne ønskede strømninger blandt andet

af familiesammenføringsreglerne. Kun Mogens Glistrups Fremskridtspartiet krævede igen og igen folkeafstemning om udlændingepolitikken. Ved valget i 2011 havde næsten hele Folketinget rettet ind efter vælgernes ønske. Bruger man den omdiskuterede 24 års-regel som målestok for ønsket om en stram udlændingepolitik, var det kun Liberal Alliance og Enhedslisten, som meget energisk ville af med den. Både SF og Radikale accepterede 24-årsreglen som prisen for adgang til regeringsmagten.

Afgørende i det langstrakte forløb har det været, at Socialdemokratiet nu for alvor er slået ind på den stramme udlændingekurs; det har berøvet spørgsmålet dets gennem årtier opbyggede præg af afgørende vanddele. Nu er det så at sige bare politik.

Konservativ nedtur

2011 blev et katastrofalt år for De Konservative og partiets nye leder, Lars Barfoed, som afløste Lene Espersen efter en meget heftig kritik af hendes indsats i medier og i dele af det konservative bagland. Barfoed tilhører partiets socialkonservative fløj, som måske nok er glad for den regeringsmagt, Dansk Folkepartis mandater har sikret, men knap så tilfreds med de indrømmelser til Pia Kjærsgaard, som fulgte med.

Da valgkampen åbnede i august, besluttede Barfoed at synge den kendsgerning ud i offentligheden. Nu skulle det være slut med indrømmelser til Dansk Folkeparti, i stedet lovede Barfoed og Margrethe Vestager hinanden indflydel-

*Oppositionens Margrethe Vestager og regeringens Lars Barfoed indledte et samarbejde ved valgkampens start. Det blev dyrt for Barfoed.
Tegning: Jens Hage.*

se hen over de to blokke uanset valgets udfald. Den melding blev katastrofal for Barfoed – valget mere end halverede partiet fra 18 til 8 mandater – som efter valget måtte se sig hånet for at indgå en ubegavet alliance med fjenderne De Radikale efter parolen: ”Vi stjæler jeres politik, så kan I til gengæld stjæle vores mandater.”

Helt retfærdig er denne hån nu ikke. De konservative vælgere sivede især til Lars Løkke, som overraskende gik frem fra 46 til 47 Venstremandater, og til Liberal Alliance, som voksede fra 5 til 9 mandater.

Partiet er nu kun en skygge af sig selv, uden mod til at føre en selvstændig politik og uden evne til at indgå forlig med den nye regering på egen hånd. Mandaterne rækker ikke til at træde ud af Venstres skygge.

Truet på sin lederpost er Lars Barfoed dog ikke trods det katastrofale valgresultat. Lederskifte er prøvet for hyppig de seneste år, og måske er det heller ikke så attraktivt at forsøge at erobre lederposten på de nuværende vilkår. Hovedopgaven synes at være at holde partiet over spærregrænsen, så det kan fejre sit 100 års-jubilæum i 2015 med repræsentanter på Tinge.

Den røde aksens kollaps

Folketingsvalget 15. september endte som forudset med en sejr til rød blok, men på en anden måde, end de fleste troede bare et halvt år før. Dengang var den såkaldte S-SF-akse meget stærk (meningsmålingerne lovede 40-45 procent til de to partier) og forventedes at kunne diktere den politiske kurs, som De Radikale så bare måtte acceptere. Da stemmerne var talt op, var rød bloks sejr ganske vist klar nok (89 mod 86 mandater), men S-SF-aksen var i løbet af valgkampen skrumpet til 34 procent og 60 mandater.

Det betød en meget betydelig indflydelse til Margrethe Vestager, som gik frem fra 9 til 17 mandater og indtog rollen som den nye regerings økonomiminister: Helle Thorning måtte som nævnt acceptere Løkkes efterlønsforringelse, og S-SF's økonomiske planer blev kasseret. I stedet fik danskerne et regeringsgrundlag, som på papiret skulle gøre regeringen ganske stærk: En reformdagsorden med lavere skat på arbejde og flere i arbejde dækker et meget stort flertal i Folketinget. Det samme gør en fastholdelse af den stramme udlændingekurs med visse, især symbolske ændringer, som tager pynten af Dansk Folkepartis indflydelse i de senere år.

Alligevel har den nye regering fra starten været under meget heftig mediebeskydning for løftebrud. Den første finanslov blev ganske vist gennemført sammen med Enhedslisten (hvilket også er historisk, Folketingets mest venstreorienterede parti plejer kun at være med i småforlig). Men mange af de rare gaver er udskudt på ubestemt tid, og løftet om ekstrabeskatning af de rigeste (den især symbolske, såkaldte millionærskat) er skrottet. De tydeligste

Mange av Thornings vælgere blev vrede over, at der ikke var råd til valgløfterne. I baggrunden den radikale leder, Vestager, og SF-formande Søvnal. Tegning: Jens Hage.

røde aftryk på regeringsgrundlaget og finansloven er tre: En såkaldt kickstart af den skrantende økonomi finansieret af øgede skatter og afgifter. Afskaffelse af de såkaldte fattigdomsydelser for folk på offentlig forsørgelse. Samt endelig den ovennævnte betalingsring, som til gengæld har voldt regeringen betydeligt besvær at realisere. Ideen om at lade bilister betale har udløst megen vrede især i det socialdemokratiske vælgerbagland. Til sidst var kritikken så omfattende, at Thorning overtalte Søvnal til at skrotte betalingsringen helt.

Bortset fra betalingsringens skader på Socialdemokratiet er det især SF, der har betalt for de skuffede forventninger. I forvejen blødte partiet mest ved valget (Villy Søvnal gik tilbage fra 23 til 16 mandater), og partiet har også måttet konstatere den største afstand mellem egne ønsker og løfter og den rå virkelighed i en kriseram økonomi. Efter valget har det pressede SF tabt yderligere terræn, så det nu hyppigt i meningsmålinger ligger side om side med eller endda under Enhedslisten.

Det viser noget om, med hvilken hast vælgerbevægelser foregår i moderne politik. Ved valget i 2007 var Enhedslisten ved at ryge ud af Folketinget, fordi man havde udpeget en kontroversiel muslimsk kvinde som en af spidskandidaterne. Omvendt har SF undervejs mod magten oplevet svimlende meningsmålinger i nærheden af 20 procent. Nu lyder hverdagen på meningsmålinger omkring de 7 procent.

Folkesocialisterne må trøste sig med de seks ministerposter, der blev partiet til del; mest iøjnespringende er Villy Søvnal som udenrigsminister og den

helt unge Thor Möger Pedersen som skatteminister, hvad der tildeler ham en nøglerolle i regeringen. Möger var 26 år og SF-næstformand, da han blev udnævnt til minister, men opnåede ikke valg til Folketinget. Partiet har således forfremmet en ung, meget dygtig mand uden parlamentarisk pondus til partiets nr. 2, idet den hidtidige toer, Ole Sohn, ganske vist blev erhvervsminister, men gled ud af SF's egentlige top. Facit: SF står som debuterende regerende parti uden en fast ledelse, og det præger arbejdet.

Lars Løkkes styrke

I oppositionen står Lars Løkke Rasmussen som helt uanfægtet leder. Mange havde regnet med, at han ville trække sig fra dansk politik efter det forventede nederlag ved folketingsvalget. Men fremgangen ved valget (fra 46 til 47 mandater) gav Venstre en fornemmelse af sejr i nederlaget og har aflyst partiets kronprinsoppgør. Ved at stille sig i spidsen for betydelige velfærdsreformer af efterløn og dagpenge gjorde Lars Løkke sig selv til en del af Venstres nødvendige fornyelse efter den økonomisk sorgløse periode under forgængeren Anders Fogh Rasmussen.

Lars Barfoed og De Konservative kan som antydnet ikke røre sig uden Løkkes accept, så fra den kant behøver han ikke vente besværligheder. Dansk Folkeparti er først ved at vænne sig til det uvante oppositionsliv – partiet blev dannet i 1995 og blev en del af regeringsblokken allerede seks år efter, så man har klart solidere erfaring med magt end med afmagt. Partitoppen håber på, at udlændingedagsordenen og EU-skepsis igen vil fylde noget i dansk politik. Oppositionens fjerde parti, Liberal Alliance, kombinerer en meget ren liberal oppositionslinje med enkelte forlig med regeringen om mindre udlændingelepselempelser. Heller ikke herfra udfordres Løkke for alvor; han kan enestående suverænt afgøre, hvorvidt der skal føres visnepolitik eller samarbejdes med den nye regering.

Thorning-regeringens trængsler har endda øget opbakningen bag Løkke, som stort set uden at røre en finger indkasserer en tredjedel af vælgerne i meningsmålinger efter valget. Der er nok i lige så høj grad tale om et fravalg af Thorning som et tilvalg af Venstrelederen. Lars Løkke Rasmussen har fra starten anlagt en hård oppositionslinje baseret på stejl afvisning af skatte- og afgiftsstigninger, men begyndte i starten af 2012 at vise sig mere forligsvenlig.

Fanget af fortiden

2011 var også karakteriseret af en stribe såkaldte personsager af vidt forskellig karakter. Venstre stod for de to alvorligste, som begge udløste undersøgelser for embedsmisbrug, og som ikke er afsluttet endnu.

Integrationsminister Birthe Rønn Hornbech måtte i marts trække sig efter voldsom kritik af, at ministeriet havde været meget lang tid om at tildele statsløse palæstinensere dansk statsborgerskab, uagtet de har et klart konventions-sikret retskrav på det. Så alvorlig var forseelsen, at Lars Løkke besluttede at lade en dommerledet undersøgelseskommission afklare, hvem der var skyld i forsinkelsen i ministeriet.

Ved årets slutning var magten skiftet, så det var den nye skatteminister, SF'eren Thor Möger Pedersen, som besluttede at lade sin forgænger, Venstremanden Troels Lund Poulsen, undersøge, ligeledes ved en dommerledet, uafhængig undersøgelseskommission. Lund Poulsen er under mistanke for at have blandet sig i Skattevæsnets afgørelse i en meget omtalt sag om beskatningen af Helle Thorning-Schmidts mand, briten Steven Kinnock. Lund Poulsen er også mistænkt for at have lækket – eller ladet sin spindoktor lække – den fortrolige afgørelse i skattesagen. Den endte i øvrigt med, at Kinnock ikke som hævdet i en energisk avis-kampagne var skattepligtig i Danmark.

Spektakulær var også sagen om den socialdemokratiske nr. 2, den tidligere politiske ordfører Henrik Sass Larsen, som var en af hjernerne bag Thorning-Schmidts lederskab og var spået en post som magtfuld finansminister i Helle Thorning-Schmidts regering. Efter valgsejren, og mens han som del af den socialdemokratiske inderkreds deltog i forhandlinger om den nye regerings regeringsgrundlag, blev han pludselig tvunget til at trække sig. Politiets Efterretningstjeneste havde tjekket hans forhold og fundet ud af, at han havde for tætte relationer til nogle rockertyper i hjembyen Køge. Hvor tætte er aldrig blevet afklaret i den mørkelagte sag, men Sass Larsen er nu rykket helt ned i bunden af det socialdemokratiske magthierarki. Formodentlig bliver han igen hevet ud af mørket i løbet af 2012.

Endelig blev også den tidligere DKP-formand Ole Sohn indhentet af sin fortid. Da han som top-SF'er var udnævnt til erhvervsminister, startede en intens mediekampagne især koncentreret om, hvad han i sin tid (årene omkring 1990) vidste om hemmelig økonomiske støtte fra Moskva til DKP og partiets avis og trykkeri. Sohn har ellers fortalt en del om dette gennem årene, men har undervejs fået rodet sig ud i forglemmelser, forskønnelser og fortielser.

En ganske ejendommelig sag, egentlig: SF, der blev dannet i et åbent opgør med DKP og sovjetkommunismen for et halvt århundrede siden, blev ramt for fuld kraft af DKPs forsyndelser i forbindelse med begivenheder for 20-25 år siden. Man skal huske at forvalte sin fortid med nøjeregnende ærlighed, hvis man vil gøre karriere i politik.

JAN-ANDERS EKSTRÖM

POPULISTISK STORSEGER RUBBADE CIRKLARNA Finland år 2011

De populistiska sannfinnarna skrällde till ordentligt i det finländska riksdagsvalet 2011. Storsegern gav ändå inte sannfinnarna en plats i regeringen. Finland fick i stället en mycket bred sexpartiregering med samlingspartiets ledare Jyrki Katainen som statsminister. I slutet av året var allt upplagt för en nyorientering också på presidentposten. Efter 30 år av presidenter med socialdemokratisk bakgrund skulle landet få en konservativ president.

Artikelförfattaren är tidigare långvarig politisk redaktör vid Hufvudstadsbladet och f.d. korrespondent i Finland för Svenska Dagbladet och Aftenposten.

Inledningen av år 2011 präglades av allt starkare populistisk medvind inför riksdagsvalet i april. Timo Soinis sannfinska parti hade efter flera år i den politiska marginalen redan under år 2010 börjat få vind i seglen och såg ut att kunna göra ett mycket gott val. Tendensen oroade de andra partierna, som i flera fall också tog intryck av sannfinnarnas retorik, men det mesta handlade fortfarande om de tre stora partiernas – centerns, socialdemokraternas och samlingspartiets – inbördes kamp om positionen som landets största parti.

Sannfinnarna hade i opinionsmätningarna ökat från 4,5 procent i riksdagsvalet år 2007 till hela 15-16 procent då bara en månad återstod till riksdagsvalet 2011, men de flesta bedömare väntade sig att den uppåtgående trenden skulle brytas och vända nedåt när det verkligen gällde för väljarna att ta ställning.

Men de här förväntningarna kom på skam. Redan de första valresultaten utvisade att sannfinnarna överträffat alla prognoser och röjt sig en plats bland de största partierna. Deras andel av rösterna blev till slut sensationella 19,1 procent, en brakseger av aldrig tidigare skådat slag. Sannfinnarna ökade sitt mandatantal i riksdagen från fyra till hela 39.

Arvtagaren till Veikko Vennamos populistiska landsbygdsparti från 1970- och 1980-talen hade därmed brädat också föregångaren och det med bred marginal. Landsbygdspartiet hade som mest 18 mandat i riksdagen.

Sannfinnarna blev riksdagsvalets enda segrare. Alla de andra partierna med

Sannfinnarna blev tredje största parti i riksdagen. Teckning: Wilfred Hildonen.

undantag för svenska folkpartiet förlorade både röster och mandat. Även sfp gick något tillbaka röstmässigt, men behöll sina nio mandat (åtta plus det självstyrda landskapet Ålands enda mandat).

Mest röster tog sannfinnarna av centern, som innehaft positionen som landet största parti sedan riksdagsvalet år 2003. Centern rasade från 23,1 procent år 2007 till bara 15,8 procent nu. Samlingspartiet backade från 22,3 procent år 2007 till 20,4 procent och socialdemokraterna från 21,4 till 19,1 procent. Samlingspartiet fick 44 platser i riksdagen och socialdemokraterna 42. Centern fick bara 35.

Valets näststörsta förlorare var Gröna förbundet, som tappade fem av sina 15 mandat från 2007 och landade på bara 7,3 procent av rösterna. Vänsterförbundet förlorade tre mandat och fick nu 14 med en röstandel på 8,1 procent. Svenska folkpartiets röstandel blev 4,3 och kristdemokraternas 4,0 procent. De sistnämnda tappade ett mandat och har nu sex.

Tillbakagången till trots blev samlingspartiet nu landets största parti och andra platsen togs knappt av socialdemokraterna, som därmed avancerade ett pinnhål. Reaktionerna särskilt på sdp-håll avspeglade stor lättnad. Sannfinnarna är alltså ändå nu med sin tredje plats ett av landets största partier bara obetydligt mindre än samlingspartiet och sdp.

I Finland röstar man inte bara på parti utan också på kandidat och kandidaterna inväljs i riksdagen från partilistorna i den ordning som det personliga röstetalet förutsätter. Mest personliga röster fick i det här valet sannfinnarnas ordförande Timo Soini, som ju ensam förkroppsligar hela det sannfinska partiet. Han fick 43 437 röster. Nästmest röster samlade avgående samlings-

partistiske utrikesministern Alexander Stubb – 41 768. Bland röstmagneterna i övrigt noterades vänsterförbundets nye ordförande Paavo Arhinmäki, som fick över 17 000 röster.

Rasism i partiet

Sannfinnarnas brakseger i riksdagsvalet fick stora rubriker också utomlands. I de första internationella kommentarerna utgick många från att valsegrarna är högerextremistiska invandrarkritiker och rasister. Paralleller drogs också till Sverigedemokraterna. Men Timo Soini reagerade häftigt mot det här och avvisade alla beskyllningar om extremism och rasism. Partiet kan enligt hans uppfattning inte lastas för sådant även om enskilda medlemmar ibland gjort mindre väl övervägda uttalanden.

Jämförelsen med Sverigedemokraterna haltar säkert såtillvida att sannfinnarna inte har några som helst nazistiska rötter. Tvärtom utgår partiet från det som ofta redan tidigare kallades "det bortglömda folket" och betonar vikten av socialt rättvisa beslut. Det här blandas sedan med stark EU-fientlighet och krav på en mera restriktiv invandringspolitik.

Men helt kan Timo Soini inte i partiets namn svära sig fri från rasistiska tendenser. Sannfinnarna har i praktiken kommit att fungera som en kanal till politiskt inflytande och berättigande även för rasister och minoritetshatare. Med det populistiska uppsvinget har sådant som tidigare inte var accepterat börjat komma upp till ytan. Invandrare, sexuella minoriteter och svenskspråkiga känner sig allt mera utsatta. Det händer att just invandrare och svenskspråkiga trakasseras i bussar och spårvagnar och hatpropagandan florerar på Internet.

Timo Soini tar alltså personligen avstånd från sådant, men han har det inte lätt med sin egen riksdagsgrupp. Av de 39 medlemmarna i gruppen hade minst fem redan tidigare profilerat sig i offentligheten som starkt invandrarfientliga. Den synligaste av dem var Jussi Halla-aho, som i riksdagsvalet fick näst mest röster i Helsingfors valkrets – över 15 000. Han var redan tidigare en välkänd bloggare på nätet och de som röstade på honom gjorde det säkert uttryckligen för att stödja hans fränt kritiska syn på invandring och kulturell mångfald.

Halla-aho förnekar själv att han är rasist, men han har åtalats för brott mot trosfriden och hets mot folkgrupp och dömdes till böter för det förstnämnda. Han hade i en blog bland annat förknippat islam med pedofili och tyckt att rån av förbipasserande och snyltande på socialskyddet är "genetiskt utmärkande drag" för en viss folkgrupp, dvs. somalierna. Halla-aho nämndes också uppskattande i den norska massmördaren Anders Behring Breiviks manifest bland många andra likasinnade.

I den nya riksdagen anförtröddes Halla-aho uppdraget att leda förvaltningsutskottet – just det utskott som behandlar frågor med anknytning till utlänningspolitiken. Den posten fick han behålla trots att han på hösten i en ironiskt färgad blogg sagt att Grekland skulle behöva en militärjunta, som skulle återställa ordningen med hjälp av pansarvagnar på gatorna. Den slängen blev för mycket även för Timo Soini, som såg till att sannfinnarnas riksdagsgrupp utslöt Halla-aho ur gruppen för en tvåveckorsperiod.

En annan sannfinsk riksdagsman fick en varning av riksdagsgruppen för att han offentligt talat om "negergubbar som borde sättas i arbete" och rekommenderat att homosexuella, lesbiska och somalier skulle förvisas till Åland. En tredje dömdes till böter för att han redan före valet i en blogg stämplat muslimerna som kriminella.

Sannfinnarnas riksdagsgrupp försökte förbättra sitt skamfilade rykte genom att godkänna ett uttalande där alla former av rasism och diskriminering fördöms. En närmre granskning av uttalandet visade sedan att också särskilt stöd till minoriteter (som de svenskspråkiga och samerna) av sannfinnarna uppfattas som diskriminerande mot folkmajoriteten. Dokumentet hade till största delen författats av Jussi Halla-aho.

En kartläggning av åsikterna inom den sannfinska riksdagsgruppen i maj utvisade att hela 19 av gruppmedlemmarna tycker att det är viktigt att motarbeta "det mångkulturella samhället". På hösten utvisade en stor opinionsmätning som publicerades av *Helsingin Sanomat* att rasistiska åsikter är klart vanligare bland sannfinnarnas anhängare än bland andra. En dryg fjärdedel av dem som sympatiserar med Soinis parti medgav att de hittat rasistiska drag hos sig själva. Bland finländarna överlag är motsvarande andel 14 procent.

Valsegraren gick i opposition

Sannfinnarnas enorma valseger rubbade allvarligt cirklarna för de andra partierna och som en följd av det blev regeringsbildningen mycket komplicerad. Alla var överens om att valsegrarna måste fås med i den nya regeringen, som skulle efterträda centerledaren Mari Kiviniemis fyrpartiregering. Det kunde ju inte bli någon fortsättning på den gamla regeringsbasen – centern, samlingspartiet, de gröna och svenska folkpartiet – eftersom den inte längre hade majoritet i riksdagen och då storförloraren centern ämnade gå i opposition.

Timo Soini meddelade efter valet att han var beredd att gå med i den nya regeringen även som statsminister. Samlingspartiet höll emellertid positionen som landets största parti valnederlaget till trots och regeringsbildaruppdraget gick därför till dess ordförande Jyrki Katainen, som var finansminister i Kiviniemis regering.

Regeringsbildningen inleddes i en situation där det brådskade med ett beslut om Finlands medverkan till EU-stödpaketet för krisdrabbade Portugal. Timo Soini meddelade att han inte kan medverka till att ösa pengar över Portugal men att han trots det gärna vill gå med i regeringen. En stor majoritet i riksdagen ansåg ändå att Finland inte kunde sätta sig på tvären i denna fråga. De övriga partierna med undantag för vänsterförbundet gjorde därför upp om att genomdriva Portugalstödet i riksdagen och sedan fortsatte Katainen regeringsförhandlingarna på bred front.

Resultatet av flera dagar av förhandlingar blev att förutom centern också sannfinnarna tackade nej till regeringsmedverkan. Vänsterförbundet räknade man inte heller med i detta skede. Katainen berättade att han och Soini verkligen ansträngt sig för att hitta en formel som skulle ha möjliggjort sannfinsk regeringsmedverkan, men att det visat sig vara omöjligt på grund av sannfinnarnas "kategoriska EU-motstånd och vägran att binda sig vid en konstruktiv EU-politik". Ett regeringsparti kunde ju inte ges bestående rätt att gå sin egen väg i EU-frågorna, betonade Katainen.

Timo Soinis hårdnackade vägran att alls anpassa sig till den stora majoritetens EU-politik väckte förundran. Flera bedömare misstänkte att Soini i själva verket inte vågade gå med av fruktan för att han i regeringen skulle ha fått stora problem med att hålla ihop sin egen internt splittrade och politiskt rutinerade riksdagsgupp. Soini avvisade den tolkningen och förklarade sitt agerande med att "vi inte kunde gå emot vår övertygelse". Enligt Soinis uppfattning borde Finland vägra att delta också i EU:s blivande krisstöd till Grekland.

Sex partier i regeringen

Efter sannfinnarnas och centerns sorti meddelade Jyrki Katainen att han har för avsikt att bilda en regering bestående av samlingspartiet, socialdemokraterna, svenska folkpartiet, de gröna och kristdemokraterna. De gröna var efter sitt stora nederlag i riksdagsvalet mer än tveksamma, men beslöt sig för att hänga med och socialdemokraterna gick ut med önskemålet att också vänsterförbundet skulle tas med. Vf:s nye ordförande Paavo Arhinmäki var beredd att delta i regeringsförhandlingarna och Katainen accepterade det.

Siktet var därmed inställt på en sexpartiregering – snabbt döpt till Katainens "sixpack" – som skulle ha 126 av riksdagens 200 mandat bakom sig. Det skulle emellertid inte bli lätt att nå samförstånd om den ekonomiska politiken i en så heterogen församling i en situation där en av de främsta uppgifterna var att försöka börja återställa balansen i statsekonomin, som besvärades av betydande skuldsättning sedan senaste konjunkturedgång ett par år tidigare.

Att bilda en ny regering var en besvärlig och otacksam uppgift för statsminister Jyrki Katainen. Teckning: Wilfred Hildonen.

Det blev mycket riktigt stora problem. Socialdemokraterna och vänsterförbundet motsatte sig samlingspartiets krav på en allmän höjning av mervärdesskatten. Efter ett par veckors förhandlingar meddelade Katainen att koalitionen spruckit. Vänsterpartierna förklarade att de blivit utkastade. Regeringsbildaren Katainen gjorde nu ett nytt försök att få med centern i regeringen, men svaret var att det kan bli aktuellt bara om också sannfinnarna går med. Den vägen var emellertid fortfarande stängd i och med att Timo Soini höll fast vid sin totalt avvisande syn på EU-politiken.

De gröna beslutade sig å sin sida för att säga nej till medverkan i en regering utan något vänsterparti. Partiet ville inte en gång till agera vänsterflank i en helborgerlig regering, eftersom just det ansågs ha lett till nederlaget i riksdagsvalet. I den situationen såg Jyrki Katainen ingen annan utväg än att börja på nytt från rent bord. Alternativet hade varit att kasta in handduken, varvid sd:s ordförande Jutta Urpilainen skulle ha fått regeringsbildaruppdraget. Katainen inviterade igen alla partier till nya förhandlingar, men både sannfinnarna och centern föll bort så gott som omedelbart. Kvar fanns det redan en gång kasserade sixpack-alternativet. Och nu gick det vägen när samlingspartiet retirerade från sitt krav på en momshöjning och alla partier fick gehör för åtminstone något av sina krav.

Rätt oväntat var det sist och slutligen att också vänsterförbundet gick med i den "blågröna regnbågsregeringen". Partiordförande Paavo Arhinmäki motiverade det med att den här regeringen för första gången på många år beslutat att höja de arbetslösas grunddagpeng (med 100 euro i månaden) och

Samlingspartiets Jyrki Katainen behöver socialdemokraternas Jutta Urpilainens stöd. Teckning: Wilfred Hildonen.

kapitalskatten (till 30 procent från 28 och ännu mer för storinkomsttagare). Vänsterförbundets riksdagsgrupp sprack emellertid på kuppen. Två riksdagsledamöter röstade mot regeringsinträdet och blev uteslutna. De motiverade sitt motstånd mot den nya regeringen med att den "tar orimliga risker i och med sin medverkan till EU:s krisstöd".

Kristdemokraterna – det minsta partiet – gick med efter att ha fått igenom ett beslut enligt vilket den nya regeringen inte kommer att avge någon proposition om samkönade äktenskap.

Motsättningarna inom koalitionen avspeglades i det faktum att man kunnat enas om bara en relativt anspråkslös början på strävandena att eliminera underskottet i statsekonomin. Anpassningsåtgärder med sikte på det aviseras för totalt ca 2,5 miljarder euro. Den nya regeringens budget för år 2012 beslöt man några månader senare balansera med nya lån på drygt 7 miljarder euro.

Jyrki Katainens sexpartiregering består av tio män och nio kvinnor och ministrarnas medelålder är under 50 år. Sdp-ordföranden Jutta Urpilainen fick finansministerposten, vf-basen Paavo Arhinmäki blev kulturminister, svenska folkpartiets ordförande Stefan Wallin försvarsminister och kristdemokraternas ledare Päivi Räsänen inrikesminister. Gröna förbundets nyvalde ordförande Ville Niinistö, som för övrigt är gift med svenska miljöpartiets tidigare språkrör Maria Wetterstrand, blev miljöminister. Veteranpolitikern Erkki Tuomioja från sdp återinträdde efter fyra års paus

som utrikesminister. Alexander Stubb, samlingspartiet, som var utrikesminister under föregående fyraårsperiod utsågs nu till Europaminister och nordisk samarbetsminister.

Socialdemokraternas starke man Eero Heinäluoma, som var partiledare innan Urpilainen tog över och sedan ordförande för sd:s riksdagsgrupp, lämnade sig utanför den nya regeringen och valdes i stället till riksdagens talman.

Finland ingen mönsterelev längre

I den nya riksdagen fortsatte sannfinnarna sedan med att alldeles särskilt kritisera Finlands deltagande i främst krisstödet till Grekland, men också i EU:s övriga krishanteringsmekanismer. Budskapet var hela tiden att de finländska skattebetalarna inte skall behöva betala för att andra länder misskött sin ekonomi. Motargumentet att en större kollaps i den europeiska ekonomin skulle få ännu värre konsekvenser för Finland vann inget gehör på det hållet.

Även centern, som nu tvingas tävla med sannfinnarna om att få sin röst hörd i oppositionen, anslöt sig i stor utsträckning till sannfinnarnas retorik.

I praktiken lät också regeringspartierna och den nya regeringen sig påverkas av sannfinnarna. Den tidigare "mönstereleven" Finland blev nu något av en bråkstake i Europeiska unionen. Det syntes särskilt i att regeringen Katainen nu överraskande krävde säkerheter för att stödbeloppen till Grekland också skall betalas tillbaka någon gång. Det var främst socialdemokraterna som envist drev det här kravet, men också de övriga regeringspartierna med samlingspartiet i spetsen slöt upp bakom det.

Det finländska kravet på säkerheter fick till att börja med en viss förståelse på olika håll inom EU och Grekland själv signalerade beredskap att skriva på en säkerhetsgaranti för Finland. Men så tog Tyskland ställning emot och med det försvann också allt övrigt synligt stöd för tanken på säkerheter. Finland gav emellertid inte upp och fick till slut fram ett beslut som på ett mycket komplicerat sätt ger säkerheter för åtminstone en partiell återbetalning av stödbeloppen om 20-30 år eller så. Lösningen lockade inget annat EU-land, men för regeringen Katainen blev den ändå något av ett argument mot de sannfinska attackerna i riksdagen.

I slutet av året satte sig regeringen Katainen på tvären också beträffande beslutsfattandet inom ramen för EU:s permanenta stabiliseringsmekanism ESM. Euroländernas ledare beslöt att besluten inom ESM skall kunna fattas med 85 procents majoritet, men Finland förutsatte enhälliga beslut med åberopande av främst Finlands grundlag. Alldeles i slutet av året förhandlade man fortfarande om det finländska kravet. Regeringen Katainen ansåg att

Finland inte kan lämna sig utanför stabiliseringsmekanismen och gjorde sitt bästa för att hitta en allmänt acceptabel lösning på konflikten.

Finlands nya roll som något av en bråkstake inom EU bekymrade allvarligt dem som i årtal ansett att Finland alltid bör ha en plats "i EU:s kärna". Den inriktningen hade visserligen försvagats redan under de centerledda regeringarnas tid, men eftergifterna för sannfinnarnas EU-avoga politik hotar nu enligt många bedömare att föra ut Finland i EU:s och euroområdet periferi. Med tanke på det var det kanske bra att de finländska krumbukterna ännu inte uppmärksammades särskilt synligt i de europeiska massmedierna.

Niistö efter Halonen

Slutet av år 2011 dominerades av kampanjen inför presidentvalet i början av år 2012. Tarja Halonens andra och sista period på presidentposten led mot sitt slut och partierna aktiverade sig över hela fältet i valet av nästa president. Intresset för valet var minst lika stort som tidigare trots att presidenten fråntagits stora delar av sin tidigare så starka makt. Men presidenten leder fortfarande utrikespolitiken i samråd med regeringen och statschefsposten har därför kvar sin glans.

Samlingspartiets tidigare ledare Sauli Niistö, som förlorade mot Tarja Halonen i presidentvalet år 2006, hade redan länge toppat opinionsmätningarna i presidentfrågan med en rent förkrossande övervikt. Det såg tidvis t.o.m. ut som om han skulle kunna få över hälften av rösterna redan i den första valomgången, vilket skulle innebära att det inte behövs någon andra omgång mellan de två främsta. Men då varje riksdagsparti ställde upp sin egen kandidat sjönk Niöstös väljarstöd i galluparna snart under 50 procent.

Valkampanjen och valet bjöd sedan på såväl stor underhållning som en hel del dramatik. För samlingspartiet kandiderade alltså Sauli Niistö, för centern partiets hedersordförande Paavo Väyrynen, för socialdemokraterna förre statsministern Paavo Lipponen, för sannfinnarna partiordförande Timo Soini, för vänsterförbundet partiordförande Paavo Arhinmäki, för de gröna den gröna riksdagsgruppens ordförande Pekka Haavisto, för svenska folkpartiet minoritetsombudsman Eva Biaudet och för kristdemokraterna EU-parlamentarikern Sari Essayah.

Centern hade problem med att få fram en kandidat som partiledningen kunde stöda helhjärtat. Paavo Väyrynen, som redan förlorat presidentvalen år 1988 och 1994, anmälde sig själv som presidentkandidat redan i början av året och inledde omedelbart en omfattande valturné. Centerledningen tvingades i september motvilligt acceptera honom när ingen annan av partiets

politiker ville ställa upp. Det mest självskrivna namnet skulle ha varit EU:s ekonomikommissionär Olli Rehn, men han tackade nej med hänvisning till sitt ansvarsfyllda jobb i finanskrisens Europa.

Paavo Lipponen accepterade litet oväntat kandidatur med motiveringen att han vill göra en insats mot de främlings- och minoritetsfientliga tendenser som gjort sig breda i anslutning till riksdagsvalet. Pekka Haavisto var exceptionell, eftersom han lever i ett registrerat parförhållande med en man som kommer från Ecuador. Timo Soini utropade sig utan större entusiasm till presidentkandidat, eftersom det inte fanns något reellt alternativ i hans parti och med förningar om att en stor del av hans anhängare hellre vill ha kvar honom som partiledare.

Opinionsmätningarna visade länge att det var ganska jämnt mellan kandidaterna efter storfavoriten Niinistö. Kampen om vem som skulle gå till finalomgången mot honom såg alltså ut att bli jämn och hård. De kvinnliga kandidaterna Biaudet och Essayah var genomgående sist i mätningarna. Efter tolv år med Tarja Halonen fanns det nu tydligen ingen som helst beställning på en kvinna på presidentposten.

De främsta överraskningarna blev sedan att såväl Paavo Väyrynen som Pekka Haavisto gjorde mycket väl ifrån sig i mätningarna medan Paavo Lipponen fick nöja sig med en sympatiandel som lågt långt under hans partis gallupsiffror.

Väyrynen överraskade alla genom att framträda lättsamt och humoristiskt och ibland t.o.m. med en viss självironi. I tidigare presidentval var han alltid mycket spänd och stram. Väyrynen profilerade sig dessutom nu åt samma håll som Timo Soini då han ansåg att marken borde återinföras vid sidan av euron.

Småningom framgick det att kampen om andra platsen stod mellan Väyrynen och Haavisto. Och då de sista galluparna utvisade att Haavisto hade en reell chans att slå ut Väyrynen ledde det – på samma sätt som inför valet 1994 då Väyrynen förlorade finalplatsen åt Elisabeth Rehn – till att många Väyrynenkritiker över partigränserna taktikröstade på Haavisto. Det säkrade Pekka Haavistos plats i finalen mot Sauli Niinistö.

I den första valomgången en bit in på år 2012 fick Sauli Niinistö 37,0, Pekka Haavisto 18,8, Paavo Väyrynen 17,5, Timo Soini 9,4, Paavo Lipponen 6,7, Paavo Arhinmäki 5,5, Eva Biaudet 2,7 och Sari Essayah 2,5 procent av rösterna.

Med det här resultatet var det redan klart att socialdemokraterna förlorar presidentposten efter att ha haft den 30 år i rad. Till följd framst av Paavo Lipponens svaga valresultat fick den samlade vänstern nu bara 12,2 procent av rösterna, vilket också det var en bottennotering i sitt slag. Som

Samlingspartiets Sauli Niinistö segrade klart i presidentvalet, som också blev en framgång för de grönas Pekka Haavisto. Teckning: Wilfred Hildonen.

möjliga orsaker till Lipponens svaga resultat nämns hans ålder – han hade fyllt 70 år – hans rykte som en litet väl hårdför sanerare efter den stora ekonomiska krisen på 1990-talet, hans uppdrag som konsult för gasrörsprojektet mellan Ryssland och Tyskland och hans utstrålning som en ganska tvär personlighet. Eventuellt var hans starka försvar av den svenskspråkiga folkminoriteten och dess rättigheter inte heller någon fördel på vissa håll i valmanskåren.

Mot varandra inför den andra valomgången i början av februari stod alltså 63-åriga Sauli Niinistö och 53-åriga Pekka Haavisto. Valdebatten handlade nu mera än tidigare också om Haavistos homosexualitet och hans partner Nexar Antonio Flores samt om Niinstös nästan 30 år yngre, relativt nya hustru Jenni Haukio. Eftersom det var uppenbart att centerns, sannfinnarnas och kristdemokraternas mestadels moralkonservativa väljare nu skulle föredra Niinistö gavs Haavisto inte särskilt stora möjligheter att överraska trots att hans kampanj lockade väldigt många artister, konstnärer och unga.

Sauli Niinistö valdes till Finlands tolfte president med 62,6 procent av rösterna mot 37,4 procent för Haavisto. Den nye presidenten är jurist och han har tidigare bland annat varit riksdagsman, justitie- och finansminister, ordfö-

rande för samlingspartiet och de europeiska konservativa partiernas organisation EDU, vicepresident för Europeiska investeringsbanken och riksdagens talman. I hans privatliv förekommer även dramatiska händelser. År 1995 förlorade han sin första hustru i en trafikolycka och flera år senare överlevde han tsunamin i Thailand tillsammans med sina två söner.

Valkampanjen var som helhet saklig och sansad och även förloraren Haavisto fick många positiva kommentarer från motståndarlägren. Presidentvalskampanjen kom att domineras av helt andra värderingar än riksdagsvalet dvs. tolerans, EU-vänlighet och internationalism i stället för EU-kritik, intolerans och inkräkthet – vilket föranledde spekulationer om att den sannfinska populismen redan är på tillbakagång. Hur det förhåller sig på den punkten ger kommunalvalet på hösten 2012 närmare besked om.

HARRIET TUOMINEN

UPP OCH NER FÖR PARTIERNA PÅ ÅLAND

50 procent upp för ett parti eller 40 procent ner – allt är möjligt vid val på Åland utan att något parti för den skull ger avkall på den gemensamma linjen att hävda Ålands självstyrelse.

Det skriver Harriet Tuominen, fd politisk reporter och ledarskribent på tidningen Nya Åland i Mariehamn.

Sju gånger har ålänningarna gått till val sedan 2006. Väljarstödet har gått både upp och ner, rentav svängt kraftigt i vissa fall. Och trots att det nu sitter kvinnor på de ledande posterna, så har kvinnorna i politiken blivit färre. Lantrådet heter Camilla Gunell, är socialdemokrat och slog åländskt rekord i röster i höstens lagtingsval. Talman är Britt Lundberg, centern, som tidigare satt i landskapsregeringen. Och Ålands riksdagsledamot heter Elisabeth Nauclér, kvinna med andra ord. Men det betyder inte att kvinnliga kandidater har skördat framgångar. Vid valet i oktober 2011 sjönk andelen kvinnliga ledamöter i lagtinget från 10 till 6 av 30, något partierna behöver fundera på till nästa gång.

Det svängde kraftigt i höstens val. De två regeringspartierna centern och liberalerna backade, men olika mycket. Centern gick från 8 till 7 mandat, men tog över positionen som största parti från liberalerna, som rasade från 10 till 6 mandat. Socialdemokraterna skrällde till och tog 6 mandat mot tidigare 3, men hade å andra sidan gått från 6 till 3 i valet 2007. Moderaterna (tidigare Frisinnad samverkan) gick från 3 till 4, delvis till följd av att en tidigare utbrytare från gruppen inte längre ställde upp. De obundna stod kvar på 4 mandat.

Ålands framtid (Åf), som har självständighet på agendan, gick från 2 till 3 mandat. Den här uppgången är intressant. Under förra mandatperioden hoppade nämligen Harry Jansson, den ena ledamoten, av till centern och blev vald till partiets ordförande! Men väljarna stannade tydligen kvar, för Åf gick framåt medan Jansson inte lyckades få en ordinarie plats i lagtinget. Han sitter nu med som suppleant för en centerpartist som tog plats i landskapsregeringen.

Att ledaren för det största partiet inte lyckades ta sig till lagtinget av egen kraft skulle påverka regeringsbildandet. Normalt hade lantrådsposten gått till Jansson. Nu fördes Camilla Gunell, socialdemokraternas ordförande, fram som lantråds kandidat. Som valsegrare med över 800 personliga röster och fördubblat antal mandat för partiet lanserades hon som ledare för en regering med stark borgerlig majoritet. Hon bildade en koalition bestående av centern

(2 platser), moderaterna (1) och de obundna (2) utöver socialdemokraterna (2). Moderaterna och de obundna delar på ett mandat, som i första omgången har gått till de obundna.

På Ålands plats i riksdagen sitter Elisabeth Nauc ler. Hon blev genom en lagändring av med posten som landskapsregeringens kanslichef och lanserades av de obundna f r riksdagen. 2007 tog hon hem valet med några hundra rösters marginal.

I valet våren 2011 var hon helt överlägsen med långt över h lfthen av rösterna. Hon var sittande riksdagsledamot och hade inte gjort bort sig, så varför byta. Ungefär så anses  l ndska väljare resonera. Noteras kan att Nauc ler  r den första invandraren i Finlands riksdag, född som hon  r i Värmland, nära norska gr nsen.

Valet till EU-parlamentet skiljer sig från andra på Åland. H r är hela landet en enda valkrets, så den som ställer upp på Åland g r det i konkurrens med samtliga andra kandidater i hela landet. Chanserna för ett litet åländskt parti i den konkurrensen  r obefintliga, så ålänningarna, inte så många, återfinns på rikspartiernas listor.

I valet 2009 ställde Britt Lundberg (c) upp för Svenska folkpartiet, så centerpartist hon  r på hemmaplan, och samlade nästan 8.000 röster på  land. Till detta kom över 1.600 röster på rikssidan. Tack vare rösterna från Åland fick Sfp in Carl Haglund i EU-parlamentet. Detta " terbetalar" han genom att en av hans specialmedarbetare i Bryssel kommer från  land och håller koll på frågor av särskilt intresse för Åland.

Presidentvalet på  land

Och så har det valts president.  r 2006, n r Tarja Halonen ställde upp för omval, var hon solklar favorit på  land. I första omgången av årets val (2012) blev Eva Biaudet (Sfp) inte oväntat etta på  land med Paavo Lipponen (Sdp) som tvåa. Här var det inställningen till svenskan som avgjorde.

De som gick till andra omgången var Sauli Niinistö (samlingspartiet) och Pekka Haavisto (grön). I kampanjen på rikssidan handlade mycket om att Haavisto bor ihop med en man. Det påverkade inte väljarna på Åland, åtminstone inte negativt. På Åland fick Haavisto 60 procent i andra omgången och Niinistö 40, mot 37,4 och 62,6 i hela landet. Den nya presidenten heter alltså Sauli Niinistö.

 land och EU

 land har ett lätt ansträngt förhållande till EU. En autonomi av  l ndsmodell passar dåligt in i EUs regelverk, även om EU har gått med på undantag för Åland, till exempel till ts taxfree-försäljning ombord på alla fartyg som

tar i land på Åland. Detta har gett ålänningarna mycket täta förbindelser till Finland och Sverige, men också till Estland.

Men bönder och fiskare har inte varit förtjusta i regelverket och när EU 2005 satte stopp för vårjakten på sjöfågel blev många sårade i hjärterötterna. Och så kom snuset. Sverige hade dispens av EU för snushandel, men Finland förbjöd snus i enlighet med tobaksdirektivet. På Åland, som har en egen tobakslag, infördes förbudet aldrig. Dels använder många ålänningar snus, dels, och framför allt, är snus en stor vara i taxfree-handeln på passagerarfärjorna mellan Sverige och Finland.

Det hela ledde till att EU drog Finland inför EG-domstolen för brott mot tobaksdirektivet. Helsingfors kan inte tvinga Åland att ändra lagar där Åland har självbestämmanderätt, men inom EU är det länder som räknas, inte autonomier. Så Finland ställdes inför rätta, Finland skötte försvaret. Och Finland gick på EUs, dvs åklagarens linje! Åland dömdes och måste ändra sin tobakslag. Men på passagerarfärjorna fortsatte man sälja snus, fast nu enbart på svenskt vatten. Också det krävde EU ett slut på. Från åländsk sida hävdade man att konkurrensen skulle snedvridas om enbart svenskflaggade fartyg fick sälja snus, något som går tvärs emot EUs linje. Men nu lät EU sig inte bevekas och det hela har lett till att några fartyg har bytt från finländsk/åländsk flagga till svensk, en dyr affär för Åland i form av bland annat förlorade skatteinkomster.

Krävde ökat inflytande inom EU

Här fanns ingredienser nog för att väcka en bred opinion på Åland. Från åländsk sida ställdes nu fyra krav, riktade till landets riksdag och regering, om ökat inflytande i EU-frågor. Åland ville ha egen talerätt inför EG-domstolen, man ville ha ökad möjlighet att följa ärenden i ministerrådet, man ville komma in tidigare i processen som rör subsidiaritetsprincipen och man ville ha en egen plats i EU-parlamentet. För att lägga tyngd bakom kraven förklarade man från åländsk sida att man inte godkänner Lissabonfördraget om inte de här inflytandefrågorna ordnas.

Ärendet låg i lagtinget i nästan två år innan man kom så långt att fördraget kunde godkännas med rösterna 24-6. De obundna och Ålands framtid gick emot. Då hade man i förhandlingar med Helsingfors fått talerätten och subsidiaritetsfrågan inskrivna i lag och man hade kommit en bit framåt med ministerrådet.

Vad hade hänt om Åland röstat nej? Åsikterna gick i sär. Någon hävdade att fördraget i så fall helt skulle förfalla, andra att det skulle visa att Finland inte har kontroll över landet, inget mer. Fördraget hade i vilket fall som helst inte trätt i kraft på Åland.

Parlamentsplatsen är svårlöst. Finland försökte 2007 vid nyfördelningen av platserna i parlamentet få en extra plats, som skulle ha gått till Åland. Så sades det. Det lyckades inte. Chansen att Åland kan få en av de 13 nuvarande platserna

är minimal. Hela landet utgör en enda valkrets i EU-valet, så de åländska rösterna räcker inte för ett mandat. Förslag att Åland får bilda en egen valkrets, som i riksdagsvalet, och på så sätt få en egen parlamentsledamot, vinner inte gehör på rikssidan. Om Åland skulle få en egen plats ur den finländska kvoten så skulle Svenska folkpartiet högst sannolikt bli av med sin enda plats.

I debatten om Lissabonfördraget i lagtinget ansåg centerns ordförande Harry Jansson att Åland skulle be om en av Sveriges platser. "I ett läge där Finland väljer att bortse från sitt demokratiska ansvar finns det enligt centergruppens åsikt inget annat alternativ än att Åland väddar om att Sverige avstår en av sina platser i EU-parlamentet till förmån för den svenska folkspillran på våra öar." Förslaget togs inte på fullt allvar av de övriga i lagtinget och någon framstöt till Sverige blev det inte.

Parallellt med att Åland försöker få sin röst hörd i EU via Finland arbetar man också direkt. Ålands framtid, medlem i EU-partiet European Free Alliance, noterar med stolthet att EFA höll sin årliga kongress på Åland 2011.

Spel med komplikationer

Spel med pengar står för en inte obetydlig del av landskapets inkomster. Man räknar med en avkastning på 20 miljoner per år till landskapets kassa, pengar som används för att stödja idrott, kultur och ideella föreningar, men som också har gått till det nya kultur- och kongresshuset Alandica och till att bygga ut Ålands sjöfartsmuseum.

Pengarna kommer inte bara från åländska spelare. Spelautomater på passagerar- och kryssningsfartyg framförallt i Östersjön bidrog tidigt till att dra in pengar. Men när Ålands penningautomatförening (Paf) satsade på Internet i slutet av 1990-talet började myndigheterna i riket granska verksamheten.

Paf har monopol på penningspel på Åland, medan motsvarande riksorganisationer har monopol i resten av landet. Men hur övervaka detta när spelet sker på nätet? Två monopol på den finländska spelmarknaden kan inte försvaras inför EU och 2005, efter flera år av utredningar, dömdes Paf för brott mot rikets lotterilag. Man hade marknadsfört sitt spel på rikssidan.

Marknadsföringen hade man emellertid upphört med redan när utredningarna inleddes 2001, så när domen kom ledde den inte till några ändringar i verksamheten, vilket nogsnat noterades på rikssidan.

Det blev en ny utredning och 2009 kom statsåklagaren med beskedet att Paf fortsättningsvis bröt mot rikets lotterilag. Marknadsföringen hade man lagt ner, men man hade en spelsida på finska och nästan hälften av spelkunderna var från riket. Sammantaget kom han till att skulden var ringa, så han väckte inte åtal. Däremot lät han förstå att frågan kunde komma upp på nytt om Paf inte lade om verksamheten.

Medan detta pågick förbereddes en ändring av lotterilagen i riket. Där ville

man skriva in begränsningar för åländska Paf att ta emot spelare från riket. Ålands riksdagsledamot Elisabeth Naucélér fick agera "försvarsadvokat" och så småningom kom riksdagens grundlagsutskott i ett utlåtande 2010 fram till att en sådan skrivning inte var möjlig.

I lagen sägs nu att som marknadsföring inte betraktas "blotta förekomsten i ett elektroniskt datanät av en utländsk eller åländsk lotteriwebbplats, oavsett språk, förutsatt att det på denna webbplats inte finns annat material som främjar deltagande i lotteri i Finland eller riket".

Nu borde saken med andra ord varit klar. Men inte. I juni 2011 bad polisstyrelsen, den övervakande myndigheten i riket, centralkriminalpolisen (CKP) att utreda om Paf bryter mot lagen. Tredje gången inom tio år. Landskapsregeringen protesterade. Man har i diskussioner med polisstyrelsen försökt få fram vad i Pafs verksamhet som strider mot rikets lag. Men det har inte lyckats. Det CKP nu utreder är om det finns skäl att inleda en förundersökning. Under tiden fortsätter Pafs verksamhet som förut.

Ekonomi i gungning

Det är inte bara inkomsterna från Paf som har varit hotade. Från 2009 till 2010 rasade landskapets inkomster med över en fjärdedel, i huvudsak till följd av den globala ekonomiska nedgången.

Ålänningarna betalar skatt till Finland, kommunalskatten undantagen, och får tillbaka pengar i form av en avräkning. Summan utgör 0,45 procent av statens inkomster under året. Under dåliga tider med minskande skatteintäkter minskar också pengarna till Åland.

Flera år i rad måste landskapsregeringen föra över pengar från en utjämningsfond, hopsamlad under goda år, för att få balans i budgeten. Oppositionen var inte sen att peka på att sparkapitalet krympte i snabb takt. Man kan på goda grunder anta att det här påverkade utgången av höstens val. Liberalerna, som hade såväl lantråds- som finansministerposten, tappade hela fyra mandat, medan regeringspartnern centern kom undan med bara ett mandat back.

Den nya regeringen kan räkna med något stabilare ekonomi. I och med att staten måste ta in mera skatter för att täcka budgetunderskottet så ökar statens inkomster och därmed också överföringen till Åland.

Utmaningar

Stora utmaningar för framtiden är en åldrande befolkning, framför allt i skärgårdskommunerna, och skärgårdstrafiken. För att unga människor skall bo i skärgården krävs fungerande kommunikationer, skola, butik, hälso- och sjukvård och annan service. Det kostar, alltså blir servicen litet haltande, unga flyttar bort, kvar blir de gamla och kommunen får inte in skatter för att hålla god service.

Åland har i dag 16 små kommuner, men att slå ihop dem till större enheter för att dra ner på kostnaderna är inget som vinner gehör. Istället började förra lantrådet Viveka Eriksson tala om en samhällsreform, med utökat samarbete mellan kommunerna. Sittande lantrådet Gunell går vidare med tanken, men någon utstakad modell finns ännu inte.

Språket är en utmaning. Åländska tjänstemän skall inte behöva använda finska i kontakterna med riksmyndigheterna samtidigt som alla tjänstemän på rikssidan inte kan svenska. När dessutom 70 procent av ungdomarna söker högre utbildning i Sverige så blir kontakterna till riket och eventuella nätverk där allt glesare. Språksvårigheterna färgar till en del av sig också på det dagliga livet på Åland. Så har det till exempel varit svårt att få fram allmänt bindande kollektivavtal på svenska, men där har nu riksdagsledamoten Naucclér lyckats få till en ändring.

Vill ha dansk ramlag

Självstyrelsen och självstyrelselagen är ständigt pågående processer. Nu har en parlamentariskt tillsatt arbetsgrupp på Åland kommit till att lagen borde göras om till en ramlag enligt dansk modell. Idén är att lista områden som förblir statlig behörighet typ utrikespolitiken och försvaret, medan resten skall kunna tas över av Åland i den takt ålänningarna är redo. Och till de områden man vill ta över hör beskattningen.

Tanken på en ramlag har väckt visst positivt intresse på rikssidan, inte minst bland besökande presidentkandidater, men förra statsministern Paavo Lipponen varnade för att beskattningen kan bli svår att få igenom. På rikshåll säger man att beskattningen skall vara densamma i hela landet, därav motståndet mot att Åland tar över. Men motståndet bottnar också i en rädsla för att Åland försöker bli något av ett skatteparadis. Tendenser har funnits och förtroendet har uppenbarligen inte ännu återställts.

En revision av självstyrelselagen brukar ta flera år att förhandla fram, så något resultat lär vi knappast få se under innevarande mandatperiod.

ARNA SCHRAM

POLITIK OCH EKONOMI PÅ ISLAND 2011

Det är förstås ingen sinekur att vara politiker på Island i dessa tider. Allmänhetens förtroende för politiker har aldrig varit lägre och tonen i den offentliga debatten om den politiska scenens aktörer är ofta ganska aggressiv.

Journalisten Arna Schram går här igenom den politiska och ekonomiska utvecklingen på Island under 2011.

I de opinionsundersökningar som publicerats under året har det varit intressant att se hur stor del av de tillfrågade som är osäkra eller inte vill uppge sin åsikt. I en undersökning gjord av två medier, tidningen *Fréttablaðið* och tv-kanalen *Stöð 2*, publicerad i september 2011, uppgav till exempel mindre än hälften av de tillfrågade vilket politiskt parti de skulle rösta på om de skulle gå till val nu.

Detta faktum har gett skjuts åt tankar om nya politiska formeringar och i början av 2012 hade inte mindre än tre nya politiska konstellationer sett dagens ljus på ganska kort tid. Det är mycket troligt att de kommer att kunna dra till sig de osäkra väljarna och därmed slå in kilar i de fyra partier som varit dominerande de senaste decennierna. Främst verkar det som om de kommer att kunna locka väljare från *Vinstri-Grænir* och *Samfylkingin*. Att dessa parti-ers tid vid makten har varit stormig spelar förstås också in. Det är sannerligen inte lätt att vända skutan på rätt köl efter finanskraschen, och därför har de gamla partiernas stöd börjat vittra och många alltingsledamöter har fallit ifrån. *Vinstri-Grænir* har till exempel under perioden förlorat tre ledamöter som tyckt att partiet inte har varit troget sina kärnfrågor.

De tre nya partierna har nu fått namn. *Först* kan nämnas *Björt framtíð*, som leds av Guðmundur Steingrímsson, före detta alltingsledamot för *Framsóknarflokkurinn* och dessförinnan aktiv i *Samfylkingin* och *Heiða Helgadóttir*, vice ordförande för *Besti flokkurinn*, detta skämtparti som kom, såg och segrade i Reykjavíks kommunalval. *Björt framtíð* har ännu inte formulerat sin agenda, men många tror att den inte kommer att ligga långt från *Samfylkingins* politik. Åtminstone är det uppenbart att partiet med liv och lust kommer att stödja Islands medlemsförhandlingar med EU.

Det *andra partiet* kallar sig *Samstaða* och leds av Lilja Mósesdóttir, tidigare alltingsledamot för *Vinstri-Grænir*, och denna grupp vill särskilt betona välfärdsfrågor, eftersom "alla har rätt till jobb och bidrag", för att citera en av ledarna. Partiet kommer sannolikt att dra till sig stöd från vänsterkanten, även

om ledarna hävdar att partiet inte lutar åt vare sig höger eller vänster – och inte heller åt mitten.

Det *tredje partiet* har fått namnet Breiðfylking (Dögun) och leds av framträdande personer från tre olika grupperingar: Hreyfinginn, Borgaraflokkurinn och Frjálslyndi flokkurinn. Partiet säger sig vilja främja etik i politiken, men betonar också att man måste lösa hushållens skuldproblem med radikala åtgärder. Hreyfingin har dalat i opinionsundersökningarna i år och man kan därför dra slutsatsen att den nya konstellationen är ett försök att bredda stödet.

I en opinionsmätning som publicerades i början av 2012, innan Breiðfylking steg upp på den politiska scenen, fick Samstaða 21 % stöd av dem som alls angav någon preferens. Dessa siffror skall tolkas med försiktighet eftersom en stor andel, ca 53 %, inte angav vilket parti de stödde. Björt framtíð åtnjöt enligt samma undersökning stöd av 6,1 % av de tillfrågade medan regeringspartierna Vinstri-Grænir och Samfylkingin var de stora förlorarna; Vinstri-Grænir skulle få 8 % av rösterna och Samfylkingin 12,3 %. Sjálfstæðisflokkurinn och Framsóknarflokkurinn hamnar närmare sitt faktiska valresultat än de andra två stora alltingspartierna.

Förändrad ministär och turbulens i regeringen

Regeringssamarbetet har inte varit konfliktfritt under det gångna året och media har vid upprepade tillfällen proklamerat regeringens nära förestående död. Dessa rykten tycks emellertid ha varit överdrivna, åtminstone så långt, men det är troligt att det är det envisa engagemanget hos de två ledarna Steingrímur J. Sigfússon och Jóhanna Sigurðardóttir för att hålla ihop den vänsterorienterade koalitionsregeringen som har varit avgörande. Konflikterna mellan regeringspartierna har tagit sig uttryck på olika sätt, senast med de ändringar som gjordes i regeringen i slutet av 2011. Ministrarnas antal minskades med en, eller från tio till nio, men statsminister Jóhanna Sigurðardóttir har förvarnat om att ytterligare en ministerpost kommer att försvinna, så att det återstående antalet blir åtta.

Jóhanna har offentligt hävdat att dessa omändringar har att göra med betydande förändringar i regeringskansliet, men det hade knappast gått någon förbi att fiske- och jordbruksministern Jón Bjarnason hade varit en belastning i en mängd olika frågor, bland annat med sitt motstånd mot Islands EU-förhandlingar. Det var därför inte många som blev överraskade när han blev petad från regeringen i slutet av året. Desto större var förvåningen över att också den socialdemokratiska handelsministern Árni Páll Árnason fick gå. Han har inte alls varit en lika kontroversiell figur som Jón, men har gått emot den inre kretsen i regeringen i vissa frågor och därför ansågs det allmänt att han nu blev straffad för det. Det har också framhållits att Jóhanna blev tvungen att offra honom i utbyte mot Jón Bjarnason som vid tillfället inte var särskilt omtyckt bland socialdemokraterna.

Statsminister Jóhanna Sigurðardóttir til daværende finansminister Steingrímur J. Sigfússon: "Vil du læse eventyret om Islands genrejsning, men ikke det uhyggelige om hjemmenes gældsproblemer, valutarestriktionerne og islandske virksomheders konkurrenceposition i den internationale finansverden – for så kan jeg ikke falde i søvn."
Tegning: Halldór Baldursson.

I stället kom Oddný G. Harðardóttir, hans partikamrat och partiets grupp- ledare, men för övrigt ingen tydligt profilerad politiker. Hon utnämndes till finansminister i stället för Steingrímur J. Sigfússon, som i sin tur tog över det nya näringsdepartementet. Till denna nya portfölj fogades fiskeri- och jordbruksområdena.

Ministerbytena var inte populära bland Vinstri-Grænirs och Samfylkingins gräsrotter. Jón har till exempel trofasta anhängare i sin valkrets där man inte alls var glad åt att han försvann, och många socialdemokrater ansåg att det var nödvändigt att ha en högerorienterad minister på bänken, som motvikt mot regeringens slagsida mot vänster. Árni Páll uppfyllde det kravet, ansåg man.

Därefter uttalade socialdemokraterna sitt missnöje med att Vinstri-Grænir fick ta hand om det nya näringsdepartementet, en viktig portfölj i det förestående uppbyggnadsarbetet. Vinstri-Grænir har länge kritiserats för att stå i vägen för näringslivets utveckling.

Ledare i farozonen

Turbulensen kring ministerförändringarna gav spelrum åt missnöjeskrafter inom båda regeringspartierna och bland socialdemokraterna började höras röster om att Jóhanna Sigurðardóttirs dagar som ledare snart var räknade. Hon har bland annat kritiserats för att inte vara tillräckligt drivande. Det hördes

krav om att partikongressen skulle tidigareläggas, så att det vore möjligt att välja en ny ordförande, eller så att nuvarande ledning i värsta fall kunde få förnyat förtroende, men kravet tillbakavisades.

Jóhanna Sigurðardóttir och hennes anhängare lyckades därmed gjuta olja på vågorna – tillfälligt. Det är emellertid uppenbart att missnöjet fortsätter att sjuda och att kravet om en ny ledare troligen kommer att bli allt starkare ju närmare alltingsvalet man kommer. Jóhanna verkar dock inte alls ha några planer på att avgå. När de nordiska statsministrarna träffades i februari 2012 påpekade hon att hennes farmor hade varit aktiv i politiken tills hon var 100 år gammal.

Det var fler partiordförande som fick det hett om öronen under året, men bara en av dem, Bjarni Benediktsson, Sjálfstæðisflokkurinnns ledare, möttes av någon reell motkandidatur. Även han ansågs av sina motståndare vara för svag, men han har också haft problem med att rentvå sig från anklagelserna om oegentliga affärsmetoder. Han ledde flera familjeföretag innan han blev partiledare. Det hade också stor betydelse att Bjarni var positiv till den senaste Icesave-överenskommelsen, och partikamraterna påpekade att han därmed gått emot partikongressens beslut att man borde ”säga nej till britters och holländares olagliga krav”.

Detta sammantaget ledde till att han inte kunde utesluta att en motkandidat skulle träda fram, och efter en viss betänketid bestämde sig mycket riktigt Hanna Birna Kristjánsdóttir, före detta kommunalråd och gruppleadare för Sjálfstæðisflokkurinnns Reykjavíkavdelning att kandidera mot Bjarni. Om hon vunnit hade hon blivit partiets första kvinnliga ledare. Men så blev det inte – Bjarni återvaldes med 55 % av rösterna.

Icesave och ESA

I april 2011 gick islänningarna ytterligare en gång till valurnorna för att rösta om huruvida den isländska staten skulle ta ansvar för de så kallade Icesave-kontona i Storbritannien och Nederländerna, efter att det tredje lagförslaget i frågan hade röstats igenom i alltinget i mitten av februari. Presidenten vägrade återigen att sanktionera lagen och hänvisade frågan till folket. Det är inte mer att säga om det än att islänningarna höll fast vid sin åsikt och fällde lagen den 9 april. Nästan 60 % sa nej, och slog därmed fast att de isländska skattebetalarna inte vill betala privata bankers skulder eller ta ansvar för holländares och britters insättningsgarantier. Resultatet var alltså tydligt trots att man i valdebatten framhållit att ovissheten om fortsättningen skulle vara värre än att överenskommelsen godkändes, för med ett godkännande skulle saken vara ur världen. Det var därför en stor lättnad för många när man strax därpå fick veta att gamla Landsbankinnns företrädare bedömde att bankens kapital skulle räcka till för att täcka Icesave-skulderna. Men saken tycktes trots det inte vara avklarad.

*Islands genrejsning.
"Nu mangler vi bare
at få Ólafur Ragnar
som statsminister –
og Davíð som præsi-
dent."*

Tegning:

Halldór Baldursson.

Mot slutet av året lämnade Eftas övervakningsorgan in en stämning mot isländska regeringen på grund av Icesave-saken. Stämningen innehöll två huvudpunkter. För det första att regeringen inte hade fullgjort sin skyldighet att säkerställa att bankerna verkligen kunde stå för insättningsgarantierna gentemot kontohavarna, och för det andra att regeringen inte hade behandlat kontohavare på Island och utomlands lika vad gällde insättningsgarantierna, genom att enbart överföra inländska konton till den nya banken. Därmed hade inländska konton säkrats medan konton utomlands inte ens fått den utlovade insättningsgarantin. Detta hävdades vara ett uttryck för indirekt diskriminering som är ett brott mot EES-avtalets fjärde paragraf. När detta skrivs har ingen dom fallit men den isländska regeringen har deklarerat att man tar detta mycket allvarligt och har anlitat den namnkunnige brittiske försvarsadvokaten Tim Ward.

Landsdom

Turerna kring frågan om riks rätt, dvs. åtalet mot före detta statsminister Geir H. Haarde, har orsakat stor oro i det isländska politiska livet. Huvudförhandlingarna börjar den 5 mars 2012. Som jag tidigare redogjort för i detta forum beslutade en majoritet i alltinget att ställa den förre statsministern inför riks rätt för att utröna om han har gjort sig skyldig till grovt tjänstefel i samband med finanskraschen hösten 2008, genom att inte vidta tillräckliga åtgärder för att begränsa allmänhetens och den isländska statens förluster med anledning av kraschen.

Geir H. Haarde har hela tiden hävdat att åtalet ingår i en politisk kampanj mot honom och denna diskussion har blossat upp med jämna mellanrum. Nu har Sjálfstæðisflokkurinnns ordförande Bjarni Benediktsson lagt fram ett förslag för alltinget om att åtalet ska dras tillbaka. Fyra alltingsledamöter från respektive Samfylkingin, Vinstri-Grænir, Hreyfingin och Framsóknarflokkurinn la å sin sida fram ett motförslag om att Bjarnis förslag skulle avvisas, men detta förslag röstades ner med knapp majoritet. Därmed kan man dock ännu inte utesluta att åtalet mot Haarde läggs ner. Datum för ett sådant beslut har inte bestämts. Alltingets åklagare Sigríður Friðjónsdóttir har sagt att hennes inställning är att alltinget mycket väl skulle kunna dra tillbaka stämningen men att förberedelserna för riksätten kommer att fortsätta tills annat beslut fattas.

Författningskommitté

En författningskommitté bestående av 25 personer hade sitt första sammanträde i april 2011 med uppgiften att revidera republiken Islands författning. Trots att Högsta domstolen kommit fram till att valet till kommittén var ogiltigt, beslutade sig alltinget ändå för att tillsätta kommittén med de ledamöter som valts. Dess arbete avslutades i juli. Kommittén hade då skrivit ett förslag till en ny författning där man bland annat tar upp att en tiondel av väljarkåren kan kräva folkomröstning om nya lagar som antagits i alltinget.

Förslaget till ny författning har inte gett upphov till någon mer omfattande debatt i samhället, och det står heller inte helt klart i vilket sammanhang kommitténs förslag kommer att användas. Statsminister Jóhanna Sigurðardóttir har deklarerat att det är viktigt att nationen får rösta om det innan det behandlas i alltinget. Det är inte uteslutet att den omröstningen kommer att ske samtidigt som presidentvalet.

Flera skatteförändringar

Statsfinanserna för 2012 räknar med ett underskott på 20,7 miljarder ISK. Statens inkomster beräknas till 522,9 miljarder och utgifterna till 543,7 miljarder. Som jämförelse uppskattade man underskottet för 2011 till 42,2 miljarder.

Statens räntekostnader beräknas under året stiga med drygt 11 miljarder ISK, men utgifterna väntas öka också på grund av att arbetslöshetsförsäkringarna höjts i samband med nya allmänna löneavtal samt löneökningar för statsanställda. Å andra sidan räknar man med besparingar på grund av nedskärningar i offentlig verksamhet och förvaltning, t.ex. inom välfärd, skolor och polisväsende.

Dessutom bör diverse förändringar i skattesystemet inbringa ökade intäkter till staten. En av de största förändringarna innebär att en skatt om 10,4 % läggs på finansinstituts, pensionsfonders och försäkringsbolags bruttolöneutbetalningar. Detta är en sorts finanstjänstsskatt som finansminister Steingrímur J. Sigfússon säger kan jämföras med moms på finansiella tjänster.

Fortsatta EU-förhandlingar

Islands förhandlingar om medlemskap i EU fortsatte under året och förhandlingar om reglerna i de fyra första områdena inleddes. Mot slutet av året inleddes diskussioner om det femte området efter att de fyra första var avslutade. EU:s lagstiftning delas in i 35 områden och man förhandlar separat om vart och ett av dem.

Från det att Island formellt ansökte om medlemskap i juli 2009 har det av och till hörts röster om att Island borde dra tillbaka sin ansökan eller skjuta på den några år. Dessa röster blev starkare under året, inte minst pga. problemen i euro-området. Främst är det Sjálfstæðisflokkurinn som fört denna talan.

Samfylkingin är fortfarande det enda politiska partiet som står fast vid policyn att Island ska söka medlemskap i EU och att förhandlingarna ska fortsätta. Också i regeringsförklaringen nämns ansökan om medlemskap och det finns inga tecken på att den kommer att dras tillbaka. Enligt opinionsundersökningarna vill majoriteten av islänningarna att förhandlingarna ska fortsätta och att avtalet sedan ska bli föremål för folkomröstning.

Bye, bye IMF

Överenskommelsen mellan Internationella Valutafonden (IMF) och Island avslutades under året. Den sista låneutbetalningen om 52 miljarder ISK gjordes. Tidigare har ca 200 miljarder ISK utbetalats. Utöver detta tillkom krediter för sammanlagt 150 miljarder ISK från de nordiska länderna och Polen i samband med IMF-avtalet.

IMF:s styrelse godkände den isländska statsbudgeten den 19 november 2008, eller drygt en månad efter att de tre stora isländska bankerna fallit. I ett gemensamt uttalande från IMF och den isländska regeringen i slutet av samarbetet, framhölls bl.a. att stabilitet i ekonomin hade uppnåtts, att det finansiella systemet hade återupprättats och statens finanser anpassat sig efter de nya omständigheterna.

Företag, hushåll och individer har dock ännu inte hämtat sig efter den finansiella kraschen och vissa hävdar att det ännu är långt kvar. Emellertid är islänningarna inte lika pessimistiska som tidigare. Löneförhandlingarna ledde till löneökningar under året – även om de pengarna till stor del har ätits upp av inflationen. I början av 2012 var inflationen 6,5 %. Arbetslösheten hade vid samma tid inte förändrats mycket utan håller sig kvar runt 9 %.

Den islandske krone afstivet med valutarestriktioner. Daværende finansminister Steingrímur J. Sigfússon til nationalbankdirektør Már Guðmundsson: "Jamen Már, det ser da fuldstændig sikkert ud - kan det ikke bare stå sådan?"
Tegning:
Halldór Baldursson.

De styrende kritiserades under året fortlöpande för att inte lösa hushållens skuldproblem. Såväl privatpersoner som företag förlorade kapital och fick ökade skulder i sviterna av kraschen. De undersökningar om livsvillkor som gjorts av Islands statistiska byrå (Hagstofa Íslands) visar på att hushållens ekonomiska situation har försämrats från 2010 till 2011. Till exempel låg över 10 % av hushållen efter med amorteringar eller hyra. Det anses att hushållens skuldproblem kommer att bli en av de stora valfrågorna i alltingsvalet 2013.

Dessutom har staten kritiserats för att inte stå för sin del i överenskomsten mellan arbetsmarknadens parter och regeringen. Förebråelserna gäller bland annat att man inte höjt arbetslöshetsersättningen tillräckligt, vilket äventyrade löneförhandlingarna i början av 2012. Man beslutade sig dock i slutändan för att inte avbryta dem. Det hade inneburit att tidigare överenskomna höjningar inte hade genomförts och inte minst hade det lett till konflikter på arbetsmarknaden.

Presidentialval

Islänningarna har gått till valurnorna ovanligt ofta de senaste åren – ibland flera gånger om året. 2012 blir inget undantag, eftersom Ólafur Ragnar Grímssons sista presidentperiod då löper ut. I sitt årliga nyårstal tillkännagav han att han inte ämnar kandidera för ytterligare en period. Hans uttalande

*Präsident Ólafur Ragnar Grímsson til finansminister Steingrímur J. Sigfússon og statsminister Jóhanna Sigurðardóttir: "Nå, I hørte hvad folket sagde. Kom så, til angreb på kapitalismen .... alle steder undtagen på Island".
Tegning:
Halldór Baldursson.*

tycktes dock inte vara helt definitivt och många har tolkat det så att han vill hålla alla dörrar öppna. Media har försökt få fram ett tydligare besked, men presidentens svar är undvikande. Ólafur Ragnar är en före detta politiker och var som sådan rätt omtvistad, men som president har han varit mer respekterad. Dock blev han hårt kritiserad efter finanskraschen eftersom man hävdade att han deltagit i att haussa upp de isländska expansionsvikingarna, men han lyckades skjuta detta ifrån sig genom att två gånger hänvisa den omstridda Icesave-lagen till folket. Det föll i god jord hos allmänheten om än inte hos regeringens företrädare, och det är heller ingen hemlighet att förhållandet mellan presidenten och regeringen är rätt ansträngt.

Några olika namn har nämnts som tänkbara efterträdare på presidentposten men det är inte troligt att de kommer att träda fram förrän den nuvarande innehavaren tydligare meddelar vad han tänker göra.

Översättning från isländska:
Ylva Hellerud

* * *

Isländska partinamn

I media och på nätet förekommer några olika översättningar av de isländska politiska partiernas namn. Här följer några exempel:

Etablerade partier:

Framsóknarflokkurinn – Framstegspartiet, Progressiva partiet

Frjálslyndi flokkurinn – Liberala partiet

Samfylkingin – Socialdemokraterna, Socialdemokratiska alliansen, Enhetsfronten

Sjálfstæðisflokkurinn – Självständighetspartiet (parti som funnits ända sedan självständighetskampen, så namnet är väl etablerat även på svenska)

Vinstri Grænir – Vänstern-De gröna, Gröna vänstern

Nyare partier som nämns i artikeln:

Besti flokkurinn – betyder ordagrant "bästa partiet"

Björt framtíð – betyder ordagrant "ljus framtid"

Borgaraflokkurinn – kan översättas med "medborgarpartiet"

Breiðfylking – kan översättas med "falang" eller "bred front" (partinamnet Breiðfylking har förekommit tidigare i Islands historia, som beteckning på en allians mellan Självständighetspartiet och Bondepartiet i alltingsvalet 1937)

Hreyfingin – betyder ordagrant "rörelsen"

Samstaða – kan översättas med "enighet" eller "solidaritet"

HARALD STANGHELLE

DEN NORSKE TRAGEDIEN

Politikk og økonomi i Norge i 2011

Tragedien 22. juli 2011 preger på flere måter Norge og det som har skjedd i det norske samfunnet etterpå. Det utenkelige hadde hendt i et av verdens mest åpne og demokratiske samfunn. Valgkampen foran lokalvalget ble utsatt, og ble nokså dempet. Men samarbeidsproblemer innad i den rødgrønne regjeringen, og store interne problemer for SV som parti, er også trekk ved det politiske liv. Slik forskyvninger på den sterke høyresiden i politikken er det. Økonomisk ser det nesten bekymringsløst ut.

Aftenpostens politiske redaktør drøfter tragedien så vel som politikken i Norge i 2011.

Tragedien

Fredag 22. juli kl 15.26 skjedde det nesten utenkelige i det symboltunge regjeringkvartalet i Norges hovedstad: En flere hundre kilos bilbombe ble sprengt, og med voldsom kraft ble regjeringsbygningene rammet. Åtte mennesker ble drept.

Fredag 22. juli ca kl 17.10 skjedde det helt ubegripelige. En uniformskledd ung mann gikk i land på idylliske Utøya i Tyrifjorden. Der arrangerte Arbeidernes Ungdomsfylking (AUF) – sosialdemokratiets ungdomsbevegelse – sin tradisjonsrike sommerleir. Systematisk begynte den unge mannen å skyte rundt seg. En time og 17 minutter senere lå 69 mennesker, de fleste svært unge, døde igjen på bakken.

Den norske tragedien var fullbyrdet – av en soloterrorist med et intenst ideologisk hat til det samfunn han selv var født inn i.

En slik dobbelterrorisme hadde ikke verden sett tidligere. En bombe mot samfunnets maktapparat etterfulgt av en uhyrlig massakre på engasjert ungdom som var samlet for å diskutere veien mot en bedre verden.

Slik ble dette mer enn en klassisk terroraksjon. Det ble et angrep på et åpent og diskuterende demokrati. Og nettopp slik ble det da også tolket. Først av Oslos ordfører, Fabian Stang, på direktesendt TV denne uvirkelige fredagskvelden. Noe senere av statsminister Jens Stoltenberg på hans første pressekonferanse. Statsministerens hovedbudskap var at "svaret på vold er enda mer demokrati. Enda mer humanitet. Men aldri naivitet."

Det norske folk og samfunn gjennomlevde uker med sjokk og sorg, fortvilelse og avmakt, men også en tid med overraskende styrke og fornyet håp.

Hevn og sinne ble det aldri snakket om. Og i resten av verden ble dette tolket som at Norge på en helt spesiell måte var i stand til at møte terrorens makabre ansikt. Men de vakre og sympatiske sidene ved en hel nasjons måte å møte 22. julitragedien på, kan også ha vært et utslag av at vi hverken som nasjon eller enkeltmennesker så hva vi kunne rette vår hevn og vårt sinne mot. Vi hadde jo intet annet land å angripe. Vi hadde ikke engang en organisasjon å rase mot. Intet religiøst bakgårdssamfunn å knuse. For den ondskap som rammet oss, kom innenfra – fra en av våre egne.

Det har vært spekulert over hva som ville skjedd om 22. juli-terroristen ikke var en etnisk nordmenn med en anti-islamisk agenda, men en voldelig islamist. Kanskje vi da ville sett andre typer reaksjoner som innvandrerrhat og hets mot muslimer generelt. Vi vet ikke, men bør ikke være for skråsikre på at vi hadde maktet å reagere på en nøktern måte.

Vi vet imidlertid at det som rammet Norge dette svarte julidøgnet vekket til live en nasjonal fellesskapsfølelse som ofte slumrer. Det ble også mobilisert en intens vilje i den norske folkesjelen til å gå videre som det åpne og tillitsfulle samfunn vi ønsker å være. Et trassig, folkelig ønske om å markere at terror ikke skal få dominere vår samfunnsdagsorden og ta kontroll over våre liv. I dette ligger også erkjennelsen som statsministeren formulerte i ordene om at det folk i frykt ikke samtidig kan være et fritt folk.

"Når en mann kan forårsake så mye ondt – tenk hvor mye kjærlighet vi kan skape sammen." Denne twitter-meldingen fra AUF-jenta Helle Gannestad slo an den samfunnsmessige grunntonen i dagene etter katastrofen. Betydningen av de store ordene om demokrati, fellesskap og kjærlighet ble brått så tydelige for oss nordmenn.

For da den brutale tragediens omfang gikk opp for det norske folk, bredte det seg et like spontant som intenst ønske om å delta i det nasjonale fellesskapet. Roseberget som vokste og vokste foran Oslo domkirke, ble et uttrykk for dette. Det samme ble rosehavet på Rådhusplassen der nesten 200 000 mennesker samlet seg bare tre døgn etter at terroren rammet oss. Slike markeringer spredte seg over hele landet.

22. juli 2011 fratok oss nordmenn det lykkelige privilegium å gå rundt med en falsk visshet om at "det skjer ikke her hos oss". Fra denne datoen må vi forme vår mentale, personlige og politiske hverdag i den brutale visshet at "det" skjedde nettopp her hos oss.

Men vi gjør dette også i den visshet at det norske samfunnet fungerte da terroren rammet oss. De norske lederne – med statsministeren i spissen – besto testen. Vi så også at vi hadde et fellesskap som lot seg mobilisere disse tunge dagene.

Valgkamp og lokalvalg

Det ble vanskelig å gå videre. Ikke minst for politikere som lenge hadde forberedt seg på en valgkamp. Den ble noe utsatt, men ble i hovedsak gjennomført etter planene som hadde vært klare før 22. juli. Likevel er det ingen tvil om at tonen i valgkampen ble dempet av det som hadde skjedd. Debatten ble sakligere og de personlige angrepene ble færre. Det er også liten tvil om at innvandringspolitikk i denne fasen forsvant som et politisk hovedtema. Grunnen var selvsagt 22. juli-terroristens politiske budskap på dette området.

De politiske partiene og deres ungdomsorganisasjoner gjorde mobilisering til et viktig tema. Å bruke stemmeretten ble lansert som det norske folks svar på terroren. Dette lyktes bare i liten grad. Valgdeltagelsen var noe høyere enn fire år tidligere, men bare marginalt høyere.

Det diskuteres om valget gjenspeilte en 22. juli-effekt. Arbeiderpartiets gode valgresultater tolket i en slik retning, men stort sett så vi ved valget de samme trendene som meningsmålingene hadde vist i juni – altså før terroren rammet oss. Totalt sett er det nok derfor riktig å konstatere at det som skjedde fikk mindre politisk betydning enn mange hadde ventet.

Lokalvalg er selvsagt ikke rikvalg. Likevel tolkes partienes valgresultater naturlig nok inn i en rikspolitisk kontekst. Sosialistisk Venstrepartis elendige resultat fikk da også allerede valgnatten rikspolitiske konsekvenser ved at partiets ubestridte leder, Kristin Halvorsen, varslet at hun gikk av som leder. Hun offentliggjorde samtidig at lederskiftet ville skje på et ekstraordinært landsmøte i mars 2012.

22. julitragedien fikk langt fra alle velgere opp av sofaen ved lokalvalget i september. Tegning: Inge Grødum.

Det kom som en overraskelse at Halvorsen trakk seg. Etter 15 år som leder var det riktignok logisk at hennes ledertid gikk mot slutten, men at det skulle skje denne dramatiske valgnatten kom nok som et sjokk på et uforberedt parti.

Kristin Halvorsen kan karakteriseres som den viktigste lederen i SF/SV. Ikke bare fordi hun er den lengst sittende, men fordi det var hun som førte norske venstresosialister fra en opposisjonstilværelse til regjeringskontorene. Da SVs forløper ble stiftet i 1961 under navnet Sosialistisk Folkeparti, var det som et opposisjonsparti til Arbeiderpartiet – ikke minst på det utenriks- og sikkerhetspolitiske område. Partiets historie er full av opposisjonsutspill, og ofte har SV stått alene mot de andre partiene. SV har da også følt seg nokså ubundet av de rammene andre partier har følt seg bundet av, ikke minst på det økonomiske området.

Slik har partiet helt frem til 2005 dyrket en nokså sorgløs opposisjonstilværelse. En grunnleggende samfunnskritikk har da også vært selve bærebjelken i partiets politikk. Det er denne som har appellert til velgerne. Erfarne styringspartiers konsekvenstenking har vært nokså fraværende i SVs politiske praksis.

SV i regjering

Disse grunntrekkene ble dramatisk utfordret da SV i 2005 gikk inn i en rødgrønn koalisjonsregjering. En forutsetning for et slikt samarbeid var at Arbeiderpartiets ledelse etter erfaringene fra lange perioder med mindretallsregjeringer på 80- og 90-tallet, var kommet til at et flertallsalternativ var å foretrekke. Det måtte nødvendigvis bety en koalisjon med andre partier.

Men en like viktig forutsetning var en SV-ledelse som var villig til å ta det risikable skrittet fra opposisjon til posisjon. Og Kristin Halvorsen ble den SV-leder som ikke bare selv ble overbevist om at dette var den riktige veien å gå for partiet, men som også maktet å forankre dette i et parti uten tradisjon for å ta ansvar for en helhetlig politikk.

Overgangen til dette høsten 2005 var da også både brå og vanskelig for SV. Det tok ikke lang tid før det ble spekulert i at tiden som regjeringsparti ville bli kort for venstresosialistene. Men ingen av disse spådommene har slått til. Snarere har SV i løpet av de siste seks årene utviklet seg til et resultatorientert styringsparti. Hovedæren for dette tilfaller Kristin Halvorsen.

Innad i SV har det praktisk talt ikke vært noen kraftfull opposisjon mot regjeringdeltagelsen. Og det til tross for en rekke vanskelige saker, ydmykende politiske nederlag og mildt sagt svingende meningsmålinger. SV-mantraet har vært at innflytelsen er større i enn utenfor regjering. Man har forsøkt å understreke de mange små arbeidsseirene, vel vitende om at den klassiske SV-er nok lengter etter en høyere prinsipiell himmel over sitt politiske engasjement.

Men velgerflukten tvinger frem spørsmålet om regjeringdeltagelsen koster

for mange velgere. Tradisjonelt har mye av SVs appell – ikke minst til unge velgere – ligget i frisk og åpenhertig utfordring av det etablerte. Et slikt partibilde er ikke lett å opprettholde gjennom mange år i posisjon. Snarere har vi sett at i SVs partiansikt er tiårene i opposisjon i ferd med å viskes ut til fordel for stadig mer markante regjeringstrekk. Partiet ble stiftet som et opposisjonelt alternativ til Arbeiderpartiet. Det var en alternativ politisk virkelighetsforståelse som var eksistensberettigelsen. En slik alternativ virkelighetsforståelse er det ikke mulig å bygge fra regjeringskontorene.

Den 34-årige Audun Lysbakken ble på et ekstraordinært landsmøte valgt til ny partileder. Tross sin unge alder har han i mange år markert seg som en lederskikkelse på SVs venstreside. Men fra å være en erklært marxist har Lysbakken nærmet seg partiets sentrum, og han hadde Kristin Halvorsens støtte da han ble valgt.

Audun Lysbakkens første grep etter at han hadde besteget SV-tronen var å plassere både sine nestledere og sin fremste rival til lederjobben i ministerstoler. Slik ble SVs lojalitet til det rødgrønne regjeringsprosjektet understreket.

Selv hadde Lysbakken gått ut av Stoltenberg-regjeringen bare en uke før han ble ny SV-leder. Grunnen var en typisk politisk skandale. Lysbakken og hans departement hadde bevilget penger til organisasjoner som sto både SV og statsråden for nært. Lysbakken hadde ikke erklært seg inhabil der han burde ha gjort det. Dessuten ble ikke alle kort lagt på bordet da saken ble rullet opp.

Alt dette resulterte i at den nye SV-lederen fikk en meget vanskelig start. Han fikk likevel sterk oppslutning fra sitt eget parti.

SVs lave oppslutning var et av lokalvalgets tydeligste trekk, men også til høyre for den politiske midtstreken var valgresultatet oppsiktsvekkende. Mest fordi det innebar en dramatisk forskyvning i styrkeforholdet mellom Høyre og Fremskrittspartiet.

Forskyvninger på høyresiden

Historisk har det oftest vært slik at når Høyre har vært sterke, har Frp vært svake – og omvendt. Summen av oppslutningen til de to høyrepartiene har likevel vært konstant, selv om fordelingen mellom dem har forandret seg.

Etter stortingsvalget for to år siden så vi en endring i dette mønsteret: Begge de to høyrepartiene fikk en lang periode meget høy oppslutning på meningsmålingene. Kommunevalget korrigerer dette bildet, samtidig som Høyres brakvalg ble en katastrofe for Fremskrittspartiet.

Høyres utvikling er bemerkelsesverdig. Vinteren og våren 2009 var de konservative inne i en oppslutningskrise. Elendige meningsmålinger skapte dårlig stemning i partiet, og enkelte røster både i Høyre og blant politiske analytikere, mente problemet lå i den relativt nyvalgte lederen, Erna Solberg.

Høyrevinden fra Erna Solberg truer med å blåse over ende den rødgrønne regjeringen. Tegning: Inge Grødum.

Vendepunktet kom ved stortingsvalget i 2009. Da fikk Høyre et brukbart resultat med 17,2 prosent, etter å ha ligget helt nede på 10-tallet på enkelte målinger noen måneder tidligere. To år senere gjorde Høyre et av sine beste valg noen gang med 28 prosent av stemmene. Mer enn noe annet var dette en triumf for Erna Solberg. Hun ble da også hyllet som den ubestridte Høyredronningen.

I Norge er det en rekke kommentatorer som har gitt uttrykk for at Høyres suksess er et mysterium. Begrunnelsen for dette er at det ikke er noen spesielle saker som har gitt de konservative slik vind i seilene. Men trolig står vi overfor en svært sammensatt forklaring: De rødgrønne opplever en styringsslitasje i forhold til velgerne, Høyre har funnet frem til et sentrumsbudskap ikke ulikt de svenske konservatives linje, internasjonal krise gjør at velgerne satser på partier med et troverdig helhetsbudskap og Fremskrittspartiet har bak seg et år med problemer.

Alt dette har styrket Høyre.

For Fremskrittspartiet var valget en ren katastrofe med en oppslutning på bare 11,4 prosent. Ikke siden 1993 har partiet hatt så lav oppslutning. Forklaringene spriker, men flere såkalte skandalesaker har bidratt til at partiet ikke fikk sjansen til å snakke politikk så ofte man ellers ønsket seg. Den såkalte Birkedal-saken – en av partiets ledere viste seg å være skjult homofil og det ble avslørt at han hadde smugfilmet unge menn på sitt eget bad – ble håndtert på en elendig måte og skapte vansker for partiet.

22. juli-tragedien gjorde det vanskelig å spille innvandringskortet for Fremskrittspartiet og dette gjorde nok mange velgere usikre. Og et forsøk fra partinestoren Carl I. Hagen på å bli ordfører i Oslo viste seg å bli en fullstendig fiasko.

Partiledere med solid tilbakegang for sine partier i 2011 – Siv Jensen (FRP) og Kristin Halvorsen (SV). Tegning: Inge Grødum.

Alt dette bidro nok til et dårlig valgresultat. Noen mener også at Fremskrittspartiets forsøk på å bli mer samarbeidsorienterte overfor de andre borgerlige partiene, forvirrer de klassiske protestvelgerne. Slik kan partiets situasjon minne noe om det som har rammet SV.

Når dette er ekstra interessant, er det selvfølgelig fordi det snart bare er et år igjen til stortingsvalget i september 2013. Vi har sett en tilnærming mellom partiene på den såkalte borgerlige siden. Det liberale Venstre – som før valget i 2009 garanterte at partiet ikke ville støtte en regjering der Fremskrittspartiet var med – har forandret kursen. Nå heter det at man ikke selv vil delta i en slik regjering, men kan støtte den. Kristelig Folkeparti har ikke bestemt seg, men kan komme i en tilsvarende situasjon.

Fremskrittspartiet ønsker å komme i regjering. Spørsmålet er hvor forlokkende dette er hvis en neddempet politisk retorikk fortsetter med å gi partiet elendig oppslutning på meningsmålingene. Etter det elendige resultatet ved lokalvalget har vi da også sett tilløp til en debatt innad i partiet om man har tilpasset seg for mye – retorisk og politisk – til potensielt fremtidige samarbeidspartnere.

Uansett er sjansen for at Høyre og Fremskrittspartiet får flertall uten mellompartiene, meget liten. Det er også sjansen for at Høyre da ser seg tjent med å etablere en mindretallsregjering sammen med Frp. Det blir for krevende.

Norges statsminister og finansminister kan sole seg på en trygg øy i et hav av finansproblemer i Europa. Tegning: Inge Grørdum.

Et økonomisk annerledesland

2011 var nok et år der store deler av Europa var preget av økonomisk krise. Det er en krise Norge ikke rammes av. Snarere fleipes det i Norge med at det bare er tre personer i hele landet som er bekymret for at også vårt land skal merke virkningene av det som skjer i resten av verden. De tre er statsministeren, sentralbanksjefen og finansministeren.

Grunnen til nordmenns mangel på bekymring ligger selvsagt i at knapt noen merker krisen. Rentenivået er rekordlavt med en styringsrente fra Norges Bank på 1,5 prosent. Også arbeidsløsheten er lav, bare 3,2 prosent. Og vår oljerettede økonomi kan glede seg over en høy oljepris som er en plage for andre land.

Der andre land sliter med høy statsgjeld, er Norges ”problem” hvordan pengerikligheten skal forvaltes. Den såkalte handlingsregelen – som alle partiene med unntak av Fremskrittspartiet nå legger til grunn for sin økonomiske politikk – tilsier at man kan bruke 4 prosent av realavkastningen av det som populært kalles Oljefondet. Men realavkastningen har vært mindre enn dette, og et nytt trekk i den norske debatten er at sentralbanksjef Øystein Olsen har tatt til orde for å endre dette til 3 prosent. Han har fått liten støtte for dette, og både statsminister Jens Stoltenberg og finansminister Sigbjørn Johnsen er mot en slik forandring.

22. juli og norsk politikk

2011 vil for alltid bli stående som det tragiske året i norsk historie. Dessuten vil 22. juli-tragedien prege den norske debatten i lang tid fremover. Stortinget har allerede hatt sin første 22. juli-debatt. Der ble det konstatert at beredskapen på en rekke sentrale områder var for dårlig. Justisminister Knut Storberg gikk av høsten 2011 og sjefen for Politiets sikkerhetstjeneste, Janne Kristiansen, gjorde det samme i februar. Disse to avgangene ble ikke formelt begrunnet med 22. juli, men det er liten tvil om at denne skjebnesvangre datoen lå som et bakteppe for det hele.

Politidirektør Øystein Mæland beklaget i mars at politiet ikke tidligere hadde stoppet massakren på Utøya. Han ble fulgt opp av justisminister Grete Faremo. Også konstituert overvåkingssjef Roger Berg har beklaget, men siden Politiets sikkerhetstjenestes egen evalueringsrapport konkluderer med at det var umulig å oppdage soloterroristen Anders Behring Breivik er det noe uklart hva som egentlig beklages. Også statsminister Jens Stoltenberg har beklaget.

Hele våren 2012 vil bli preget av straffesaken mot Anders Behring Breivik. I august kommer rapporten fra Regjeringens granskningsutvalg. Den vil bli avgjørende for den videre debatten om hva som gikk galt og hva som fungerte den 22. juli. For det er i ferd med å vokse frem en stadig sterkere erkjennelse av at det var svært mye som sviktet denne julifredagen.

Det er mer usikkert om 22. juli-tragedien vil få langsiktige politiske følger. Som nevnt førte den ikke til noen markert økning av valgdeltagelsen. Den har heller ikke ført til noen storm mot enkelte statsråder. Den mest sentrale – justisministeren – er jo allerede gått av. Og statsministeren har utelukkende fått ros for sin håndtering av både den nasjonale krisen og de nasjonale følelsene. Det finnes undersøkelser (offentliggjort i januarutgaven av tidsskriftet *Political Science & Politics*) som tyder på at nordmenn flest ikke er blitt reddere eller mer kyniske etter terroren. Undersøkelsen ble gjort så tidlig som i august, og viser at bare 2,5 prosent av de spurte svarte at de var svært redde for nye angrep, 17,5 prosent svarte at de var nokså bekymret. En identisk undersøkelse som ble foretatt i USA etter Oklahoma-bomben i 1995 viste at 38 prosent var svært redde for nye angrep, mens ytterligere 40 prosent var nokså bekymret.

Disse to sammenlignbare undersøkelsene forteller mye om at USA og Norge er vidt forskjellige land. Men de forteller også at Norge kanskje ikke blir så preget av 22. juliterroren som mange har trodd. Det betyr også at det politiske handlingsmønsteret mer vil bli preget av andre faktorer enn det som skjedde denne unntaksdagen.

ANDERS WETTERGREN

PARTILEDARBYTENAS ÅR

Svensk politik och ekonomi 2011

Mellanvalsåret 2011 blev mer dramatiskt än förutsett. Socialdemokraterna utsåg en ny ledare, Håkan Juholt, som tvingades lämna sin post redan efter tio månader. Det framhävde krisen i den en gång statsbärande Socialdemokratin.

Anders Wettergren är fil. dr i statskunskap och har varit andreredaktör på Göteborgs-Posten.

Året efter ett riksdagsval brukar inte vara särskilt spännande. År 2011 såg ut att bli just ett sådant år utan stora politiska frågor och utan spännande debatter. Intrycket förstärktes av att det som hände i Sverige skedde i skuggan av omvälvande händelser i världen – den arabiska våren och krisen i den europeiska ekonomin. Men 2011 går ändå till svensk historia som ett av de mera turbulenta eftervalsåren då både den svenske monarken och Socialdemokraternas nyvalde partiledare blev hett stoff i medierna. Det blev också året då fyra riksdagspartier bytte ledare. Ett av dem, Socialdemokraterna, gjorde det dessutom två gånger under stor dramatik inom loppet av tio månader.

Den redan från årsskiftet politiskt mest uppmärksamade frågan var hur Socialdemokraterna skulle utse ny partiledare efter Mona Sahlin, som meddelade sin avgång kort efter valet hösten 2010. I en analys efter valet förklarade hon att Socialdemokraterna gått till val på fel frågor och med fel samarbetspartner – Vänsterpartiet – vid sidan om Miljöpartiet. Vilka efterdyningar skulle det misslyckade valet få när Socialdemokraterna nu skulle utse ny partiledare och vilka möjligheter skulle den nye ledaren få för att utmana regeringen och samla oppositionen?

Överraskande partiledarval

Den nye socialdemokratiske ledaren Håkan Juholt utsågs vid en extrakongress den 25 mars efter en valprocess som efteråt kritiserades för brist på öppenhet, framför allt i jämförelse med tillvägagångssättet i de andra partierna. Från början av året fanns ett begränsat antal kandidater, bland andra den ekonomiske talespersonen Thomas Östros och riksdagsledamoten Mikael Damberg som varit bland annat SSU-ordförande. Så sent som i början av mars ansågs dessa vara huvudkandidater. Döm om omgivningens förvåning när en enig valberedning två veckor före partikongressen presenterade Håkan Juholt som sitt förslag. Den 49-årige Håkan Juholt var ett tämligen oskrivet blad, även om

han suttit i riksdagen sedan 1994 och varit ordförande i riksdagens försvarsutskott. Men några djupare avtryck i den politiska debatten hade han inte gjort.

Juholt blev en kompromisskandidat mellan socialdemokratiens höger- och vänsterfalanger. Varken Damberg eller Östros kunde räkna med partiets odelade stöd. Och då fanns plötsligt bara Juholt där med en politisk riktning ”lite till vänster om mitten” enligt egen utsago. Så blev det då Håkan Juholt som fick ta över. Skulle han bli mannen att återföra Socialdemokraterna till den ledande positionen i svensk politik?

Ett första svar kom ganska snart. Istället för att börja profilera Socialdemokratin sakpolitiskt tvingades Juholt att inleda sitt ledarskap med att försvara och förklara varför han inte berättat att han hade en sambo/särbo – eller kulbo som han kallade henne – som fällts för bedrägeri. Detta avslöjades först tre dagar efter hans val till partiledare.

Bättre blev det inte när han kastade sig in i den utrikespolitiska debatten och förklarade att den svenska insatsen i Libyen inte skulle förlängas. Juholt utsattes för hård intern kritik från bland andra nestorn i socialdemokratisk utrikespolitik, fd utrikesministern Jan Eliasson. Mycket snart tvingades Juholt backa och medge att det visst kunde bli en förlängning, dock ej med flyg utan

Håkan Juholt vägrade i det längsta att lämna den sjunkande s-skutan.

Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.

med någon form av marin enhet. Det var emellertid något som alls inte efterfrågades. Därmed stod det klart att den nye partiledaren mycket snabbt hamnat snett på sitt eget specialområde – försvarspolitiken.

Så fortsatte det månad efter månad. Den socialdemokratiska ledaren fick aldrig en chans att diskutera sakpolitik. Han tvingades försvara och backa från ogrundade påståenden och att förklara de sjunkande förtroendesiffrorna i den ena opinionsmätningen efter den andra. Det gick så långt att han berikade svenska språket med ett av årets nyord, enligt Språkrådet. Juholtare blev liktydigt med ”ett förhastat uttalande som man snart tvingas backa från”.

Juholts problem kulminerade i oktober när det avslöjades att han i flera år kvitterat ut helt bostadsbidrag för flera hundratusen kronor från riksdagen för en lägenhet som han delade med sin ”kulbo”. Dessutom hade han tagit ut ersättning både för sin privata bil och för en hyrbil samtidigt. Någon rättslig process blev det dock inte av dessa affärer. Bostadsbidragsreglerna ansågs inte vara tillräckligt tydliga för att möjliggöra en rättslig prövning och frågan om bilersättning var preskriberad. Håkan Juholt överlevde, men allvarligt skadeskjuten. Den politiska effekten uteblev inte. Förtroendet för Socialdemokraterna och för Håkan Juholt fortsatte att sjunka. I årets sista stora partisympatiundersökning hamnade Socialdemokraterna på drygt 25 procent – 9 procentenheter under Moderaterna och ungefär lika långt under valresultatet.

Mindre utrymme för misstag

Oppositionen fick visserligen osökt några tillfällen att klämma åt regeringen. Bland annat för skandalen i vårdbolaget Carema, som misskött vården av gamla. Det privata, vinstmaximerande och utlandsplacerade riskkapitalbolagets vanvård av sina kunder blev snabbt ett hett debattämne. Privatisering och konkurrens i den offentliga sektorn hade drivits på av de borgerliga regeringspartierna. Nu gav detta oppositionen chans att få grepp om regeringen och ställa den till svars för konsekvenserna av privatiseringarna i vården.

När patienterna vanvårdades fick Caremacheferna bonus. Det var nästan öppet mål för oppositionen. Men Juholt missade. Han fick istället fortsätta att förklara sina missgrepp. Internt drog han på sig kritik för att på egen hand ha gått in och ändrat i förslaget till arbetslöshetsersättningen i Socialdemokraternas budgetförslag.

Håkan Juholt tog långsemester under jul och nyår för att återkomma med större varsamhet med sina uttalanden. Men redan från början hamnade han fel. Vid den årliga konferensen i Folk och Försvars regi beskyllde han regeringen för att ha drivit igenom försvarspolitiken tillsammans med Sverigedemokraterna. Problemet för honom var emellertid att när försvarsbe-

slutet fattades satt inte Sverigedemokraterna i riksdagen. Juholts försvar för sitt påstående, att han gärna uttrycker sig drastiskt, förvärrade hans situation med tanke på hans tidigare fadäser.

Den 20 och 21 januari 2012 beslutade så Socialdemokraternas verkställande utskott att lyfta bort honom. Han fick visserligen möjlighet att avgå på egen hand, men det förändrar inget i sak. Därmed framstod Socialdemokraternas kris i än öppnare dager.

En vecka senare utsåg den socialdemokratiska partistyrelsen en ny ledare. Även det blev en överraskning. Valet föll på IF Metalls ordförande, den 54-årige Stefan Löfven. Han har gjort sig känd som en stark och tongivande ledare för Metall. Även om Löfven inte sitter i riksdagen lär han komma att spela en viktig roll i svensk politik.

Till en del blev Juholt ett offer för nya förutsättningar i svensk politik. Socialdemokraterna har länge dominerat och varit ett parti som kunnat bestämma dagordningen. Övriga partier har fått anpassa sig. Men i takt med samhällets förändringar och ett allt svagare band mellan medborgarna och de politiska partierna måste partierna räkna med allt färre givna väljare. De har att anpassa sig till en allt nyckfullare väljaropinion. När socialdemokratiska ledare inte kan räkna med en stabil skara trogna anhängare tvingas de leva på samma villkor som övriga partiledare. Då kan redan små misstag bli ödesdigra. Då har partiledaren inte råd att månad efter månad tvingas försvara missgrepp och dåliga opinionssiffror. Då går det inte att försumma möjligheterna att debattera sakpolitik och att, när det blir debatt, hamna snett på grund av sina uttalanden och utsättas för intern kritik.

Men historien Juholt är också besvärande för Socialdemokraterna. Med vilken klokhet och vilket omdöme styrs ett parti som väljer en partiledare som tvingas gå efter bara tio månader? Den frågan har väljarna anledning att ställa sig. Detta sker dessutom när partiet befinner sig i sin värsta kris sedan partisprängningen 1917.

Nya språkrör

En omedelbar följd av Socialdemokratins försvagade ställning i opinionen blev en framryckning för Miljöpartiet. Under ledning av de båda språkrören Maria Wetterstrand och Peter Eriksson hade Miljöpartiet i samarbete med Socialdemokraterna befast sin ställning och även stärkt den. Miljöpartiet gjorde visserligen inte mycket väsen av sig men inte heller några misstag. När Socialdemokraterna backade under Mona Sahlin och sedan under Håkan Juholt ryckte de gröna fram. Inte minst i storstäderna blev de framgångsrika, nästan i nivå med Socialdemokraterna. När socialdemokratiska väljare lämnade sitt parti och de ekonomiska och sociala frågorna inte befann sig i debat-

tens centrum, framstod det grönprofilerade Miljöpartiet som ett alternativ för dem som inte ville rösta borgerligt.

I maj fick partiet nya språkrör. Maria Wetterstrand och Peter Eriksson fick enligt stadgarna inte sitta kvar längre; de hade varit språkrör i nio år. De båda ersattes av Gustav Fridolin och Åsa Romson – den senare i kamp med partiets ekonomiska talesperson Mikaela Valtersson. Vilka möjligheter de har att befästa och stärka partiets ställning är osäkert. Men opinionsmätningarna i slutet av året visade inte på någon försvagning för Miljöpartiet, snarare tvärtom. I det senaste riksdagsvalet fick Miljöpartiet 7,3 procent. I årets sista opinionsmätning 12,3 procent. I storstäderna har Miljöpartiet dessutom skaffat sig en mycket stark ställning.

Lars Ohly tvingades bort

Vänsterpartiet är det tredje partiet som bytt partiledare efter valet (skiftet gjordes på partikongressen en vecka in på 2012). Kritiken mot partiledaren Lars Ohly blev för hård för att han skulle kunna sitta kvar. Två förluster där partiet tappade en tredjedel av väljarna blev för mycket. Vänsterpartiet lyckades inte dra nytta av att lyftas in från kylan till samarbetet med Socialdemokraterna och Miljöpartiet inför valet 2010. Man skulle kanske kunna tänka sig att en del av flykten från Socialdemokraterna skulle komma Vänsterpartiet till godo. Men icke så.

*Förmår prinsen Jonas Sjöstedt
väcka det slumrande vänster-
partiet till liv?
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

I partiet diskuterades huruvida det skulle väljas en eller två ledare efter Ohly. Det blev en. Partikongressen valde Jonas Sjöstedt med ett förflutet i EU-parlamentet. Sjöstedt har en helt annan framtoning än Ohly, som in i det längsta höll fast vid kommunismen. Sjöstedt har också profilerat sig på miljöområdet och det är där han väntas utmana i första hand Miljöpartiet. Det är också möjligt att Vänsterpartiet blir ett hot mot Socialdemokraterna, till skillnad från vad det var under Lars Ohlys åtta år som partiledare. Osvuret är bäst, men klart är att vänsterpartisternas förväntningar på Sjöstedt är mycket stora.

Av den rödgröna oppositionens samling återstår nu inte mycket efter valet hösten 2010. Den gemensamma ansträngningen att stjälpå regeringen blev ett misslyckande. De tendenser till ett tvåpartisystem som man kanske kunde ana för ett par år sedan är helt bortblåsta. Under de närmaste åren är snarare att vänta tre oppositionspartier som bekämpar varandra.

Även Maud Olofsson fick gå

Även Centerpartiet, som ingår i fyrpartiregeringen, bytte ledare under året. Maud Olofsson som lett partiet i tio år visade tecken på att tröttna och utsattes för intern kritik. Bland annat hade hon inte kunnat lyfta partiet i riksdagsvalet. Redan före valet började rykten spridas om att hon skulle avgå efter valet. I april gick två riksdagsledamöter ut med krav på hennes avgång. Det slutade med att Maud Olofsson kort därefter tackade för sig

*Den nya centerledaren
Annie Lööf hoppas på
en bättre skörd än före-
trädaren Maud Olofsson
fick.*

*Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

och meddelade att hon skulle avgå vid centerstämman i september.

Inför valet nominerades tre kandidater. Centerstämman valde den blott 28-åriga Annie Lööf. Hon är jurist och har suttit i riksdagen sedan valet 2006. Med tanke på sin korta politiska erfarenhet och sin ungdom är hon ett oskrivet kort. Annie Lööf efterträdde även Maud Olofsson som näringsminister.

Förödande strid i Kristdemokraterna

I den mån det varit kamp om partiledarposten i de partier som bytt ledare så är det ett intet mot vad Kristdemokraternas ledare Göran Hägglund utsattes för. Hägglund hade på intet vis annonserat sin avgång. Men inför rikstinget i början av 2012 utmanades han av den 62-åriga Mats Odell, som hade bytts ut i regeringen av Göran Hägglund. Det var inte bara en personstrid som blåste upp utan också en kamp om partiets inriktning. Den kristet konservativa falangen som efterlyste en mera värdeorienterad politik ogillade Göran Hägglunds position i den socialliberala mitten.

Som alla inbördeskrig blev den här konflikten extra ”blodig”. Klyftan i partiet fördjupades under årets sista månader. Ett antal ledande kristdemokrater försökte få ett slut på striderna och uppmanade Mats Odell att ge upp och dra sig tillbaka. Men Odell vägrade och partiets sargades allt mer av striden.

Dagen efter Socialdemokraternas val av Stefan Löfven omvaldes Göran Hägglund av Kristdemokraternas riksting. Det blev en klar seger. Men Mats Odell samlade ändå en tredjedel av ombuden bakom sig.

Göran Hägglund står visserligen som segrare. Men han är skadeskjuten och han leder ett sargat parti. Den här konflikten hade Kristdemokraterna inte heller råd med. Partiet balanserar sedan flera år farligt nära 4-procentsspärren och räddades i riksdagsvalet 2010 av stödröster från borgerliga väljare.

Bilden av kungen

Det var inte bara kring Göran Hägglund och Håkan Juholt det blåste snålt under 2011. Även statschefen Carl XVI Gustaf hamnade i ordentligt blåsväder. I slutet av 2010 kom boken *Den motvillige monarken*, med uppgifter om att kungen i yngre år haft kontakter med olika kvinnor och besökt sexklubbar.

I våras spädades ryktena på med påståenden om att det fanns bilder av kungen i komprometterande situationer. Uppgifter spreds om att kungens vän Anders Lettström tagit kontakter med kriminella kretsar för att försöka ta reda på vilket material som egentligen fanns och försökt köpa den eller de omtalade bilderna. Kungen förnekade påståendena om nattklubsbesök och påståendet att han skulle ha känt till Lettströms kontakter.

Till en del mojnade stormen kring kungen när kronprinsessan Victoria och prins Daniel i slutet av sommaren berättade att de väntade barn. I slutet av året

framkom det också att en expertgranskning av en bild på kungen i ”olämpligt sällskap” visat sig vara manipulerad. Kungens huvud hade klippts in i bilden. Därmed kunde julefriden lägga sig över kungahuset.

Ohotad regeringschef

För flera ledande personer i det offentliga Sverige blev året med andra ord ganska omtumlande. I gengäld kunde statsministern, den moderate partiledaren Fredrik Reinfeldt glida fram på ett lugnt hav, fjärran från politiska stormbyar. Den tandlösa oppositionen och den återkommande kritiken mot Håkan Juholt gav honom och regeringen mer lugn än vad man kanske skulle önska när man ser den politiska debatten som demokratins livsnerv.

Regeringen gjorde inte heller några försök att blåsa till strid med kontroversiella förslag. Den kunde ligga ganska lågt med en ekonomi som klarade sig bra trots den ekonomiska oron i Euroområdet. Svensk ekonomi fortsatte att växa kraftigt under 2011, även om tillväxttakten dämpades. När statsskulden steg i de flesta EU-länderna sjönk den i Sverige. Arbetslösheten fortsatte dock att ligga på en hög nivå, även om den sjönk något under året. Den akuta krisen i Grekland fick dock många att prisa att Sverige stod utanför Euron och det medlemskap i Euron som Folkpartiet driver blev allt avlägsnare under året.

*Finansminister Anders Borg
prisades för det välsmorda
maskineriet.
Teckning: Kjell Nilsson-Mäki.*

Sveriges gynnsamma ekonomiska ställning underströks av att *Financial Times* utnämnde Anders Borg till Europas bästa finansminister.

Men helt bekymmersfri var ändå inte tillvaron för den moderate statsministern och hans finansminister. De saknade egen majoritet i riksdagen. Efter valet 2010 hade Sverigedemokraterna en vågmästarställning. Sverigedemokraternas möjlighet att liera sig med övriga oppositionspartier och fälla förslag från regeringen var ett bekymmersamt inslag i svensk politik. Detta var naturligtvis en anledning till att regeringen valde att ligga lågt med kontroversiella förslag.

Ett konkret exempel på regeringens problem blev förslaget om ett femte jobbskatteavdrag. Sverigedemokraterna förklarade att de tänkte liera sig med övriga oppositionspartier och fälla förslaget. I det läget valde regeringen att skjuta upp förslaget med hänvisning till oron i världsekonomin.

Även om svensk ekonomi klarade sig väl under 2011 blev den internationella ekonomiska nedgången och skuldkrisen i Europa ett hot som Sverige skulle få allt svårare att värja sig mot. När Euroländerna stod inför åtstramningar och skattehöjningar skulle det drabba Sverige med sitt stora beroende av export just till dessa länder. Fredrik Reinfeldt uttryckte i en intervju vid årsskiftet sin oro för den kommande krisen och meddelade åter att det femte jobbskatteavdraget inte längre var aktuellt att genomföra.

En andra anledning för Fredrik Reinfeldt att känna sig bekymrad var framgången för Moderaterna. I takt med Socialdemokraternas krympande skara av

*Sverigedemokraternas
Jimmy Åkesson tvingade
statsminister Fredrik
Reinfeldt till en svår
balansgång.
Teckning:
Kjell Nilsson-Mäki.*

sympatisörer växte Moderaterna i styrka. I årets sista opinionsmätning nådde de nästan 35 procent.

Moderaterna var det enda parti som ökade sitt opinionsstöd i regeringsalliansen. Folkpartiet, Centerpartiet och Kristdemokraterna backade. Vid årsskiftet var de tre partierna tillsammans inte ens hälften så stora som Moderaterna.

Detta kommer att fresta på samarbetsviljan i Alliansen. När Moderaterna är det enda parti som har opinionsframgångar kommer irritationen att växa bland medlemmarna i de tre mindre regeringspartierna. Kraven på att de ska profilera sig kommer att tillta. Alliansen har hittills levt på att den varit framgångsrik och att samarbetet varit gott. Men om några partier ser sig som ständiga förlorare kommer viljan att gå sin egen väg att öka. Moderaternas framgång hotar att bli deras fall. Det om något bör oroa Fredrik Reinfeldt, vars ställning är beroende av samarbetet.

ANN-CATHRINE JUNGAR

EN NY NORDISK PARTIFAMILJ

Ann-Cathrine Jungar är docent i statsvetenskap och verksam vid Södertörns högskola. Hennes forskning har satt fokus på populismen i Norden.

Trots historiskt olikartade rötter utgör de nordiska populistiska partierna i dag en sammanhållen partifamilj. Partierna har närmat sig varandra sakpolitiskt, skapat tätare bilaterala och transnationella kontakter samt tagit inspiration av varandra. En ny nordisk partifamilj har sett dagens ljus, men oenighet råder om vad den ska kallas. De etablerade politiska partiernas förhållningssätt och den politiska kulturen i de enskilda länderna har haft stor betydelse för de avtryck dessa partier lämnar i de politiska processerna och samhällsdebatten.

Sverige, Norge, Danmark och Finland har kännetecknats av fem etablerade partifamiljer: socialdemokrater, kommunister/vänster, konservativa, agrar/center och liberaler. Med de så kallade jordskredsvalen i Finland 1970, Norge och Danmark 1973 och i Sverige 1991 har den partipolitiska kartan ritats om då inledningsvis populistiska missnöjespartier och därefter gröna partier etablerade sig.

Norden har visat sig varit en särdeles fruktbar jordmån för populistiska partier, i synnerhet under 2000-talet. Den finländska populismen gjorde sitt bästa val någonsin vid riksdagsvalet 2011 med 19,6 procent av rösterna. Det norska Fremskrittspartiets största framgång registrerades i Stortingsvalet 2009 då det fick närmare en fjärdedel av rösterna. Dansk Folkepartis största väljarmässiga succe inföll 2007 då 14 procent av väljarna lade sin röst på Pia Kjaersgaards parti. Sverigedemokraterna fick sina första riksdagsmandat hösten 2010.

I Finland, Norge och Danmark har populistiska partier en mer än 40-årig parlamentarisk närvaro. Den första vågen av nordisk populism slog in över Finland under sent 1950-tal. Sannfinländarnas moderparti, Landsbygdspartiet bildades 1959 av den karismatiska politikern Veikko Vennamo, genom en utbrytning från Agrarförbundet. Partiet tog sina första egna mandat i riksdagen 1966, medverkade i regeringen under åren 1983-1990, vilket tärde på väljarstödet och den partiinterna sammanhållningen. Partiet gick i konkurs 1995 och ur spillrorna bildades Sannfinländarna, som till sitt politiska innehåll och persongalleri uppvisar stora likheter med Landsbygdspartiet. Den finländska populismen har sitt ursprung i den småbrukande landsbygdsbefolkningen och dess värderingar, som i 1960-talets samhällsomvandlingar – urbaniseringen och moderniseringen – var hotade. Veikko Vennamo gjorde sig till språkrör

för det ”glömda folket” åsidosatt av politiska ”rötherrar” och akademiska ”teoriherrar”. Timo Soini har fortsatt odla anti-etablissemangsretoriken där politiker, experter, EU-byråkrater och kulturella eliter är de främsta måltavlor.

Den andra nordiska populistiska inbrytningen inföll samtidigt i Danmark och Norge i början på 1970-talet. I kölvattnet av den pågående EF-debatten och välfärdsstatens expansion seglade Mogens Glistrups och Anders Langes starkt personfixerade populistiska partier in i parlamenten med krav på sänkta skatter och stopp för ökade offentliga ingrepp kombinerad med protester mot det politiska etablissemangen. I motsättning till det finska Landsbygdspartiet, som yrkade på offentligt stöd och välfärdssatsningar för att utjämna regionala och socioekonomiska skillnader, samt försvarade traditionella kristna och folkliga värderingar, företrädde den västnordiska populismen en liberal ekonomisk politik och frihetlighet som hotades av statligt förmynderi. Glistrup och Lange var färgstarka personligheter som rabulistiskt utmanade rådande värderingar – Glistrup uppmanade till skatteprotest och blev senare själv fälld för skattebrott, medan Anders Lange provokativt rökte pipa och drack ägglikör under tv-sända partiledarutfrågningar.

Det danska protestpartiet var länge elektoralt framgångsrikare än det norska, men skakades av interna motsättningar. 1995 bildades Dansk Folkeparti som en utbrytning från Fremskridtspartiet. Med Pia Kjaersgaard vid rodret har partiet rönt allt större valframgångar och som stödparti till regeringen haft stort inflytande över invandrings- och integrationspolitiken, vilka varit partiets profilfrågor. Det norska Fremskrittspartiets väljarmässiga inbrytning är i likhet med det danska partiets ett resultat av ett medvetet arbete att skapa hierarkiska och disciplinerade partiorganisationer med lokala förgreningar. Anders Langes efterträdare Carl I. Hagen lade med sitt organisatoriska geni grunden för partiets väljarmässiga framgångar. Med den nya partiledaren Siv Jensen vid rodret har Fremskrittspartiets framgångar fortsatt.

Sverige karaktäriserades länge som det nordiska undantaget. Med Sverigedemokraternas intåg i den svenska riksdagen hösten 2010 finns populistiska partier numera företrädde i fyra nordiska parlamentariska församlingar. Denna tredje våg av nordisk populism har vuxit fram ur lokala protesterörelser och nationalistiskt inspirerade grupper i södra Sverige som en reaktion mot invandring, flyktingmottagande och integrationspolitik. Den svenska populismens ursprung återfinns i den så kallade ”nya populismen”, som med företrädesvis främlingsfientlig politik rönt framgångar i de europeiska partisystemen, bland andra Österrike, Frankrike, Nederländerna från och med sent 1980-tal.

En sammanhållen partifamilj

Trots olika historiska rötter utgör dessa partier – med ett frågetecken för norska Fremskrittspartiet – idag en distinkt partifamilj. I den statsvetenskapliga forskningen har det formulerats fyra olika kriterier för att klassificera partifamiljer – historisk bakgrund, partinamn, ideologi och transnationella samarbeten. De fyra nordiska partiernas historiska bakgrund och tillkomst är som framgått ovan olika. Att utläsa släktskap mellan partier utifrån deras partinamn kan vid en första anblick te sig banalt, men nytagna namn eller namnbyten speglar den nordiska populismens transformationer. Hos de västeuropeiska högerpopulistiska och/eller radikala partierna är vissa bestämda termer vanligt förekommande i deras partibeteckningar, till exempel nation(ell), folk, demokrater eller referenser till det egna landet. Tre av de fyra nordiska partierna har namn där någon eller flera av dessa termer förekommer. När Dansk Folkeparti bildades var olika namn i åtanke, bland andra "Folkets parti", "Liberal höger" och "Moderaterna". Slutligen fastnade man för Dansk Folkeparti eftersom det fanns flera folkpartier, men inget, som man ansåg, verkligen representerade det danska folket. När Sannfinländarna bildades 1995 samlades det kvarvarande partiledarskapet från det gamla Landsbygdspartiet kring en lista med olika namnförslag. Den dåvarande partiledaren Raimo Wistbackas ögon föll direkt på "Sannfinländarna" då det associerade till hela det finländska folket utan referenser till klass, yrkestillhörighet eller bostadsort. Det svenska epitetet "sann" är inte en direkt avspeglning av det finska "perus"-suomalaiset, som snarare refererar till en "vanlig", "hellylle"-finländare i en sociokulturell mening, snarare än en etnisk. När Sverigedemokraterna bildades 1988 fanns flera namn, bland annat "Svenska fosterlandspartiet" på förslag, men "Sverigedemokraterna" valdes eftersom det ansågs spegla partiets uppslutning kring Sverige och demokrati. Fremskrittspartiet i Norge bildades som ett enmansparti "Anders Langes parti för nedsättning av skatter, tariffer och offentliga ingrepp". 1977 antogs partinamnet "Fremskrittspartiet" mot bakgrund av det danska broderpartiets och Mogens Glistrups väljarmässiga framgångar. Beteckningen Fremskrittspartiet säger litet om partiets möjliga ideologiska släktskapsförhållanden eftersom det inte refererar till någon känd ideologi eller till vanligt förekommande termer i högerpopulistiska partinamn.

I såväl forskning som i massmedier betecknas dessa partier som höger-radikala och högerpopulistiska. Partierna själva, har tidigare medvetet undvikit att definiera sig i relation till de etablerade politiska ideologierna eller konfliktdimensionerna. Snarare har de försökt att positionera sig utanför eller snarare ovanför dessa, till exempel sade Sverigedemokraternas partiledare Jimmy Åkesson i sitt första Almedalstal sommaren 2011 att "vi är varken höger eller vänster". En förändring tycks däremot vara på gång. En breddning av partiernas sakpolitiska agendor och en positionering på den för de

nordiska partisystemen primära ekonomiska höger-vänsterskalan har visat sig nödvändig för att nå väljarmässiga framgångar. Dansk Folkeparti visade vägen genom att förflytta partiet från en ekonomiskt högerliberal position till en ekonomisk politik i mittenfåran med krav på välfärdssatsningar – i synnerhet för så kallade utsatta grupper, pensionärer och familjer. Detta kombinerades med en värdekonservativ, starkt invandrings-, EU- och islamkritisk agenda. Partiet har fått gehör för invandringspolitik som stödparti till regeringen 2001-2011 och bidrog till en radikal förändring på detta politikområde.

Sverigedemokraterna lanserade sig som ett socialkonservativt parti på den senaste partikongressen hösten 2011. ”Sverigedemokraterna är ett socialkonservativt parti som betraktar nationalism, värdekonservatism och uppriktigheten av en solidarisk välfärdsmodell som de viktigaste verktygen i byggandet av det goda samhället”. Sverigedemokraternas ”nya ideologiska huvudinriktning” motiveras med att partiet ”genom att uttalat knyta oss till denna rika och breda idétradition med djupa rötter, placerar vi också tydligare in partiet i ett historiskt sammanhang och gör det svårare för våra belackare att sprida lögn om var våra ideologiska rötter finns”. Den ideologiska positioneringen innebär enligt partiet inga förändringar i partiets konkreta politik eftersom man ”stått något till höger om mitten i värdefrågor såsom synen på familjen, försvaret, kriminalpolitiken och något till vänster om mitten när det gäller synen på fördelningspolitiken och välfärdspolitiken, samt att vi alltid velat ena samhället på basis av nationstillhörighet än klass”.

Inför det finländska riksdagsvalet 2011 identifierade sig Sannfinländarna explicit med ett antal ideologiska traditioner, vilket partiet inte gjort tidigare. Sannfinländarna beskriver sig som ett nationalistiskt och kristet socialt parti och ”tror inte på högerns pengamakt, men inte heller på vänsterns systemmakt”. Dessutom definierar man sig uttryckligen som ett populistiskt parti, vilket innebär att man står för en ”demokrati, som vilar på folkets samtycke och inte utgår från eliter eller byråkrater. Sannfinländarna har i motsats till Sverigedemokraterna historiskt en etablerad position på den socioekonomiska höger-vänster dimensionen med en omfördelade skattepolitik i syfte att skapa social och regional rättvisa. Däremot har partiet med intåget av nationalistiskt sinnade grupper sedan 2007 intagit markant mer invandringskritiska, nationalistiska och värdekonservativa positioner, vilket avspeglar sig i att den generella nordiska välfärden har omformulerats i en välfärdschauvinistisk riktning. I likhet med Sverigedemokraterna och även Dansk Folkeparti anser Sannfinländarna att den ”egna” folkgruppen ska prioriteras i välfärden och ges företräde. Där den traditionella vänstern motiverar välfärdspolitiken med och den nordiska välfärdsmodellen bygger på en jämlikhetstanke och ytterst människors lika värde, formulerar de nordiska invandringskritiska partierna en socialkonservativ välfärdspolitik med syfte att skapa och understödja en

folklig gemenskap. I den "solidariska" välfärdsmodellen i denna tappning dras gränser mellan dem som förtjänar att ta del av den och dem som inte gör det. De som bidrar till samhället och lever i enlighet med dess traditioner och kultur ska få del av välfärden, medan medborgarskap och välfärd för utifrån kommande är en belöning som följer av anpassning och integration. Folkhemmet formuleras som en trygg solidarisk gemenskap, som hotas av utifrån kommande brottslighet och främmande kulturella yttringar.

Det är inte orimligt att säga att de politiska partier som ofta kallas höger-radikala eller högerpopulistiska befinner sig i mitten, eller till och med något till vänster om mitten, på den traditionella socio-ekonomiska skiljelinjen, samtidigt som de är värdekonserverna. På den konfliktlinje, som kan kallas auktoritär-liberal flockar sig partierna på den auktoritära dimensionen, vilket förutom invandringskritik tar sig uttryck i försvar av traditionella värderingar och kritik av feminism, sexuella minoriteters rättigheter, anti-ekologism, krav på strängare straff och EU-kritik. Det norska Fremskrittspartiet skiljer sig från de tre övriga partierna genom ett vidmakthållande av en ekonomiskt liberal politik. Partiet har, tack vare oljepengarna, kunnat kombinera krav på skattelättnader samtidigt som man yrkat på större offentliga satsningar på skola och hälsovård. Partiet är även mera positivt till frihandel och globalisering än de andra nordiska populistiska partierna och är faktiskt det mest EU-positiva av dessa. I sin invandringspolitik, islamkritik samt krav på lag och ordning är Frp däremot mera likt de tre andra nordiska partierna.

Populistiska och nationalistiska partier har historiskt visat litet intresse för och har haft svårt att etablera internationella kontakter. Partiernas nationalistiska ideologi har varit en orsak, men partierna har även varit rädda för att associeras med radikala eller illegitima partier i andra länder då detta kan skada partiets trovärdighet på hemmaplan. Trots att de nordiska partierna uppvisar ökande ideologiska likheter har de transnationella kontakterna fram till nu varit förvånansvärt tunna. En förändring är däremot på gång. I april bildade Dansk Folkeparti och Sannfinländarna en gemensam partigrupp i Nordiska rådet – "Nordisk Frihet" som förenas av EU- och invandringskritik. De bilaterala kontakterna är tätare, bland annat stödde Pia Kjærsgaard öppet Sverigedemokraterna under valkampanjen 2010 genom att personligen delta på ett av deras valmöten. Sverigedemokraterna har siktet inställt på Europaparlamentsvalet 2014 och försöker etablera närmare kontakter med invandrings-, islam- och EU-kritiska partier i syfte att forma en egen partigrupp i Europaparlamentet. De nordiska partierna är givna samarbetspartners, samt Frihetspartiet i Nederländerna, FPÖ i Österrike, Vlaams Bloc i Belgien, med flera. Sannfinländarna har i EU-parlamentet fått kontakter med Dansk Folkeparti i partigruppen EFD "Frihet och demokrati" och andra likasinnade partier i Europa, framförallt UKIP i Storbritannien. UKIP:s partiledare Nigel

Farage deltog i Sannfinländarnas valkampanj 2011. De nordiska partierna har även lärt sig av varandra både vad gäller konkret politik, men även organisation och strategi. Fremskrittspartiet har inget samarbete med några av de nordiska partierna, men vad gäller konkret politik finns liknande inslag vad gäller restriktivare regler för invandring och invandringsboks slut. Den nordiska populismen och i synnerhet Dansk Folkeparti har i en europeisk kontext blivit föredömen och exempel att ta efter. Dansk Folkeparti har övertagit den position som Front National hade under 1980-talet som modellparti för de europeiska högerradikala och högerpopulistiska partierna, bland annat har partiledaren för det holländska Frihetspartiet, Geert Wilders, nu senast konsulterat Pia Kjärsgaard, i hur man agerar som stödparti till regeringen. Pia Kjärsgaard har blivit sannspådd då hon 2002 hävdade att DF skulle bli ett "avant-garde" för andra invandringskritiska partier i Europa.

Avslutningsvis, vad ska denna nya partifamilj kallas? Högerextremism, högerradikalism och högerpopulism är vanligt förekommande beskrivningar i såväl forskning som i medier av dessa partier. Med höger avses partiernas nationalism och värdekonserveratism, men passar måhända mindre väl in med deras socioekonomiska politik. Epitetet radikal och extrem refererar inte till att partierna är antidemokratiska antisystempartier kritiska till demokratiska och parlamentariska procedurer – de ställer upp i val och vill utöva politiskt inflytande via parlamentariska kanaler – utan betecknar deras relativa position i förhållande till de etablerade politiska partierna. Men, om de etablerade partierna anpassar sin politik, till exempel, blir mera invandringskritiska, eller en femtedel av väljarna lägger sina röster på partiet, är de fortsättningsvis extrema?

Beteckningen populistisk är inte heller taget för sig illustrativ för att klassificera dessa partier. Graden av populism i form av anti-etablissemanspositioner varierar mellan de nordiska politiska partierna. Både Dansk Folkeparti och Fremskrittspartiet är historiskt populistiska missnöjespartier och element finns kvar av detta i de två partierna då de presenterar sig som alternativ till de etablerade partierna, i deras syn på att representera det danska, norska eller vanliga folket (som folk flest). Sannfinländarna representerar fortfarande klassisk populism i form av stark kritik av det politiska etablissemanget och framställer sig som ett alternativ till de etablerade politiska och ekonomiska makteliterna, och som en motvikt till kulturell politisk korrekthet. Sverigedemokraterna, å andra sidan, har mot bakgrund av sina nationalistiska och extrema rötter strävat efter att framstå som så legitima och så lika de etablerade politiska partierna som möjligt. Partierna kombinerar (etnokulturell) nationalism, socialkonserveratism med socioekonomisk mittenpolitik. Varje beteckning som enskilt utgår från någon av dessa epitet riskerar att ge en snedvriden bild av dessa partier som kombinerar element från klassisk höger och vänster. Vad sägs om centerauktoritära partier?

NT-INTERVJUN

NORDENS HUS I STOCKHOLM

Den 1 september 2011 tillträdde Bo Andersson som generalsekreterare för Föreningen Norden i Sverige. Hans bakgrund är utbildning till och arbete som mentalskötare, fackliga och ekonomiska utbildningar, och arbete som ombudsman. I Stockholms stad har han varit borgarrådssekreterare, budgetsekreterare och utredningssekreterare. Han var i flera år generalsekreterare i Korpidrottsförbundet och har drivit eget företag.

Lena Wiklund, redaktionssekreterare på Nordisk Tidskrift, har intervjuat.

Bo Andersson

Vilka frågor är viktigast för Föreningen Norden i Sverige framöver?

– Jag delar in det i tre delar, individen, samhället och organisationen. När det gäller individen så handlar det om frihet, kunskap och utbildning, om språk, kulturer och länder. Angående samhället så handlar det om den nordiska samhällsmodellen, om samhällsutvecklingen i Norden och i världen i stort, och om möjligheten till samverkan och påverkan inom Östersjösamarbetet, EU och FN. Organisationen till sist, är medlet för att lyckas med uppdraget inom de två första delarna, och det handlar om hur man bygger upp en organisation för samarbete med andra organisationer, myndigheter och företag. Mer filosofiskt är individ- och samhällsuppdraget kopplat till det goda medborgarskapet och vår syn på demokrati, frihet och öppenhet, i vår folkbildning vill vi stärka färdigheter och medborgarskapsandan.

Föreningen Norden i Sverige har vikande medlemstal. Vilka målgrupper ska föreningen fokusera på framöver och vilka strategier har man för att locka dem?

– Jag ser det som en livslinje från födelsen till döden. Först har vi gruppen 0-18 år där målgruppen är skolor och bibliotek samt de nya målgrupperna skolidrott och fritidsorganisationer, omfattande även föräldrar. Sedan har vi gruppen 18-30 år med studenter, arbetssökande och nya i arbetslivet. Där vill vi utveckla Nordjobb och arbetsförmedling med att lägga till en studentservice med samarbete mellan universitet och högskolor. När det gäller den arbetande gruppen från ca 30 år så vill vi nå både företagare och anställda. Det här är en upptagen grupp som är svår att nå med fritidsprogram så här tittar vi i stället på kompetensutvecklingsprogram och nätverk för olika yrkeskategorier och möjligheten till resor i yrket. Sist har vi gruppen 55+ som har större Norden-erfarenhet och de är lättare att rekrytera till föreningen som medlemmar, men också som ledare och funktionärer. Men då behövs ledarutbildningsprogram

och ledarvård, och inom det startar vi kurser redan i höst i samarbete med folkhögskolor och studieförbundet Vuxenskolan.

Hur ser du på förhållandet mellan lokalavdelningar, distriktsorganisationer och Föreningen Norden i Sverige centralt i framtiden?

– Jag vill stärka det lokala arbetet med fler medborgaraktiviteter. För att lyckas med det behövs välfungerande distrikt så jag skulle vilja stärka distriktens service till lokalavdelningarna. Det är också lättare för oss centralt att arbeta mot 23 distrikt än 140 lokalavdelningar. Distrikten kan ha minst tre funktioner, arbeta för samverkan mellan lokalavdelningar, anordna utbildning och företräda föreningen regionalt.

Du har erfarenhet från Korpidrottsförbundet av arbete med att få en förening mer aktiv och levande. Hur kan dina erfarenheter tillämpas på Föreningen Norden i Sverige?

– Det handlar om motiv för medlemskap. För en är det sociala, att umgås viktigt, för en annan att man har ett engagemang för en samhällsfråga till exempel miljö, för en tredje om etik och moral, att man vill värna den nordiska samhällsmodellen och föreningens arbete med samhällsfrågor, för en fjärde handlar det om att man vill ta del av utbildning och kulturella aktiviteter. Nästan ingen är idag med av ekonomiska skäl, att man får rabatter på böcker och resor. Det gäller att verksamhetsmixen passar medlemmarnas motiv för medlemskap. I Korpen var det aktivitet, upplevelse, gemenskap och hälsa som vi byggde upp verksamheten kring. I Föreningen Norden handlar det mycket om upplevelse och samvaro samt att vidareutveckla den nordiska modellen som bygger på samförstånd och demokrati.

Hur ser föreningens samverkan ut med det officiella nordiska samarbetet inom Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet?

– Vi sitter med som observatörer på Nordiska rådets svenska delegations alla möten och rådets sessioner. Sedan träffar vi Utrikesdepartementet en gång per månad för informationsutbyte. Vi träffar också regelbundet andra fackdepartement och förvaltningsmyndigheter kring de prioriterade frågorna. Det är öppet och fungerar bra.

Sverige har ordförandeskapet i Nordiska ministerrådet nästa år. Vad innebär det för föreningen?

– Vi samarbetar kring aktiviteter knutna till ordförandeskapet, allt ifrån frågor om skola och näringsliv till Östersjöfrågor. Föreningen ingår i informella nätverk med olika förvaltningsmyndigheter beroende på sektorsfråga och är sammankallande till möten med dessa. Vi planerar seminarier och projekt, till exempel 16 workshops runt om i landet om gränshinderfrågan tillsammans med Tillväxtverket, Kommerskollegiet, Exportrådet med flera, och på utbild-

ningssidan finns till exempel ett projekt om yrkesutbildningar och praktik tillsammans med bland andra Utbildningsdepartementet, Svenska institutet och Internationella programkontoret. Minst ett seminarium kommer också att samarrangeras med Utrikesdepartementet kring temat Norden-Tyskland.

Det finns planer på ett Nordens hus i Stockholm som samlar nordiska organisationer. Hur ser du på förutsättningarna för det?

– Det är många som vill ha ett Nordens hus i Stockholm. Vi kommer att ta kontakt med Statens fastighetsverk och andra fastighetsägare angående lokal. Förutom nordiska organisationer som idag är inhyrda i Länsstyrelsens hus i Stockholm, Föreningen Norden, Nordens Vårhälsocenter, Hallå Norden, Norden i Fokus, de bilaterala fonderna, Letterstedtska föreningen med flera, så är flera organisationer intresserade och kan tänka sig att placera sina anställda som arbetar med Norden-frågor i ett framtida Nordens hus. Vi räknar med att det kan bli minst 100 personer och tanken är att ett Nordens hus i Stockholm kan bli verklighet inom ett par år.

I april 2012 genomförde föreningen i samarbete med United minds en opinionsundersökning "Hur ser svensken på Norden?" med 2500 intervjuade svenskar om deras inställning till samarbete med grannländerna i frågor som handel, arbetsmarknad och studier. Bland annat visar undersökningen att 45 procent av svenskarna identifierar sig mycket med Norden. Motsvarande siffra för yrke är 39 procent, och bara 10 procent identifierar sig mycket med resten av Europa. Vilken är din reflexion över det?

– Det är förvånande att undersökningen visar på ett så starkt engagemang i alla åldrar för Norden, speciellt att man är så positiv till Norden jämfört med Europa. Att så få identifierar sig som européer efter så många år och miljarers satsningar för att få EU och Europa att attrahera människor, är kanske det mest överraskande resultatet i undersökningen. Sedan är det intressant att identifikationen med platsen där man bor går före sysselsättning. Om man är läkarstuderande i Europa från USA så säger man "I am a medical student from the United States". Men om man är från Norden och studerar i USA säger man "I'm from Scandinavia, I am a medical student", inte att man är från Europa.

Undersökningen visar att 80 procent kan tänka sig att arbeta i ett annat nordiskt land men bara 10 procent har gjort det i minst tre månader. Långt avstånd till familj och vänner uppges vara det största hindret för arbete och studier i ett annat nordiskt land. Hur kan man avhjälpa det?

– Det finns en stor potential i denna skillnad mellan att vilja arbeta i ett annat nordiskt land och det faktiska beteendet. Man har trott att det är juridiken som är det viktigaste problemet för människors förflyttning mellan de nordiska länderna, men den här undersökningen visar att det är kultur och relationer. Bättre infrastruktur och snabbare kommunikationer skulle förstås underlätta.

Majoriteten av svenskarna reser inom Norden någon gång per år. Danmark är för de flesta det senast besökta resmålet, till Norge går affärsresorna och drömresmålet är Island. Vilken är din reflexion över detta?

– Jag tänker bland annat på turism och vilket stort utbud Norden kan erbjuda. Tänk om alla skolbarn fick göra en skolresa inom Norden varje år, vilken kunskapsspridning det skulle innebära. Om man också kopplade ihop detta med idrottsrörelsen som är den största verksamheten för barn och unga utanför skolan, skulle spridningen bli ännu större. En ny sorts vänortsverksamhet via skola och idrott skulle nå nio av tio barn, inklusive deras föräldrar. Kombinationen vänskap och nytta är viktig för att motivera det hela ekonomiskt.

Enligt undersökningen är 40 procent mycket positiva till det officiella samarbetet mellan de nordiska länderna men 30 procent av svenskarna saknar information om det. Vad göra?

– Nordiska ministerrådet tittar nu på hur man kan lägga upp kommunikationsstrategin framöver för att nå fler människor. Man behöver definiera mål om hur många som ska nås av information och nivån på kunskapen, om det är kännedom eller djupare kunskap om det nordiska samarbetet. Till exempel om man vill nå fem miljoner av Nordens 25 miljoner medborgare så måste man välja kanaler som täcker in det. Det kan till exempel handla om aktiviteter i skola och högre utbildning, gemensamma programserier för radio, information i programblad för nordiska arrangemang inom till exempel idrott och reklamfilm på biografier. Man kan också vända på det, att 70 procent anser att de har information, och det är ju bra.

Bara knappt 10 procent känner ganska väl eller mycket väl till Föreningen Norden i Sverige. Vilken är din kommentar till det?

– Jag blev förvånad att det var så många. Det är stor variation beroende på åldersgrupp, de äldre känner till föreningen men inte de yngre. Den äldre generationen växte upp i en tid då nordiskt samarbete var mer i fokus, många har deltagit i vänortssamarbetet, åkt på skolresa i Norden och haft brevvänner. Mitt mål idag är en kommunikationsplattform där föreningen exponeras mot ca 700.000 personer årligen. När vi det kan man räkna med att attrahera ca tio procent av dessa, ca 70.000, att delta i den öppna verksamheten med seminarier, mässor, resor och köpa böcker. Idag deltar minst 35.000-40.000 i den öppna verksamheten. Av dessa 70.000 kanske tio procent, 7.000, kan tänka sig att bli nya medlemmar i föreningen. Men detta återkopplar till frågan om motiv för medlemskap, verksamheten måste vara attraktiv för att locka till sig nya medlemmar.

Lena Wiklund

EVA POHL

KOSMOPOLITTEN KRØYER

Den Hirschsprungske Samling i København og Skagens Museum er gået sammen om en udstilling og en stor publikation, der kaster et nyt blik på maleren P. S. Krøyer. Den forskningsbaserede bog lægger vægt på kunstnerens mange ophold og udstillinger i udlandet, internationale kontakter og gensidig kunstnerisk inspiration.

Kunsthistorikeren Eva Pohl skriver om den vigtige udgivelse og den intrikate relation mellem Krøyer og hustruen Marie.

P. S. Krøyer – en af Danmarks vigtigste malere – bliver oftest omtalt som den førende skikkelse blandt skagensmalerne. Men han havde også blikket rettet mod udlandet. Den nye, monumentale og forskningsbaserede bog *Krøyer – i internationalt lys*, der ledsager den omfattende udstilling af 140 værker af P. S. Krøyer (1851-1909) i Den Hirschsprungske Samling i København, placerer som noget nyt P. S. Krøyers kunst i større europæisk sammenhæng. Bogen understreger, at han var kosmopolit og en vigtig skikkelse i den europæiske naturalismes avantgarde. Han havde stor succes i udlandet på et niveau, som man skal op i nutiden for at finde danske kunstnere, der kan matche. Han blev – især med franske øjne – betragtet som mere international end dansk, sugede til sig under sine mange udlandsophold og hentede afgørende motiver på sine rejser.

Han havde stor udlængsel og rejste mindst en gang om året til udlandet for at orientere sig om de nyeste strømninger og var selv banebryder. Som det så tydeligt fremgår på udstillingen, der omfatter en lang række centrale værker, udlånt fra museer og private samlere i Frankrig, Tyskland, USA og de nordiske lande, var Krøyer stærkt optaget af at skildre lyset, såvel ved havet som filtreret gennem bladhang. Dagslysets indfald i rummet og aftenlys var ligeledes blandt de motiver, der optog ham. Hans malerier med motiver fra Skagen strand i den blå time er drømmende og æstetisk dragende. Ingen tvivl om, at Krøyer var fascineret af den nordiske sommernat. Drømmen om skønhed og harmoni lå i tiden. Og Krøyers malerier fra Skagen – måske især med hustruen som motiv – interesserer os stadig.

Det var dog, som nævnt, ikke kun Skagens lys, der trak i Krøyer. På sine mange rejser sydpå tolkede han lysets farvespil og kontrasterne mellem lys og skygge. Lokalbefolkningen, som han mødte på sine rejser i især Italien, optræder ligeledes som væsentligt og ofte dynamisk motiv. På det personlige plan var det også lysten til at træde op på den internationale kunstscene blandt den kunstneriske elite, der manifesterede sig. Krøyer var hyppigt deltager i

det internationale udstillingsliv, på Salonerne, Verdensudstillingerne og de førende gallerier i Paris, London og Berlin.

Han slog i midten af 1880'erne sin position fast i Paris og blev vant til at få gode anmeldelser. På Verdensudstillingen i Paris i 1900 fik han tildelt Grand Pris sammen med kunstnere som bl.a. Gustav Klimt, James Whistler, Fritz Thaulow og Anders Zorn. Ni år efter havde han en stor separatudstilling på den internationale udstilling i Venedig, der senere kom til at hedde Biennalen. I 1909 satsede man på udstillingen på fem kunstnere, de øvrige var Franz von Stuck, Albert Besnard, Anders Zorn og italienske Ettore Tito. Det var naturligvis ærefuldt for Krøyer at få en så fornem præsentation af 46 værker. Han døde kun et halvt år senere.

Som brobygger mellem dansk og udenlandsk kunst spillede Krøyer en meget væsentlig rolle. Han vendte hjem fra sine rejser og længere udlandsophold med ny inspiration og idéer til motiver samt viden om tendenser og nye strømninger. Hans udenlandske kontakter og professionelle netværk, især i Frankrig, gjorde det desuden muligt at hjælpe dansk kunsts vej ud i et internationalt forum. Han var selv generøst støttet af tobaksfabrikant Heinrich Hirschsprung. Det er oplagt relevant – som udstillingen i Den Hirschsprungske Samling og især bogen gør det – at pege på den europæiske sammenhæng. En parallel hertil ses på 2012-udstillingen *Hammershøi og Europa* på Statens Museum for Kunst i København. I begge tilfælde belyses store danske kunstnere og deres dialog med de samtidige europæiske kolleger. Hermed bliver det muligt at se større linjer og kunstneriske tendenser og samtidig den enkeltes særlige bidrag til det samlede billede. Både særpræget og strømningerne fremgår.

Hirschsprungs Samling lægger primært informationen om inspiration, påvirkning og internationale relationer i bogen *Krøyer – i internationalt lys*.

Det smukt illustrerede værk som er skrevet af medarbejdere ved Den Hirschsprungske Samling og Skagens Museum bringer os tættere på en forståelse af kunstnerens bestræbelser, intense rejseliv, internationale inspiration og aktive udstillingsliv. Vigtig er belysningen af den gensidige udveksling af idéer, motiver og teknikker mellem kunstnerne.

Bogens væsentligste fortjeneste ligger således i påpegningen af ligheder mellem værker af Krøyer og andre europæiske kunstnere samt betoningen af netværk. Inspirationen gik ofte begge veje. Bogens detaljerede fremhævelse af paralleller og direkte inspiration, som også kan spores i Krøyers malerier med motiver fra Skagen, tilføjer meget væsentlige iagttagelser til vores viden om Krøyer. Mest slående er påvisningen af sammenhængen mellem den franske maler Claude Monets solflimrende, impressionistiske maleri ”Syrener i solskin” (1872) med to kvinder i skyggen af en blomstrende syrenbusk og Krøyers berømte, lyriske maleri ”Roser. Haveparti fra Skagen med kunstnerens hustru siddende i en havestol” (1893). Maleriets motiv baserer sig på Krøyers fotogra-

P. S. Krøyer: "Roser. Haveparti fra Skagen med kunstnerens hustru siddende i en havestol". 1893. Skagens Museum.

Claude Monet: "Syrener i solskin", 1872. Puskin-museet. Moskva.

fier fra haven foran Madam Bendsens hus i Skagen, hvor Marie og P. S. Krøyer lejede sig ind i begyndelsen af 1890'erne. Det er afgjort sandsynligt, at Krøyer har set en udgave af Monets maleri. Flere danske malere var inspirerede af den franske impressionisme. Krøyers maleri "Roser. Haveparti fra Skagen med kunstnerens hustru siddende i havestol" blev første gang udstillet på verdensudstillingen i Chicago i 1893 og senere på Biennalen i Venedig. Herhjemme blev det vist på Charlottenborg i 1895 og gengivet i hæftet *Sommer* med digtet "Sommervise" af digteren og marinemaleren Holger Drachmann, som hørte til kunstnerkolonien i Skagen. Både Krøyer og Drachmann skildrede havet og kvinderne og var i deres kunst afhængige af kvindelig inspiration.

P. S. Krøyer: "Portræt af maleren Anna Ancher", bemalet gips. 1884.

Blandt de mange udlandsophold, der fik væsentlig betydning for Krøyers kunst, var tiden i Italien. Han var i Rom og Sora i perioden 1879-80, og man får indtryk af, at en ny dynamik opstår. "Nu vil jeg se at realisere idéen – i Italien. Store figurer, fri luft og solskin, det tror jeg ligger for mig – 'for min stemme', som vi siger i Danmark", skriver Krøyer i 1879, da han i fire måneder er i Rom. Den fremadskuende holdning stråler ud af linjerne. Men han var også klar over, at der ville gå nogen tid med søgen efter det rette motiv. Han var optaget af at finde smukke stillingsmotiver til sine figurbilleder, og samtidig ønskede han at lægge vægt på det realistiske i skildringen. I Italien lærte han desuden at modellere. En evne, som kommer til udtryk i de bemalede portrætbuster af Anna og Michael Ancher, 1884, som bidrager på særlig måde til stemningen på udstillingen med den skulpturelt legende og sanselige udstråling.

P. S. Krøyer: "Portræt af maleren Michael Ancher", bemalet gips. 1884. Den Hirschsprungske Samling.

P. S. Krøyer: "Italienske landsbyhattemagere. Sora", 1880. Den Hirschsprungeske Samling.

Krøyer blev af sine europæiske malerkolleger beundret for sin evne til med stor præcision og hurtighed at indfange det umiddelbare i friluftsmotiverne. De samtidige kunstnere så nøje på hans motiver og måske især på hans tolkning af lyset. Det samme gælder interiørbillederne. Det fremgår af bogen, at den amerikanske

maler John Singer Sargent var optaget af Krøyers maleri "Et sardineri i Concarneau", 1879, Statens Museum for Kunst. Sargent lod sig i en række interiørbilleder fra begyndelsen af 1880'erne, med motiver fra Venedig, sandsynligvis inspirere af Krøyers maleri. Som museumsdirektør på Hirschsprung, Marianne Saabye formulerer det om Sargents interiørbilleder, der "i lighed med Krøyers Concarneau-billede viser et mørkt rum, der oplyses bagfra gennem en dør eller et vindue, det gælder bl.a. 'Et venetiansk interiør', 1880-82, som er på Sterling and Francine Clark Art Institute, Williamstown. Begge malerier har stor lys/skygge-kontrast og et markant, afgrænset lysindfald i billedets baggrund."

Blandt de helt centrale værker er Krøyers berømte værk "Italienske landsbyhattemagere. Sora", 1880, et billede, kunstneren selv satte meget pris på. Han var i særdeleshed optaget af skildringen af lyset og modsætningen mellem udtrykket i de nøgne overkroppe. Vi får her mulighed for at se kunstneren over skulderen, idet Krøyers brev til Frants Henningsen citeres i bogen. Her skriver Krøyer, at han nu er i gang med et meget interessant billede med motiv fra et hattemagerværksted: "(...) et overordentligt malerisk motiv som

jeg lover mig meget af og som jeg tror vil blive ubetinget det bedste af mine billeder i år. Belysningen, modsætningen mellem karakteren af de forskellige nøgne overkroppe, faderens magre karakteristiske krop og børnenes den ene mager den anden rund og buttet. Det er en ren svir at male”.

Maleriet med den overvældende kontrast mellem lysintensitet og det omgivende mørke fik stor succes på Salonen i Paris 1881. Hjemme i Danmark var begejstringen derimod til at overse. Krøyers ”Italienske landsbyhattermagere. Sora” inspirerede eksempelvis den franske maler Jules Bastien-Lepage til maleriet ”Smedjen”, 1881, hvor der på samme måde er lysindfald bagerst i det mørke rum. Inspirationen gik begge veje, for Krøyer var på sin side optaget af Bastien-Lepages evne til i sin kunst at udfolde ”friskhed og kraft og natursandhed”, som Krøyer beskrev det. Marianne Saabye skriver i katalogbogen om den franske maler: ”Han forløste de kunstneriske drømme, som optog samtidens unge kunstnere – at kaste den traditionelle akademisme fra sig og i stedet male det sociale liv på landet og skildre disse menneskers følelser og tanker med 'Sandhed', som eksempelvis den franske digter Émile Zola gjorde i sine romaner”.

Kunstneriske netværk var og er stadig vigtige. Kunstnerkolonier blev afgørende for idéudvekslingen, den gensidige støtte og som basis for en lang række maleriske motiver. Kunstnerne malede hinanden og skabte maleriske situationer, som resulterede i værker, vi i dag kan glæde os over og tolke med vor tids blik. Krøyer var inspireret af den franske tradition for at udsmykke de rum, især spisesalene, hvor kunstnerne samles. Han boede i Cernay-la-Ville i fire måneder, og han malede sit første kunstnerfællesskabs maleri her, ”Kunstnerfrokost i Cernay-la-Ville” i 1879, Skagens Museum, hvor man ser kunstnerne samlede omkring bordet med sollysets reflekteret i glas og flasker og hvor man fornemmer, at samtalen er intens. Krøyer skulle senere komme til at skildre lignende kreative samvær i billeder med dynamisk udstråling. Han overførte den franske idé at udsmykke en spisesal med værker af de kunstnere, der opholdt sig på hotellet, som det var tilfældet i Hôtel Margat, kaldet Chez Léopold i Cernay-la-Ville, sydvest for Paris til Brøndums spisesal i Skagen. Krøyers maleri ”Ved frokosten”, 1883, er nu på Skagens Museum, hvor Brøndums spisesal er overført med paneler, malerier og møbler. Krøyer var hovedmanden bag udførelsen af udsmykningen i spisesalen, han fik dog assistance af Michael Ancher, som malede flere af portrætterne.

Bogen har øje for den europæiske sammenhæng og understreger samtidig den nordiske udveksling af idéer. Særlig fremhæves relationen mellem Krøyer og den finske maler Albert Edelfelt (1854-1905). De havde rejst sammen og malede begge motiver med børn i vandkanten. Marianne Saabye peger på det forhold, at Edelfelt i sit maleri ”Legende drenge ved stranden”, 1884, maler

mere luftigt og lyst end tidligere og efter alt at dømme er påvirket af Krøyers malemåde. Edelfelt skriver i et brev til moren om Krøyers ”Legende drenge ved stranden”, at det var en ”artistisk vækkelse” for ham. Som Marianne Saabye klart stiller det op: ”Krøyer var den danske kunsts ambassadør i Paris, ligesom Thaulow var den norske, Zorn den svenske og Edelfelt den finske”.

En anden af Krøyers kunstner venner var franske Albert Besnard. Han var aktiv i den franske kulturpolitik, hvor flere kunstnere gik imod den traditionsbundne og konservative Salon. En tilsvarende udvikling spirede frem i København med dannelsen af Den Frie Udstilling i 1891. Krøyer var optaget af de nye strømninger og støttede i 1885 udstillingen af Paul Gauguins værker i Kunstforeningen i København. Krøyer var desuden fortaler for Vilhelm Hammershøi.

Krøyer opfattede sig selv primært som friluftsmaler. Han opsøgte og tolkede konstant nye lysvirkninger og hentede inspiration flere steder. Eksempelvis lod han sig inspirere af den italienske maler Guiseppe De Nittis poetiske havemotiver som ”Morgenmad i haven”, 1883, med kunstnerens hustru og søn i skyggen og kunstnerens egen tallerken og kop i forgrunden. I bogen forslår Marianne Saabye desuden, at Krøyers ”Hip-hip-hurra”-billede, 1888, muligvis er inspireret af Max Liebermanns ”Biergarten i München”, 1883-84 med kvinder og børn i forgrunden og flimrende lys gennem bladhang. Der er naturligvis tale om en selektiv inspiration, for Krøyers maleri er mere koncentreret om skildringen af spillet mellem de tilstedeværende personer og en mere intim situation. Det var den tyske kunstner Fritz Stoltenbergs fotografier fra frokosten i Anchers have i Skagen, der umiddelbart satte Krøyer i gang med det berømte billede, som er på Göteborg Kunstmuseum. Det skildrer en af skagensmalernes utallige selskabelige lejligheder, hvor livsglæden og skønheden tilsyneladende kappedes om overtaget. Ind i motivet væver sig drømmene om en vedvarende livsglæde.

Set i dag står Krøyer ikke alene, når det gælder skildring af poetiske situationer ved havet. Den spanske kunstner Sorolla var stærkt inspireret af Krøyers malerier med Marie Krøyer og Anna Ancher arm i arm i maleriet ”Sommeraften på Skagens Sønderstrand”, 1893. Direktør ved Skagens Museum Lisette Vind Ebbesen skriver om Spaniens svar på Krøyer, den 12 år yngre Joaquin Sorolla y Bastida (1863-1923), som var stærkt optaget af at skildre lyset og situationer ved havet. Sorolla, hvis billeder kan ses som en hyldest til Krøyer, er i dag internationalt mere kendt end den danske kunstner. Sorolla var generelt fascineret af Krøyers evne til hurtigt og med stor præcision at fange det umiddelbare i friluftsmotiverne. Begge kunstnere brugte fotografi som forstudie til flere malerier. Sorollas både poetiske og klart opbyggede maleri ”Promenade ved havet”, 1909, på Museo Sorolla i Madrid, har flere iøjnefaldende ligheder med Krøyers ”Sommeraften ved Skagens Sønderstrand”, 1893.

P. S. Krøyer: "Sommeraften ved Skagens Strand", 1899. Den Hirschsprungske Samling.

Indirekte giver såvel udstilling som bog et nyt syn på kunstnerparret Marie og P. S. Krøyers produktion. Et af de meget indtagende billeder på udstillingen i Den Hirschsprungske Samling er "Klostergang", 1890, med motiv fra Ravello. Det har tidligere været tilskrevet Marie Krøyer, hvilket forekom sandsynligt, idet de lyse farver og stemningen falder i tråd med andre af hendes værker og med hendes formulering i et brev til veninden og malerkollegaen Anna Ancher: "Jeg har kun malet lidt her, begyndt på en ganske dejlig gammel klostergård – helt hvid, og nede i enden af gangen et gammelt billede, i henrivende farver". Det lille maleri er nu tilskrevet P. S. Krøyer på baggrund af den hurtige malemåde og flere af penselstrøgene. Man må forestille sig, at de har siddet side om side og malet samme motiv med interesse for det hvide lys og de farverige skyggepartier. Marianne Saabye nævner i katalogbogen, at Marie ved Krøyers dødsbo auktion udtog fire malerier, hun selv havde malet. På dette tidspunkt var Marie gift med den svenske komponist Hugo Alfvén, og hun havde taget hans navn, Alfvén. Det lille billede af klostergangen var ikke blandt de værker Marie udtog ved auktionen.

Marie Krøyer havde imidlertid på sin og Krøyers rejse været fascineret af muligheden for at tolke farvetonerne i det hvide, oplevet i skygge: "Sydens skinnende hvide farvepragt – jeg er aldeles forelsket i hvidt, navnlig hvidt i solskinskygge", skrev hun. Marie optrådte selv som motiv i adskillige af

Krøyers værker. Parrets hjem dannede baggrund og blev hermed motiv i værkerne. Kunstnerhjemmet var et yndet motiv i samtiden. P. S. og Marie Krøyer havde indrettet hjemmet i Skagen med sans for detaljen og efter Arts and Crafts bevægelsens idealer. Der var tale om gennemført håndværksmæssig kvalitet og inspiration fra naturens organiske former. Særlig i Krøyers akvareller og hans fotografier, hvor Marie og datteren poserer, ses detaljer i hjemmet.

Det er bogens fortjeneste, at den fremhæver Krøyers betydning i internationalt perspektiv, herunder inspirationsvejene. Samtidig får man mulighed for at se kunstneren over skulderen ved de velvalgte citater fra breve. Sløret løftes for hans kunstneriske overvejelser og bekymringer. Det ses eksempelvis under opholdet i Italien, hvor han er bekymret for den søgende proces før billederne er påbegyndt. Denne menneskelige, lille tvivl giver os mulighed for at se de monumentale og velkomponerede værker på en ny måde. Krøyer er i flere sammenhænge blevet beskyldt for at have for let ved at male. Det var bl.a. kunsthistorikeren Karl Madsen, der ville have ønsket, at Krøyer havde haft lidt vanskeligheder.

Man må understrege, at Krøyers malerier af Marie – også i dobbeltportrættet ”Sommeraften ved Skagens Strand”, 1899 – viser en sandhedssøgen. Maries melankoli er ikke søgt skjult. Hendes depressive sind fremgår også af Krøyers fotografier af sin hustru. Kunsthistorikeren Mette Bøgh Jensen er i bogen inde på den kvindelige længsel som tema i tidens kunst og litteratur, idet hun fremhæver parallellen til Henrik Ibsens skuespil ”Fruen fra havet”, 1888. Den smukt illustrerede bog med dens fine fremhævelser af væsentlig kunstnerisk udveksling vil kunne inspirere til yderligere forskning, muligvis tværfagligt, med afsæt i centrale temaer og motiver.

Fleere af Krøyers værker bl.a. ”Sommeraften ved Skagens Strand”, 1899, dobbeltportrættet, hvor Krøyer selv nærmest hæfter sig fast ved den melankolske Maries arm, som i et stort publikums bevidsthed har stået for en lyrisk stemning, manifesterer efter min mening en kunstners udlevering af krisepunkter i sit liv. Billederne er ofte en blanding af postuleret lykketilstand og en underliggende erkendelse af et skridende grundlag. Man fornemmer en kontrast mellem en æstetiserende formvilje og tvivlen på dens sandhedsværdi. Blandt andet forskning i Krøyers omfattende private fotografisamling understøtter denne opfattelse. Denne tendens i Krøyers værker synes at forstærkes hen imod århundredets slutning. Det hænger til en vis grad sammen med hans på daværende tidspunkt særligt problematiske psykiske konstitution, hvor han til tider var depressiv og i andre perioder kastede sig ud i hektisk arbejdsufori. Dobbeltportrættet er malt kort tid før Krøyers indlæggelse på Middelfart Sindssygehospital på grund af manio-depressivitet. Georg Brandes indså både Krøyers og Maries forfejlede livsbaner, selv efter at Marie havde forladt

Krøyer for at indlede et heller ikke ukompliceret forhold til Hugo Alfvén. I et brev til Drachmann skrev Brandes i 1905: ”Jeg har ondt af den stakkels Krøyer, og jeg har ondt af den stakkels Marie, skønt den ene er ”ulykkelig” og den anden ”lykkelig”. Forskellen er ikke alt for stor”, citeret efter Elisabeth Fabritius' *Krøyers fotografier*.

Meget tyder på, at vi stadig drages af maleriernes æstetiske udtryk og den bagvedliggende personlige problematik. Bille Augusts kommende film ”Maries valg” om Marie Krøyer, med udgangspunkt i forfatteren Anastassia Arnolds bog *Balladen om Marie* (premiere ultimo 2012), vidner om, at denne interesse stadig lever.

I forbindelse med den sene udvikling hos Krøyer erindrer man filosoffen K. E. Løgstrup, som pointerede, at en kunstner, idet han tager en yderste konsekvens i sit værk, tvinges til en erkendelse, som han i den konkrete tilværelse ikke magter.

Litteratur:

Fabritius, Elisabeth. *Krøyers fotografier*, Kbh. 1988.

Halkier, Katrine, Svenningsen, Jesper og Saabye, Marianne (red.). *Krøyer – i internationalt lys*. Kbh. 2011.

Løgstrup, K. E. *Kunst og erkendelse*. Kbh. 1983.

Pohl, Eva. *Blikket i spejlet – Selvets spejling i kunstnerromaner og selvportrætter fra 1880-1914*. Odense. 2002.

FÖR EGEN RÄKNING

NORDISKT SOCIALPOLITISKT SAMARBETE

Praktiska erfarenheter och personliga reflexioner

NT:s huvudredaktör Claes Wiklund var sekreterare i Nordiska rådets social- och miljöutskott under en tioårsperiod (1972-82).

Vid ett möte på hotell Phoenix i Köpenhamn den 14 februari 2012 om nordiskt socialpolitiskt samarbete höll artikelförfattaren ett föredrag om sina erfarenheter som nordisk tjänsteman på detta område. Mötet anordnades av Centrum för Norden-studier (CENS) inom ramen för ett övergripande nordiskt forskningsprojekt.

Claes Wiklund

Fågel-Fenix-effekten

Valet av mötesplats för detta seminarium gör det svårt att gå förbi den s.k. Fågel-Fenix-metaforen och dess betydelse för det nordiska samarbetet. Fågel-Fenix var som bekant den antika fågeln som inför döden brände upp sig själv och sedan återuppstod ur askan.

Tre kända nordiska Fågel-Fenix-exempel ska anföras här:

1. Efter de *skandinaviska försvarsförbundsförhandlingarnas* förslinng 1949 vändes blickarna mot andra samarbetsfält som inte var av s.k. high-politics-karaktär. Nordiska rådet (NR) bildades som ett slags ersättning för det uteblivna försvarsförbundet tre år senare. NR firar sitt 60-årsjubileum i höst i Helsingfors.

2. Under tolv år (1947-59) förhandlade man om bildandet av en *nordisk tullunion*. När den nordiska tullfriheten troddes vara uppnådd – och Finland efter stor tvekan beslutat att bli med – gick hela det storstilade tullunionsprojektet i kvav vid ett nordiskt toppmöte i Kungälv sommaren 1959. Inom ramen för det europeiska frihandelsområdet (Efta) kunde sedan den eftersträlvade nordiska tullfriheten genomföras. Den nordiska samhandeln ökade dramatiskt under Eftas första sju år.

3. *Nordek* utreddes på tjänstemannanivå 1968-70. Statsministrarna Baunsgaard, Koivisto, Borten och Erlander/Palme diskuterade *planerna på ett utvidgat nordiskt ekonomiskt samarbete* under två års tid vid otaliga toppmöten. Men till slut, av skäl som hade med Bryssel och Moskva att göra, rann tiden ut även för denna nordiska samarbetsplan av helhetslösningssmodell. Jag var med som vetenskaplig observatör i Reykjavik 1970 då Nordek-planen godkändes av ett samlat och entusiastiskt NR. Jag trodde, som de flesta andra, att nu var Nordek i hamn. Ack, så fel jag hade!

Efter Nordeks snöpliga fall fick samarbete enligt helhetslösningsmodellen överges för överblickbar tid. Samverkan sektor för sektor eller steg för steg blev den strategi som kom att tillämpas. Med andra ord Fågel-Fenix en tredje gång.

Från helhetsplaner till sektorssamverkan

Sekreteraren i Nordiska rådets social- och miljöutskott inbjöds regelmässigt att delta i Nordiska socialpolitiska kommitténs möten som hölls två eller tre gånger om året på 1970- och 1980-talen. Även till mötena med Nordiska ministerrådet-socialministrarna inbjöds Nordiska rådet att sända representanter. Det brukade vara social- och miljöutskottets ordförande, som var stortingsrepresentanten Asbjørn Haugstvedt, och utskottssekreteraren dvs. jag som deltog i dessa möten. De socialpolitiska ministermötena ägde rum varje eller vart annat år under 1970-talet och början av 1980-talet. Insynen var därmed god för Nordiska rådets vidkommande beträffande de socialpolitiska frågorna.

Tre samnordiska, politiska sekretariat inrättades – Presidiesekretariatet i Stockholm 1971, Kultursekretariatet i Köpenhamn 1972 och det interimistiska Ministerrådssekretariatet i Oslo 1973. Ett stort antal mindre nordiska institutioner såg också dagens ljus under 1970-talet. En nordisk institutionell fyrbåk etablerades i Helsingfors 1976 – Nordiska investeringsbanken. Nya ministerråd och nya ämbetsmannakommittéer inrättades. I sinom tid kom de att uppgå till närmare ett tjugotal. Att det var alldeles för mycket insågs först i efterhand.

Sektorsvisa handlings- eller samarbetsprogram utarbetades inom Nordiska ministerrådets organ och lades fram för granskning inom Nordiska rådet med början på 1970-talet och med fortsättning på 1980-talet.

Jämfört med nordisk samverkan av helhetslösningsmodellen hade sektors-samarbetet vissa klara *fördelar*. Dels kunde samarbetet drivas precis så långt som den minsta-gemensamma-nämndare-metoden tillät inom de avgränsade sektorerna. Dels fick ett misslyckande med att genomföra en sektorsplan eller ett samarbetsprogram inom ett sektorsområde knappast några märkbara negativa konsekvenser för samarbetet inom andra sektorer. Vidare kom 1970-talets nordiska sektorssamverkan inte att oroa eurokraterna i Bryssel eller supermakternas ledare. Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet fick ostörda av centrifugala krafter hålla på med sina nordiska samarbets- och handlingsprogram.

Nackdelarna med den på 1970-talet inledda sektorssamverkan var att de politiska kompromisserna mellan länderna ingicks inom ett avgränsat område. Detta kunde medföra att slutresultatet hamnade på en lägre nivå – från nordistisk synvinkel – än om helhets- eller paketlösningsmodellen tillämpats.

Fördelar för ett land inom ett samarbetsområde kunde inte kompenseras av fördelar för ett annat land på ett annat samverkansområde enligt sektorsmetodiken.

Med tiden kom de flesta nordiska samarbetsområdena, utrikes- och säkerhetspolitiken utgjorde undantaget, att täckas av handlingsprogram. Inom social- och miljöutskottets område kom samtliga fem sektorer dvs. social- och hälsovård, arbetsmarknad, arbetsmiljö, miljövård och jämställdhet att omfattas av handlingsprogram. I flera fall kom programmen också att revideras inom en tioårsperiod.

Institutionaliseringen på nordisk nivå

Nordiska institutioner, eller embryon till dem, kom att bli ett delmål för det nordiska samarbetet på 1970- och 80-talen. Men dessförinnan, 1962, grundlades Nordiska hälsovårdshögskolan i Göteborg på initiativ av Nordiska rådet. Denna samnordiska institution, som senare bytte namn till Nordiska högskolan för folkhälsovetenskap, kom 1978 in på Nordiska ministerrådets allmänna budget. Mastersutbildningen innebar en påbyggnad av skolans verksamhet. Senare infördes också möjligheter att doktorera vid högskolan. Idag heter högskolan Nordic School of Public Health.

Nordiska institutet för odontologisk materialprovning (NIOM) upprättades 1969 i Oslo. Även denna institution fördes in på Nordiska ministerrådets allmänna budget i slutet av 1970-talet. På NIOM arbetade man med standardisering, materialprovning, forskning och upplysningsverksamhet. Verksamheten bedrivs idag under annat huvudmannaskap.

1974 inrättades Nordiska läkemedelsnämnden vars sekretariat förlades till Uppsala. Uppgiften var att harmonisera lagstiftning och bestämmelser på läkemedelsområdet. Idag är nämnden nedlagd.

Genom en sammanslagning etablerades Nordiska nämnden för alkohol- och drogforskning (NAD) i Helsingfors i slutet av 1970-talet. NAD är idag en del av det som kallas för Nordens Välfärdscenter (NVC) i Stockholm. NVC utgör en paraplyorganisation för flera mindre nordiska institutioner. NVC innefattar också det som förut hette Nordiska samarbetsorganet för handikappfrågor – eller ännu tidigare Nordiska nämnden för handikappfrågor.

Vilka var då skälen till att etablera samnordiska institutioner? Jo, lägre kostnader förstås för ett arbete som utfördes genom koncentration av resurser och personal. Breddat elev- eller dataunderlag var ett annat skäl. Strävan till harmonisering av lagar och regler ett tredje och utbyte av information och erfarenheter ett fjärde. Effektivare dokumentation ett femte samt tillförlitligare statistik ett sjätte skäl till nordisk institutionalisering.

Kärt barn hade många namn. En institution kunde kallas *akademi* (Kungälv), *nämnd* (NAD i Helsingfors), *kollegium* (för marin biologi), *centrum* (för konst) eller *bank* (NIB). 1981 fanns det 13 nordiska institutioner på den allmänna ministerrådsbudgeten. Störst och rikast var NIB med 40 anställda för 30 år sedan.

Samarbete och motarbete

Under 1970-talet var de stora samnordiska sekretariaten under uppbyggnad. Nordiska rådets gemensamma sekretariat låg i Stockholm och ministerrådssekretariatet i Oslo. Mina chefer kom från norska politiska miljöer. Jag anställdes som utskottssekreterare hösten 1972 av Emil Vindsetmo som varit Norges chefsförhandlare beträffande Nordek. När Vindsetmo lämnade Stockholm för att bli departementsråd i Sosialdepartementet kom den norske toppolitikern Helge Seip till Presidiesekretariatet. Seip var arbetsminister i Per Bortens borgerliga regering.

Ministerrådssekretariatet i Oslo leddes av den finländske diplomaten Olli Bergman. Ambassadör Bergman var van vid diplomatins hemliga handlingar. Mot detta hemlighållande stod de nordiska parlamentarikernas strävan till öppenhet och aktsinsikt. På 1970-talet förhandlade rådet och ministerrådet om offentlighet och sekretess. Till slut nådde man fram till en acceptabel lösning. (Jfr Nordisk Udredningsserie 1975:18).

Ibland uppstod komiska situationer när det gällde protokollen från ministerrådets möten eller möten med ämbetsmannakommittéer. Som observatör i Nordiska socialpolitiska kommittén visste jag i detalj vad som skett vid dess möten eftersom jag var med på dem. Begärde jag däremot ut protokoll från dessa möten blev det avslag. Jag kunde dock få ett utdrag från protokollet vid det möte där jag själv sagt något. Allt annat än det jag själv sagt förblev protokollärt hemligt för mig.

I mitten av 1970-talet var motsättningarna mellan Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet betydande. Ett skäl till detta var de olika uppfattningarna om offentlighet och sekretess inom det nordiska samarbetet. Även på det socialpolitiska arbetsområdet var relationerna rätt frostiga. Ett spårbyte blev nödvändigt. Social- och miljöutskottet bjöd därför in den norske socialministern Tor Halvorsen som hade min gamle chef Emil Vindsetmo som närmaste rådgivare och ministerrådets generalsekreterare Olli Bergman till ett möte i Porsgrunn där utskottet anordnat ett arbetsmiljöseminarium. Resultatet blev upptinade relationer och en informell överenskommelse om ett gemensamt möte mellan social- och miljöutskottet och Nordiska ministerrådet-socialministrarna i Helsingfors i mars 1976.

Ett samlat grepp om de socialpolitiska frågorna togs. Ett nordiskt samarbetsprogram på social- och hälsovårdsområdet kom man överens om att utarbeta. Allt som fanns i skafferierna av nordiska förslag inventerades. Att den nordiska trygghetskonventionen skulle ses över var man redan överens om. Det arbetet pågick kontinuerligt. Nu gällde det bl. a. att utvidga arbetsmarknaden för olika yrkeskategorier på hälsovårdsområdet. Läkarna, sjuksköterskorna, tandläkarna och farmaceuterna hade redan sin gemensamma arbetsmarknad. Men vad med läkare med specialistkompetens? Vad med optiker eller fysioterapeuter? Det tog fem år att nå fram till överenskommelsen om gemensam arbetsmarknad för hälso- och sjukvårdspersonal. Vid ett nordiskt socialministermöte sommaren 1981 i den danska socialministern Ritt Bjerregaards hemstad Svendborg var överenskommelsen klar. Fem år från ax till limpa är en kort tid inom nordiskt samarbete.

Modeller och samarbetsstrategier

Tre olika ambitionsnivåer kan urskiljas på det socialpolitiska samarbetsområdet. Inleds samverkan på ett tidigt stadium kan *lika lagar och regler* skapas med en gång. Det är förstås drömmen för nordisten. Har man däremot byggt upp regelsystemen på olika sätt i de fem länderna kan *harmonisering* vara vägen till likhet. Men harmonisering betyder att man i efterhand gör regler och lagar lika länderna emellan som från början varit olika. Social- och miljöutskottet ville under 1970- och 80-talen se en harmonisering på det socialpolitiska området. Men det ville inte ministerrådet.

Att *ta-seden-dit-man-kommer* blev den princip som gällde. Flyttande nordbor skulle i all huvudsak få samma sociala förmåner vid flyttning till ett annat land som inflyttningslandets egna invånare. En svensk som flyttade till Danmark fick förmåner enligt danska regler, en finländare som flyttade till Sverige förmåner enligt svenska regler. Nordiska socialkonventionsutskottet under den svenske generaldirektören Gunnar Danielsons ledning slet med frågan under lång tid.

Vid ett tidigare seminarium i Köpenhamn om det nordiska samarbetet kände sig min skrivarkollega, statsvetarprofessorn Bengt Sundelius, föranledd att påpeka att man bör skilja mellan den *nordiska samhällsmodellen* och den *nordiska samarbetsmodellen*. Den nordiska samhällsmodellen karakteriseras bl. a. av höga skatter, ett utbyggt välfärdssystem och starka fackföreningar. Den nordiska samarbetsmodellen bygger på enhällighet eller minsta gemensamma-nämnare-principen till skillnad från EU som arbetar sig fram på överstatlighetens väg.

Vår nordiska samarbetsmodell kännetecknas sedan drygt 40 år tillbaka av sektorssamverkan. Helhetslösningarna lyser med sin frånvaro. Under de

senaste 20 åren har dock försvars- och utrikespolitiken kommit att bli viktiga nordiska samarbetsområden från att tidigare ha varit tabu.

Det råder ett ömsesidigt beroendeförhållande mellan samhälls- och samarbetsmodellen. Den nordiska samarbetsmodellen bygger på grundläggande likheter och synsätt i de fem nordiska ländernas samhällssystem. Länder som är mycket olika kan inte samarbeta lika lätt som de nordiska. Sedan är det förstås så att det räcker inte med att *vara lika*, utan det gäller också att *vilja lika* dvs. ha samma ambitioner och mål för det nordiska samarbetet.

Claes Wiklund

KRÖNIKA OM NORDISKT SAMARBETE

HELSINGFORSAVTALET 50 ÅR

Helsingforsavtalet undertecknades i Finlands riksdag i samband med Nordiska rådets tionde session den 23 mars 1962. Några omständigheter vid tillblivelsen vill jag särskilt betona:

Avtalets initierades, såsom oftast när storpolitik ägt rum i Norden, av händelser utanför Norden. Sommaren 1961 stod det klart att EFTA skulle spricka till följd av den attraktion som den europeiska gemensamma marknaden, EEC, utövade på flera medlemsstater. Den 31 juli 1961 meddelade Storbritannien att man ämnade ansöka om EEC-medlemskap och redan samma dag förklarade Danmarks regering att man ämnade göra detsamma. Norge bedömdes kunna välja samma väg medan Sverige antogs vilja associera sig och för Finland betraktades en EEC-anslutning vid denna tid som närmast otänkbar. Under diskussionerna om avtalets utformning inträffade den så kallade notkrisen, där Sovjetunionen meddelade att man ville omförhandla och utvidga 1948 års vänskaps-, samarbets- och biståndspakt. Begäran fullföljdes aldrig men tveksamma nordiska politiker påverkades att sluta upp bakom Helsingforsavtalet när Finlands företrädare statsminister Martti Miettunen och talman Karl August Fagerholm vid det avgörande sammanträdet deklarerade att de önskade ett snabbt undertecknande av avtalet.

Dåtidens nordiska ämbetsmän och politiker visade prov på stor handlingskraft och snabbhet. Redan den 9 augusti 1961 hade kanslichefen för Nordiska rådets svenska delegation Gustaf Petrén, en nyckelperson under hela processen fram till undertecknandet, ett första utkast klart. Tiden från embryo till fullkomnande och avtalets födelse var kortare än nio månader.

Det var parlamentarikerna och Nordiska rådets sekreterarkollegium som var pådrivande. Regeringarna drogs med, men avtalet kom att urvattnas när dess tjänstemän förpassade rådets ämbetsmän ut i marginalen.

Avtalet hade i första hand ett defensivt syfte, det skulle bevara vad som uppnått genom nordiskt samarbete och möjliggöra en vidareutveckling:

1. Nordiska länder, enskilt eller tillsammans, skulle kunna hänvisa till ett samarbete som var traktatfäst i ett internationellt avtal. Avtalet deponerades i Förenta Nationerna. Tanken var att detta skulle förmå de mäktiga i EEC, framförallt Frankrike och Tyskland, som antogs vara formalistiska, att acceptera det nordiska samarbetet inom EEC:s ram. Man önskade uppnå det som Benelux-länderna uppnått genom Romtraktatens artikel 133, som gav Benelux-länderna rätt till ett längre gående samarbete än EEC:s övriga medlemsstater.

2. Avtalet skulle medverka till att det nordiska samarbetet skulle kunna fortsätta även om utvecklingen skulle leda till att några länder blev EEC-medlemmar medan några avstod från sådant medlemskap.

Avtalet blev inte som Mose tavlor hugget i sten. Avtalet har således utvecklats genom förändringar 1971, 1974, 1983, 1985, 1991, 1993 och 1995. Den första revisionen skedde när Nordiska ministerrådet tillkom. År 1974 lades miljöpolitiken till som viktigt samarbetsområde och 1983 stärktes Färöarnas, Ålands och Grönlands ställning i Nordiska rådet och Nordiska ministerrådet. Överenskommelserna 1993 och 1995 skedde i ljuset av den utvidgningsprocess som gjorde Finland och Sverige till EU-medlemmar. Övriga revisioner har främst syftat till att effektivisera samarbetet.

När framsteg nås i nordiskt samarbete så har det ofta föregåtts av ett mera magnifikt misslyckande. Ett mera än tioårigt arbete på att åstadkomma den nordiska tullunionen gick i kvav i juli 1959 i Kungälv och den besvikelse som misslyckandet medförde bidrog till att skapa det politiska klimat som möjliggjorde Helsingforsavtalet. Ibland kan det med Heidenstams ord vara "bättre att lyss till den sträng som brast än att aldrig spänna en båge". Men det visste inte den finländske statsmannen Karl August Fagerholm när han vid den middag då tullunionen begravdes förklarade att han "kände sig som en jägare som gick ut för att fälla en björn men som kom hem med en liten kanin".

Vad var det då för framsteg inom nordiskt samarbete som motiverade Helsingforsavtalet? Det var framför allt framsteg efter ett annat magnifikt misslyckande i nordiska sammanhang, nämligen de framsteg som gjordes efter misslyckandet för de skandinaviska försvarsförbundsförhandlingarna. Hit hör naturligtvis skapandet av Nordiska rådet (1952), passunionen (1952), den gemensamma arbetsmarknaden (1954) och den nordiska socialkonventionen (1955). I år kan vi alltså fira sextioårsjubileum vad gäller beslut om inrättande av Nordiska rådet, även om första sessionen ägde rum först i början av 1953, och kan också jubileumshylla den nordiska passunionen.

Förslagen om passunionen, arbetsmarknaden och socialkonventionen kom alla från en nordisk samfärdselskommitté ledd av internationalisten, europavännen och nordisten Rolf Edberg. För att visa att ingen utveckling kan tas för given, att vi inte lever i enlighet med en linjär historietveckling med uteslutande framsteg vill jag citera ur Edbergs skrift, *Öppna grindarna*, utgiven av Föreningen Norden just 1952. Den innehåller rubriker som Nordens lilla järnridå, Bortom smokingtalens arabesker, 0,02 procent ovälkomna och Släpp handbagaget fritt.

I *Öppna grindarna*, som utgavs vid en tid när Föreningen Norden framför allt i Danmark fick en större anslutning av medlemmar än någonsin, har det avslutande avsnittet rubriken formen av ett citat "Ett förgånget högre kulturskede".

Citatet är hämtat från ett yttrande som det svenska lagrådet lämnade 1927 när man yttrade sig över ett lagförslag som innebar en skärpning av utlänningslagen. I Sverige avskaffades passtvänget 1860 och det återinfördes i Europa först 1914. Jag har ibland frågat mig om en europeisk resenär som August Strindberg någonsin ägde ett pass.

Det togs betydande steg i början av 1950-talet för att öppna gränserna i Norden igen. Rolf Edberg citerar den norska tidningen *Arbeiderbladet*: "I en tid da grensesperringene blir strengere og strengere, vil det ha virkning langt utover Nordens grenser at vi her er i gang med att gjøre grensene osynlige." Det lyckades nästan. Skylten vid den norsk-svenska gränsen med upplysningen "Gränsen följer bäcken" är ett tecken på detta. Det var bland annat detta nordiska framsteg som Helsingforsavtalet ville vidmakthålla och när saken ställdes på sin spets, när Schengenavtalet tillkom i en vidare europeisk ram, så skulle det visa sig att ambitionen lyckades.

Helsingforsavtalet syftade också till att säkra möjligheterna till en fördjupning av det nordiska samarbetet. Så har det också blivit även om arbetet bedrivits med små steg och utan stora braskande framsteg: man skulle kunna tro att uttrycket "att verka utan att synas" är mottot för nordiskt samarbete istället för en svensk finansfamiljs signum. Jag vill påstå att ett av de viktigaste besluten för flera nordiska staters ekonomi och arbetsmarknad, som ett exempel, togs i en liten nordisk ämbetsmannakommitté i skiftet mellan 1970- och 1980-talen. Jag tänker på beslutet om inrättande av den nordiska mobiltelefonistandarden, NMT.

Helsingforsavtalet har alltså förändrats sju gånger. Den längsta perioden utan förändringar är den som sträcker sig från 1995 till 2012. Helt oombedd och utan att komma med några direkta förslag vill jag tänka högt om några punkter som kunde vara värda att reflektera kring i en större, nordisk krets.

Man kan naturligtvis fråga sig vilket som är viktigast för den som vill befästa och/eller fördjupa det nordiska samarbetet: är det att utvidga Helsingforsavtalet eller är det att övervaka tillämpningen och ta initiativ när dess bokstav och anda inte förverkligas i den praktik vi alla lever i. Det blir lätt en akademisk fråga. I politiken, som inte bara innehåller tillkortakommanden utan också innehåller en mängd möjligheter, är det fullt möjligt att åstadkomma både ock.

Helsingforsavtalet är inte allomfattande. I huvudsak har det från början kodifierat vad som redan uppnåtts. Så har det varit från början. Här kan vi

kanske bygga vidare. Sedan 1995 har det åstadkommit icke obetydliga förstärkningar av det nordiska samarbetet när det gäller utrikes- och säkerhetspolitiken.

De som författade och tog beslutet om Helsingforsavtalet lyckades med sina ambitioner. Det innebär inte att de ambitioner som fanns då, och än mindre de ambitioner som många har i vår närtid, är säkrade för framtiden. Arbetet med att befästa och utveckla det nordiska samarbetet måste fortsätta även efter den morgondag när vi kan fira 50-årsjubileet av Helsingforsavtalets undertecknande.

Så här avslutas Rolf Edbergs *Öppna grindarna*:

”Vi kan med vemod se tillbaka på tiden före det första världskriget som ett förgånget högre kulturskede. Men ingenting annat än viljebrist och fastnitning vid nötta vanor kan hindra oss från att återvända till dess högre kulturyttringar.

Det är tid att vi öppnar grindarna till varann.”

Vi kan med respekt se tillbaka på den tid när Nordiska rådet växte fram, när avtalen som öppnade grindarna i Norden kom till stånd och till den dag när Helsingforsavtalet undertecknades.

Det är dags att vi fullföljer arbetet i dessa pionjärens anda. Det är dags för handling.

Anders Ljunggren

Anm. Denna nordiska krönika är en förkortad version av det anförande om Helsingforsavtalet som artikelförfattaren höll i samband med Nordiska rådets möte i Reykjavik den 22 mars 2012.

BOKESSÄ

NORDISK KRIMINALLITTERATUR

SETT UTENFRA

To nye bøker om ”Nordic Noir”

Norsk og nordisk kriminallitteratur har gjennom sin relativt korte historie bare i ubetydelig grad hatt gjennomslagskraft internasjonalt. Vi har i all hovedsak stått i et avhengighetsforhold til britisk og amerikansk krim fremfor noe. Det gjør det kanskje enda mer påfallende at nordisk krim, først litt nølende, og så med voldsom kraft, har erobret det internasjonale bokmarkedet. ”Nordic Noir” er nå blitt *branded*, etter at det engelskspråklige området til slutt ble erobret. Det var lenge slik at det å bli oversatt til engelsk og bli gitt ut i Storbritannia var den store bøygen. Alle visste at om den ble passert, ville det amerikanske markedet – som stort sett nøyer seg med sin egen litteratur – også kunne åpne seg. Med Stieg Larssons bøker som et nesten ubegripelig toppunkt, har skandinavisk krim fått en enestående stilling både i England og USA. Vi må kanskje finne oss i at dette i stor grad handler om markedsføring og boksalg, for det er ganske uklart hva som skulle være så likt i en mangfoldig og svært spredt samtidskrim i de nordiske land at den kan samles under en slik paraplybetegnelse. ”Scandinavian Crime” og ”Nordic Noir” dekker alt fra bestialske mord i et kaldt klima til vennligere ugjerninger under midnattssolen. Noe tyder på at den blir oppfattet som samfunnskritisk og realistisk krim, med et drag av depressiv melankoli eller melankolsk depresjon. Det er hele tiden snakk om skandinavisk krim fra de siste tiårene, og forståelsen av hva som kjennetegner den, bygger helt ut på *nordisk krim i engelsk oversettelse*.

Dette bokessayet tar først og fremst sikte på å gjøre rede for hva som ligger i begrepet ”Nordic Noir” slik det fremkommer i to bøker om fenomenet. Som litteraturforsker med en viss kjennskap til kriminallitteraturen i våre nordiske land, stiller jeg meg tvilende til mye av forståelsen som ligger under begrepet. ”Nordic Noir” finnes bare om perspektivet er utenfra, og om en deler forståelsen av at det i alle fem nordiske land produseres bøker med så sterke likhetstrekk at de kan forstås som en ny og blodig invasjon av skandinaviske røverbander, tusen år etter vikingene. Slik blir det faktisk fremstilt, og det er fantastisk.

Fantastisk, og på mange måter bare til å glede seg over, nesten samme hvor man befinner seg i den litterære institusjon. Det er selvfølgelig strålende og utmerket at en side ved nordisk litteratur lanseres, markedsføres, anmeldes, prises, diskuteres – og kjøpes og leses av millioner i de landene som har de

sterkeste kriminallitterære tradisjoner og mer enn nok av egne bøker å ta av – Storbritannia og USA. Men det er lov å stille noen spørsmål og se hva fenomenet innebærer.

Og det kan vi gjøre ved først å presentere hovedtrekkene i forståelsen av skandinavisk krim slik den oppfattes utenfra med grunnlag i to bøker som begge har ”Scandinavian Crime Fiction” i hoved- eller undertittel. Først noe relativt kort om en antologi med artikler som må sies å være akademiske og litteraturvitenskapelige bidrag til utforskningen av skandinavisk samtidskrim. Den heter ganske enkelt *Scandinavian Crime Fiction*, og bygger på samarbeid og utveksling mellom krimentusiaster over mange år. Styrken ved en slik bok kunne være at bidragsyterne i all hovedsak leser ett eller flere av språkene i Norden og kan forholde seg til originaltekstene, men det betyr også at de ikke beskjeftiger seg med nordisk krim i dens store bredde, men med enkeltforfatterskap eller –fenomener. Redaktørene er klar over det problematiske i selve forståelsen av ”Scandinavian” – som de når som helst bytter ut med ”Nordic”. Dessuten er det slik at mye av det som kommer frem i de forskjellige artiklene, nettopp er klare nasjonale forskjeller både når det gjelder tradisjonen og dagens litterære og kulturelle klima. I sum undergraver bokens mange bidrag faktisk det prosjekt bokens tittel og forord antyder – for fellestrekkene blir få og de generelle betraktningene så allmenne at de ikke er meningsbærende. Her er noen oversatte sitater fra innledningen som viser redaktørenes forståelse av Skandinavisk samtidskrim:

- Skandinavisk krimlitteratur er blitt berømt på grunn av sine melankolske detektiver som er stille, tungsinte, arbeidsomme, tørste, og så videre.
- Den lidende anti-helten som målbar kritiske merknader er blitt skjøvet til siden av veltilpassede, rolige og sexy polititjenestemenn.
- Etter 1970-tallet har den undersjangeren som politiromanen utgjør fortsatt å dominere. Den er blitt modifisert slik at den også er opptatt av kjønn og kjønnspolitikk. Norske Kim Småge, finske Leena Lehtolainen og svenske Liza Marklund nådde ut til en bred leserskare hjemme og i oversettelse i løpet av 1980- og 1990-tallet med sine feministiske, hardkokte romaner.
- Skandinavisk krimlitteratur ble en global merkevare i løpet av 1990-tallet. Denne merkevarebyggingen skapte spesielle forventninger – søkkvått vær, overarbeidede etterforskere, øyeblikk av voldsomme personkonflikter, sosial og politisk kritikk – og alt dette gjenspeiles ofte i bokomslagene på disse romanene som antyder landskap uten mennesker, stille innsjøer og nakne trær.

La det først være sagt redaktørene tar helt feil når det gjelder de feministiske krimromanene; Kim Småge var alene (med én bok) på 1980-tallet, og Liza

Marklund satte ikke sitt preg på noen av de to tiårene siden hun debuterte først i 1998! Slike feil skal man ikke henge seg opp i, men de antyder sviktende oversikt over feltet.

Legg ellers merke til at et uttrykk som “eksotisk” ikke brukes, selv om et inntrykk av nettopp dette indirekte formidles. Det mest interessante som indirekte antydes her er at merkevaren når den først blir etablert, uansett om det er på sviktende grunnlag, som merkevare vil sørge for sin egen videreføring i stadig nye bidrag. *You don't quarrel with success – you repeat it*. Når jeg er så tvilende til generaliserende karakteristikk av skandinavisk krim, betyr det også at jeg er sikker på at våre krimforfattere i mindre grad enn suksessformelen antyder, kommer til å tilpasse seg kravene. Selvsagt vil de ikke det – bøkene vil være like forskjellig som før, men de kan altså markedsføres og selges som noe annet og mer enn de er, eller som noe de ikke er, fordi de knapt kan være det – skandinavisk krim.

En av ildsjelene, og en av dem som har bidratt mest til å lansere, fremme, propagandere for skandinavisk krim i Storbritannia – også under merket “Nordic Noir” – er krimekspert, anmelder og journalist *Barry Forshaw*. Det er til hans nylig utgitte bok, *Death in a Cold Climate. A Guide to Scandinavian Crime Fiction*, man må gå for å få oversikt over fenomenet nordisk samtidskrim i engelsk oversettelse. Han har bedre oversikt enn noen jeg vet om, men det er likevel lett å få motforestillinger og protestere mot hans forståelse av krimlitteraturen som mimetisk, avslørende, samfunnskritisk og full av innsikt på områder fra politikk til all verdens samfunnsproblemer.

Death in a Cold Climate er en letlesbok, journalistisk tenkt og utført, markedsført omtrent like elegant som den krimlitteratur den beskriver. På forsiden gir Håkan Nesser boken sin uforbeholdne hyllest, og som markedsføringsbidrag for nordisk krim fortjener den all ros den kan få. Men at boken skulle være “The most fulfilling work on the strange genre of Nordic Noir I have ever encountered” betyr selvsagt bare at Håkan Nesser, en utpreget godviljens mann, ikke har støtt på slike bøker før – de finnes ikke. Og visst har Val McDermid rett når hun sier at dette er “the essential guide through the snowdrifts of Nordic Noir” – essensiell eller ikke, er det denne vi har, og det er en guide som gir oversikter, orienterer, summerer opp, presenterer og beskriver. Men store deler av boken er så å si skrevet av andre – Forshaw lar dem han skriver om hjelpe til ved at de forklarer hva de tenker og gjør, som forfattere, redaktører eller oversettere. Før jeg går tettere inn på boken – hold fast på at alt Barry Forshaw gjør og sier gjelder *nordisk krim i oversettelse*, selv om han har forsøkt å innhente informasjon om bøker han ikke kan lese og som kanskje vil bli oversatt.

Barry Forshaw gir inntrykk av å vite hva det som gjør at britiske lesere har falt så fullstendig for skandinavisk krim. Det skal altså finnes en felles

oppfatning av skandinavisk krim slik den oppleves utenfra og på avstand og med andre forutsetninger enn det vi skandinaver har. Her er noen eksempler på hvordan denne litteraturen oppfattes og hva den tilbyr:

- Den gir helt spesielt god innsikt i skandinaviske samfunnsforhold.
- Den har vekket interesse fordi den tilbyr noe nytt, og fordi krimsjangeren alltid synes oppbrukt og i behov av nye impulser (et krav eller ønske man kan stille til all litteratur).
- Den representerer ofte høy litterær kvalitet, og er ofte mer utprøvende og eksperimentell enn den britiske krimlitteraturen.
- Forshaw har som målsetting for boken dette: Å plassere alle de sentrale forfatterne og deres bøker i forhold til samfunnsmessige forandringer i de respektive land, og å illustrere – via kriminalromanene – radikale endringer i forhold til det bildet av det nordiske samfunn som amerikanere og briter hittil har hatt.

Både første og siste punkt er kjernepunkter, helt sentrale for vår forståelse av krimlitteratur. Leseren av denne oversiktsboken bør hele tiden ha i tankene hvilke premisser det hele bygger på, og ta stilling til hva det innebærer at det viktigste ved skandinavisk samtidskrim er de sosiopolitiske innsiktene som romanene tilbyr utenlandske lesere. Akkurat dette må jeg sitere i original – og her bruker Forshaw en skrivemåte som gjør at den som ikke deler hans syn, faller utenfor som dum og uvitende – og jeg hører helt klart til i denne gruppen:

"Any intelligent reader of the genre will quickly become aware of the sociopolitical insights afforded by the novels, building up a complex picture of Scandinavian society – in particular, the cracks that have appeared in the social democratic ideal, an ideal which has been cherished for so long by observers in America, Britain and the rest of Europe."

Hvor er vi da, selv om vi godtar at perspektivet utenfra er et annet enn vårt eget? Vi har faktisk med litteratur å gjøre, og vi har endatil med en formelbasert underholdningslitteratur å gjøre. De beste krimbøkene skiller seg ut og hever seg langt over både det sosiopolitiske og sjangerbestemte, og resten av krimlitteraturen er neppe en særlig pålitelig guide til endringene i et samfunnsnormer og holdninger og moral og tradisjoner.

Jeg er med andre ord dypt uenig i forståelsen av hva krimlitteraturen står i forhold til, hva den representerer, og fastholder at den først og sist er litteratur – og dermed forholder seg til virkeligheten uten å avbilde eller være virkelighet. Det er for meg også en misforståelse å tro at krimlitteraturen i særlig grad gir innsikt i samfunnsendringer – annet enn det selvfølgelig som er at bøker skriver seg inn i og indirekte reflekterer sin tid.

Men la nå det være godt. Siden jeg er stolt over norsk kriminallitteratur og imponert over kvaliteten på de beste bøkene fra den perioden jeg kjenner best – fra 1990 og til i dag, har jeg noe som kanskje er et fordomsfullt og sjåvinistisk ankepunkt mot *Death in a Cold Climate* – nemlig at skandinavisk krim domineres av svensker slik at de får minst 60% av plassen i boken. I oversettelse utgjør muligens svensk krim like mye som de andre nordiske land til sammen, og med Stieg Larssons voldsomme suksess på nesten alle måter, må vi vel finne oss i denne svenskevriddningen. Eller?

Forholdet mellom landene er ikke statisk, og jeg har ingen problemer med at sju kapitler hos Forshaw tar for seg svenske forfattere; Norge, Danmark, Island og Finland får til sammen akkurat like mange. Det første kapitlet om Sjöwall og Wahlöö er obligatorisk, og Mankells betydning for den senere suksessen til skandinaviske krim, er så stor at han fortjener kapittel 2. Det er vel gjerne slik at den varianten av politiromanen som er den viktigste romanformen i skandinavisk krim i dag, står i gjeld til Sjöwall og Wahlöö, enten ved å skrive seg inn i tradisjonen eller ved å motarbeide den. Men forfatterparet hadde selv lært fra andre, og når nordisk krim presenteres som enestående ut fra samfunnsskildring, kritiske holdninger og litterær kvalitet, ville jeg ha forventet ikke bare jubel i høye toner, men en undersøkelse av hvorfra skandinavisk krim hadde *sine* forbilder, lærte, lånte og stjal, utviklet seg og til slutt skapte gullaldertilstander. Det skjedde faktisk først i Norge, og jeg går ut fra svenskene – særlig kvinnene – tok lærdom herfra. Men vi må også spørre: Dukket Kim Småge, Anne Holt, Karin Fossum, Unni Lindell opp av ingenting, uten forgjengere, uten tradisjon å forholde seg til annet enn Agatha Christie og dårlige B-filmer? Selvsagt ikke; bak dem kan skimtes både Minette Walters (for skrivemåten), Ruth Rendell og P. D. James (for detektivene og mystifikasjonen) og Sue Grafton og Sarah Paretsky som viste at det var mulig å ta i bruk det man antok var en upassende sjanger for en kvinne. Jeg må ha lov til å ergre meg når Forshaw ut fra sin lesning bruker hele kapitler på Camilla Läckberg, Camilla Ceder, Kristina Ohlsson, Karin Alvtegen, Helene Tursten, Liza Marklund, Åsa Larsson – jeg har sikkert glemt mange, og nesten ikke har tid til de norske forgjengerne som skrev sine beste bøker, ble oversatt og var bestselgere blant annet i Sverige, fikk priser og etablerte den eneste kvinnebølge vi har hatt i norsk krim, lenge før noen av de svenske damene kom på markedet.

I særlig grad fortjener både Holt og Fossum en mer sentral plass, og jeg vet de står sterkt innenfor ”Nordic Noir”, men svenskene stiller altså med en hel kvinnearmada som jeg er sikker på hentet inspirasjon og styrke fra norske krimløstre som var tidligere ute og viste både vei og lei. Den som arbeider med oversatt krim tar ofte feil når det gjelder kronologi, bortsett fra den som

gjelder for når oversatte bøker kom ut. Da kan det til og med bli slik at Unni Lindell trekkes frem som er en av de nye lovende – Lindell som fremsto som en av de første og stødigste og mest solide av våre kvinnelige krimforfattere fra tidlig på 1990-tallet.

De to kapitlene om norske bidrag til skandinavisk krim heter, betegnende nok, "Crime and Context" (som for alle land utenom Sverige), og "Norway and Nesbø". Bokstavrimet er fint, og enda finere er det at Karin Fossum får bred og god behandling i kapitlet, med *Se deg ikke tilbake* og *Elskede Poona* trukket frem for spesiell drøfting. *Elskede Poona* kom ut under tittelen *Calling Out for You* som så ble forandret til den mer betegnende *The Indian Bride*, en bok i yttergrensene av sjangeren – kjærlighetsromanen som krimroman eller omvendt, og en fabelaktig bok. Forshaw sier at den "tackles another awkward social issue: intermarriage between Asian and native Norwegians, in a country less and less at ease with its immigrant population". Ja visst, men det er tross alt noe av det minst viktige ved denne boken, nesten samme hvordan man leser den. Og det synet har jeg på all kriminallitteratur, og da blir de to bøkene om skandinavisk krim til liten hjelp, selv om vi i det minste må rose bøkene for den drahjelp de gir nordisk litteratur i utlandet.

Hans H. Skei

Andrew Nestingen and Paula Arvas (red.). *Scandinavian Crime Fiction*. Cardiff, University of Wales Press, 2010.

Barry Forshaw. *Death in a Cold Climate. A Guide to Scandinavian Crime Fiction*. London, Palgrave MacMillan, 2012.

KRING BÖCKER OCH MÄNNISKOR

FINLANDSFRÅGAN I SVENSK POLITIK

Krister Wahlbäck, fd diplomat och statsvetarprofessor, har gjort oss den stora tjänsten att sammanfatta sitt halvsekelånga intresse för Finland och Finlandsfrågan i svensk politik i *Jättens andedräkt* på dryga 400 sidor. Boken imponerar genom att behandla hela perioden 1809-2009 utan att ge ett hafsigt eller ytligt intryck. Den är skriven i en fri och essäistisk stil som gör den fängslande och lättläst, samtidigt som den sporrar till nya tankar.

Man slås t ex av hur sällan Finland verkar ha haft en central plats i den svenska politiska diskussionen. Det var egentligen bara under vinterkriget som Finland var på allas läppar. Under 1800-talet tog man i Sverige gärna till sig både Runeberg och Topelius, men storfurstendömet Finland existerade inte i skolornas läse- eller läroböcker. Under mellankrigstiden var Finland främmande, svårbegripligt och skrämmande på grund av sin politiska extremism både till vänster och höger, och under kalla kriget var Finland på grund av Vänskaps-, samarbets- och biståndspakten (VSB) ingen jämställd aktör. Däremot har Finland hela tiden varit närvarande i bakgrunden i svensk politik och påverkat framför allt de utrikespolitiska övervägandena på ett fundamentalt sätt. Finlandsfrågan har egentligen alltid varit lika mycket en Rysslandsfråga – det har handlat om att hålla jättens andedräkt på avstånd.

Samtidigt slås man också av hur viktigt Sverige varit för Finland både som stöd och som en arena för politisk diskussion. Under den ryska tiden var Stockholm den självklara platsen för dissidenter och opponenter, men också under det kalla kriget och självcensurens Kekkonerer var det ofta till Sverige man vände sig för att ventilera saker som inte kunde tryckas i Finland. Den svenska debatten om Finland var dessutom mycket viktig för de finska politikererna, eftersom den i hög grad påverkade bilden av Finland i resten av världen. Vare sig man ville eller inte, så var det Sveriges roll att vara Finlands advokat i väst, vare sig det handlade om förryskningsperioden, fortsättningskriget eller det kalla kriget. Medan Kekkonen accepterade den norska kritiken som nödvändig, blev han mycket förnärad då man i Sverige inte alltid förstod den linje han valde, skriver Wahlbäck.

Lika och olika

Även om efterkrigstiden efterhand börjar vara ett ganska välutforskat tema väcker Wahlbäcks bok många intressanta frågor kring likheter och skillnader, beroendeförhållanden och missförstånd, mellan Sverige och Finland. Länderna spelade som bekant sina roller som neutrala och alliansfria på väldigt olika sätt. Medan Sverige genom framför allt Olof Palme förde en offen-

siv, kritisk och moralistisk neutralitetspolitik med en kraftig udd riktad mot både Moskva och (kanske framför allt) Washington, så var Kekkonelinjen snarare att föra en tyst och försiktig politik som inte skulle reta någon. Ur denna synvinkel menar Wahlbäck att det inte var någon överraskning att det var Helsingfors som fick stå som värd för t ex SALT-förhandlingarna och för konferensen om säkerhet och samarbete i Europa 1975. Wahlbäck gör också en intressant iakttagelse då han noterar att transparensen på ett visst sätt faktiskt var större i Finland än i Sverige. Alla visste att Finland hade sin VSB-pakt som man försökte begränsa så mycket man kunde. Sverige var däremot officiellt neutralt, men knöt sig i det dolda allt tätare till NATO.

Wahlbäcks bok ger en annorlunda bild av de efterkrigstida relationerna mellan Finland och Sverige än t ex Henrik Berggrens Palme-biografi där Finland lyser med sin frånvaro. Den svenska relationen till Kekkonen var t ex minst sagt komplicerad. Det var många svenska politiker och skribenter som kritiserade Kekkonens makthunger och metoder. Saken förbättrades inte av att Kekkonen och hans finska stab hade det som en praxis att "väsnas lite" nu och då för att hålla Sovjet belåtet. Man talade om kärnvapenfria zoner och fredade gränsområden som plockade poäng i Moskva, men som sällan mötte uppskattning i de nordiska grannländerna. Än mer obehagligt upplevde man det i Stockholm då det småningom växte fram finska politiker som likt Ahti Karjalainen försökte övertrumfa Kekkonen i goda Moskva-relationer. I detta läge blev Kekkonen plötsligt, och något paradoxalt, garanten för Finlands neutrala och demokratiska ställning också i många svenskers ögon.

Wahlbäcks bok väcker också många tankar kring den unika relation som finns mellan dessa två länder. Hur ska man t ex förklara för en utomstående den djupa indignation och förnärmelse som president Koivisto och många andra i Finland kände då Sveriges regering i oktober 1990 beslöt sig för att lämna in en EG-ansökan, utan att först meddela sina finska kolleger? Även om Wahlbäck förklarar Ingvar Carlssons agerande med hänvisning till det inrikespolitiska sammanhanget, där det gällde att snabbt presentera ett krispaket som skulle förhindra ytterligare spekulationer mot den svenska kronan, så menar han att det var en miss att man inte på förhand försäkrat sig om en kanal genom vilken man kunde nå Koivisto.

Frågor om svek och skuld kommer ju naturligtvis speciellt fram då det gäller det andra världskriget. Wahlbäck avvisar att Sverige skulle ha svikit Finland i upptakten till vinterkriget. Det skulle förutsätta att det fanns ett konkret löfte om hjälp eller en moralisk plikt av något slag. Men den svenska ledningen hade aldrig lovat att träda in till Finlands försvar, och en moralpolitisk hållning enligt vilken det skulle ha varit Sveriges historiska uppgift att stödja Finland med alla medel skulle enligt Wahlbäck vara orimlig att kräva av vilken som helst nation eller dess ledning. Man kunde kanske invända att

det är just här frågan om Sveriges unika relation till Finland ställs på sin spets. Varför skulle det vara orimligt att mena att det var (och är) Sveriges uppgift att stödja Finland med alla möjliga medel? Det ojämförliga svenska engagemang som Wahlbäck själv så starkt betonar i sin diskussion om vinterkriget tyder på att många faktiskt såg saken på detta vis.

En annan sak är naturligtvis de realpolitiska betänkligheter som hör samman med den position som protektor som Sverige genom ett eventuellt försvarsförbund 1939 skulle ha haft över Finlands utrikespolitik – vilka eftergifter gentemot Sovjetunionen skulle inte Finland i så fall ha varit tvunget att gå med på? Och skulle Finland faktiskt varit intresserat av att garantera ömsesidigheten i ett sådant avtal – skulle man faktiskt ha varit beredda på att gå i krig mot tyskarna i Skåne om det skulle ha behövts?

En osannolik serie av tursamma omständigheter

Fördelen med Wahlbäcks fria och icke-akademiska stil är just att den öppnar för dylika reflexioner. Wahlbäck säger sig ha avsikten att försöka bedöma hur klok den förda politiken varit och hur goda resultat den i efterhand kan sägas ha gett. Detta innebär att Wahlbäck ger sig in på kontrafaktiska resonemang som visserligen har sina begränsningar, men som mot bakgrund av Wahlbäcks enorma kunskap och erfarenhet utgör fascinerande läsning.

Möjligtvis kan man finna det en smula irriterande att Wahlbäck ideligen verkar dra slutsatsen att det var bäst att det gick som det gick. Det var klokt att avstå från revansch efter 1809, eftersom det antagligen enbart skulle ha lett till upprepade krig. Att Sverige istället fick Norge var nödvändigt för att hålla revanschlustan i schack. Det var också tur för norrmännen att komma i union med Sverige eftersom den erbjöd ett viktigt och nödvändigt steg mot självständigheten. Det var tur att Finland blev en del av det ryska imperiet under 1808-09 års liberala konjunkturer och inte några decennier senare då landet antagligen skulle ha förryskats med hård hand. Bolsjevikernas revolution 1917 erbjöd finländarna en enastående chans till självständighet. Den svenska ledningen agerade rätt då den inte gav några garantier till Finland 1939, som antagligen bara skulle ha skjutit upp vinterkriget till sommaren 1940. Det var också klokt att neka västmakterna transit genom svenska Lappland för att assistera Finland, eftersom detta kunde ha gjort Norden till den huvudsakliga skådeplatsen för världskriget. Det var tur att inte socialdemokraten Fagerholm vann presidentvalet 1956, eftersom en maktthungrig agrarpolitiker Kekkonen med bättre relationer till Moskva antagligen skulle ha ställt både Fagerholm och Finland inför stora inrikespolitiska bryderier. Inte ens det finska revanschkriget 1941-44 verkar Wahlbäck mena skulle ha kunna undvikits eller hanterats på ett sätt som skulle ha haft fördelaktigare konsekvenser för Finland och Sverige.

Det kan tyckas vara en ganska bekväm lösning att på detta sätt ta ställning till den faktiskt förda politikens fördel, eftersom man i så fall inte behöver ställa någon till svars. Men å andra sidan för Wahlbäck diskussionen på ett mycket öppet och frispråkigt sätt, som gör att hans argument ter sig övertygande, utan att vara domderande. I det avslutande kapitlet gör Wahlbäck gällande att Finlands och Sveriges gynnsamma läge idag är ett resultat av "en osannolik serie av tursamma omständigheter", så han är heller inte blind för detta drag i sitt tänkande.

Det finska i Sverige och det svenska i Finland

En fråga där Wahlbäck faktiskt menar att resultatet kunde ha varit fördelaktigare om de historiska aktörerna valt annorlunda är behandlingen av de finskspråkiga invandrarna i Sverige under 1960- och 70-talen. Genom att inte garantera den nya minoriteten sina kulturella rättigheter genom t ex att öppna för finskspråkiga skolor försummade Sverige, enligt Wahlbäck, en enastående chans till en levande och kulturbärande finskspråkig minoritet inom sina gränser. I finlandssvenskarna har Finland en mycket värdefull bro till Sverige och man kan bara föreställa sig vilken roll ett par hundratusen tvåspråkiga sverigefinnar skulle ha betytt för kontakterna mellan länderna.

Vikten av färdigheter i grannlandets språk lägger Wahlbäck också till grund för sitt starka ställningstagande till fördel för svenskan i Finland. Wahlbäck varnar för att de minskande svenskkunskaperna i Finland gör landet mera främmande i sina nordiska grannländers ögon. Det ligger säkert något i detta. Samtidigt verkar också de yngre generationerna finnar och svenskar, som övergått till engelskan, fortsättningsvis ge varandra den hävdvunna ställningen som den första andra. Och inte ens sannfinländarna, vars opposition mot "tvångssvenskan" Wahlbäck ägnar en del utrymme åt i sitt slutkapitel, kan egentligen beskyllas för någon anti-Sverige eller anti-nordisk profil. Tvärtom har Norden en central plats i deras föreställningsvärld som ett alternativ till det skeppsbrutna EU.

Wahlbäcks bok förtjänar ett mycket gott omdöme och kan varmt rekommenderas till en bred läsekrets. Ibland kunde man kanske ha önskat att Wahlbäck gått ännu längre i sin diskussion av Finlands betydelse för svensk inrikespolitik – vad betydde Finland för demokratiseringen av Sverige, vad betydde Finland för den svenska socialdemokratin och välfärdsstatens framväxt, o s v? Boken provocerar till diskussion och man kan bara hoppas att yngre forskare tar över stafettpippen.

Johan Strang

Krister Wahlbäck. *Jättens andedräkt – Finlandsfrågan i svensk politik 1809-2009*. Atlantis förlag, Stockholm 2011.

NORDISK PARLAMENTARISM VID ETT VÄGSKÄL

Den som trodde att erkännandet av parlamentarismen skulle inleda en storhetstid för riksdagen misstog sig grundligt. Vad som följde var tvärtom en fortlöpande nedmontering av riksdagens maktställning, även om det doldes bakom fraser av grundlagsutredningarna före och efter 1974 års svenska regeringsform. I en väl fungerande parlamentarism ses folkrepresentationens uppgifter som främst att tillsätta och avsätta regeringar, granska och utkräva ansvar, följa upp och utvärdera fattade beslut och vara ett forum för debatt. Den synen låg t.ex. bakom 90-talets stora budgetreformer, som vi i dagens kris njuter frukterna av. Även med den modesta synen upplever dock folkrepresentationen motvind i ett internationellt perspektiv. Att även den parlamentariska regeringen förlorat anseende och förtroende har blivit tydligt under den ekonomiska krisen. Det senaste året har två parlamentariska regeringschefer ersatts av teknokrater, i Grekland och i Italien. Regeringar har fallit som kägglor och ersatts av motståndare vilkas främsta merit varit att de haft turen att inte bära regeringsansvaret när krisen slog till. Samtidigt talar man om regeringschefsämbetets presidentialisering och oroas, litet paradoxalt mitt under eurokrisen, av att alltmer makt tas över av Bryssel, där för övrigt en mer än årslång regeringskris avslutades helt nyligen.

Mot denna bakgrund är den här boken av stort intresse. Titeln talar om att det parlamentariska styrelsesättet står vid ett vägskäl. Det är förhoppningsvis en överdrift men det är angeläget att problemen bearbetas av statsvetenskapen. Av särskilt värde inte minst för denna tidskrifts läsare är det nordiska perspektivet. Som framhålls i boken är det vanligt att framställa parlamentarismen i Norden som en särskild form, präglad framför allt av stabilitet och konsensus. Författarna framhåller att man likaväl kan tala om fem olika typer av parlamentarism. Både skillnader och likheter är iögonenfallande.

Boken inleds med att Thomas Persson (Uppsala) och Matti Wiberg (Åbo) tecknar en problembild: enligt flera forskare undergår förhållandet regering/riksdag djupgående förändringar i Norden och på andra håll. Makt överförs till regeringen, och makt koncentreras till statsministern. Särskilt har pekats på europeiseringen och en förment tendens till presidentialisering. Boken följer dessa två huvudspår. Som ett tredje kan man se majoritets- och minoritetsparlamentarism i allmänhet. Bjørn Erik Rasch (Oslo) behandlar relationen regering/riksdag i de nordiska länderna efter att ha ställt frågan: Varför minoritetsregering? Flemming Juul Christiansen och Rasmus Brun Pedersen (Aarhus) undersöker hur europeiseringen påverkar koalitionsmönstren vid minoritetsparlamentarism. Magnus Isberg (Stockholm) ställer frågan om Sverige är på väg mot majoritetsparlamentarism. Asbjørn Skjæveland (Aarhus) undersöker parlamentarismens effekt på partisammanshållningen. Hans Hegeland

(Stockholm) behandlar handläggningen av EU-ärenden i svenska riksdagen. Thomas Larue (Stockholm) tar upp den subsidiaritetskontroll som nyligen har införts i de nationella parlamenten. Peder Nielsen (Stockholm) behandlar parlamentarisk kontroll i de nordiska länderna. De fyra sista bidragen ägnas frågan om presidentialisering. Guy-Erik Isaksson (Åbo) ställer frågan: realitet eller illusion? Fyra svenska forskare, Hanna Bäck, Thomas Persson, Kåre Vernby och Lina Westin, belyser frågan med en tillbakablick på svenska statsrådsutnämningar. Peter Saxi (Nordland) behandlar presidentialisering på den undernationella nivån i Norge, och till sist ställer Tapio Rainio (Tammerfors) frågan vad vi kan lära av Finlands erfarenhet av dubbelstyre i EU-affärer.

Jag har litet svårt för den teoribildning som boken utgår från och som innebär att minoritetsparlamentarism är det normala i Danmark, Norge och Sverige. Det är matematiskt riktigt men ger enligt min tanke inte hela bilden. Jag upplevde alltid att Göran Persson ledde en majoritetsregering sedan han i förväg garanterat sig huvudsakligt stöd av stödpartier. Politiska förhandlingar fördes hos regeringen, inte i riksdagen, utom i EU-frågor där EU-nämnden fick en viktig roll. Även Tage Erlander, Olof Palme och Ingvar Carlsson kunde med mycket få undantag räkna med flertal genom kommunisterna, på slutet centerpartiet. Verkliga minoritetsregeringar, som måste söka stöd i riksdagen, har under trekvarts sekel varit bara korta mellanspel. Men oavsett detta har ”timingen” blivit oturlig för några bidrag. Valen i Danmark, Finland och Sverige har ändrat landskapet. Sannfinländarna, Sverigedemokraterna m.fl. skapar speciella problem. I Sverige ställs parlamentarismen i blyxtbelysning genom att det största partiet dvs. Socialdemokraterna nu har alla sina tre främsta företrädare utanför riksdagen. Det beror på speciella omständigheter, men en valseger 2014 skulle ge ett grundskott åt gammalt tänkande. Viktigare än så är alltså inte riksdagen?

Europeiseringens återverkan nationellt är ett viktigt studieobjekt. Boken lämnar viktiga bidrag. Det värdefullaste är enligt min bedömning Thomas Larues undersökning av subsidiaritetskontrollen. Det nordiska perspektivet kommer till sin rätt. Det är glädjande att det nya verktyget redan har visat sig vara viktigt. Jag har själv iakttagit att svenska riksdagen flera gånger har tagit tag i det nya instrumentet. Allmänt är det svårt att få grepp om europeiseringens betydelse idag under eurokrisen. Ingen kan förutsäga vad som händer om krisen inte får en lycklig lösning. Om den i stället övervinns på ett åtminstone hyggligt sätt, lär det stå klart att den framtida huvudlinjen blir en starkare samordning. Den aktuella finanspakten pekar ut en klar färdriktning: stramare finanspolitisk samordning, budgetkontroll och en effektivare stabilitets- och tillväxtpakt med sanktionsmöjlighet mot syndare etc.

När jag läst bokens bidrag till belysningen av dessa frågor, har jag ställt

mig frågan om vi får en allsidig bild genom att se europeiseringen bara som negativ för de nationella folkrepresentationerna. Klart är att de formellt mister en del befogenheter på lagstiftningens och budgetens områden, men det är ju sedan länge välkänt och vetenskapligt belagt, att t.ex. svenska riksdagens bidrag till statsbudgeten har motsvarat någon promille per år och att insatsen inom lagstiftningen varit ännu mer marginell. En annan är bilden på utrikespolitikens område. Statsskickens demokratisering efter första världskriget medförde att utrikespolitiken inte längre var statschefernas/regeringarnas exklusiva angelägenhet som sköttes i slutna rum. Folkrepresentationerna tog för sig alltmer. Det första tecknet på detta i Sverige var utrikesnämndens inrättande 1921, men först efter andra världskriget tog utvecklingen fart. Biståndspolitik blev en murbräcka. I denna bild kan man sätta in europeiseringen. Som framhålls i boken har de nordiska länderna förhållandevis starka organ för att följa EU-frågorna. Ibland frågar jag mig om EU har medfört att riksdagen de facto fått mer att säga till om? En klar förbättring har också varit den stärkta konstitutionella kontrollen. I Sverige är särskilt konstitutionsutskottets granskning och Riksrevisionens tillkomst värda att framhållas. Peder Nielsens bidrag ser jag som det näst Thomas Larues värdefullaste. Två frågor är särskilt viktiga idag. Hur ska JO klara framtiden då utvecklingen efter JO-reformen 1967 medfört en sexdubbling av antalet klagomål? Och hur ska riksdagens utskott leva upp till det nya grundlagsstadgandet om att följa upp och utvärdera riksdagsbeslut?

Jag går inte in på frågan om presidentialisering. Jag är helt ense med författarna om att det är mera illusion än realitet. Om regeringscheferna i dagens koalitionsregeringar lyckas hävda sig, lär det bero mera på personerna än på ämbetets presidentialisering i EU:s tecken.

Fredrik Sterzel

Thomas Persson & Matti Wiberg (eds.). *Parliamentary Government in the Nordic Countries at a Crossroads*. Santérus Academic Press, Stockholm 2011.

AMALIE SKRAMS PRODUKTIVE ÅR

I norsk litteraturhistorie tales det ofte om ”de fire store”: Henrik Ibsen (1828-1906), Bjørnstjerne Bjørnson (1832-1910), Jonas Lie (1833-1908) og Alexander Kielland (1849-1906). Amalie Skram (1846-1905) har ikke fått en tilsvarende heltestatus, noe som delvis skyldes at hun bodde i Danmark i sin produktive periode fra 1884, og selv insisterte på at hun skulle betraktes som dansk. Men hun er en pioner i nordisk litteratur. Med henne fikk naturalismen sitt mest markante gjennombrudd i norsk og også i dansk romankunst.

Skram ble gjenstand for en kort biografi så tidlig som i 1910, men i mange

senere år ble det skrevet forholdsvis lite om henne. Så, i de siste tretti år, har hun fått en veritabel renessanse. Hun var en energisk forfatter av brev; i perioder virker det som om hun levde først og fremst i sin brevskrivning. Den vidløftige korrespondansen med Erik Skram, med norske og danske diktere og kritikere, og med venner og familie er blitt utgitt med fyldige og nyttige noter. Det er ikke minst tre grunner til å glede seg over dette: Brevene gir oss ny kunnskap om det litterære liv i København og til dels i Kristiania i en tid med dramatiske skifter i toneangivende kretser, de forteller en god del om hennes dramatiske unge år (hun var blant annet mor til to små barn og matros (!) på sin første manns skip mens de seilte jorden rundt), og de gir oss i detalj, til dels fra dag til dag, den dramatiske og medrivende historien om hvordan Skram og hun fant sammen i et intenst ekteskap som også ble et nært og fruktbart litterært fellesskap i mer enn ti år.

Forholdene har således ligget godt til rette for skildringer av hennes liv. Antonie Tibergs lille livsskildring fra 1910 er nå fulgt opp av to vektige biografier. I 1992 kom Liv Køltzows *Den unge Amalie Skram: Et portrett fra det nittende århundre* ut (anmeldt i NT 2/1993 av Örjan Lindberger). Den dekker hennes liv fra fødselen i 1846 (et årstall dikteren selv forandret til 1847) til 1884, året da hun forlot Norge for aldri å bosette seg fast der igjen og giftet seg med Erik Skram i København. Denne biografiske begynnelsen er nå fulgt opp av Janet Gartons *Amalie: Et forfatterliv* fra 2011, som dekker resten av livsløpet. Tittelen, hvor bare fornavnet brukes, innbyr til nærhet med leserne, men jeg tar bibliotekarenes parti: Den som leter etter boka, ville være bedre hjulpet med etternavnet også i tittelen.

Biografier kan struktureres på forskjellige måter, fra de eksentriske (i en bok om Ivar Aasen ordner for eksempel Stephen Walton stoffet i kapitler som har navn og "innhold" etter hovedpersonens legemsdeler) til de mer alminnelige. Janet Garton har valgt å følge Køltzows opplegg: Boka er delt opp i korte kapitler hvor hovedpoengene i hvert enkelt oppsummeres i underoverskrifter. En forholdsvis streng kronologi styrer fremdriften. Dette valget skaper en god følelse av sammenheng mellom de to biografiene, men det har sin pris. På den ene siden har vi to bøker som det er lett å finne frem i, på den andre vil mange hovedtrekk i Skrams utvikling bli fortalt på en unødvendig oppstykket måte. De små kapitlene handler noen ganger om helt forskjellige ting. Garton ser denne faren, og ved noen anledninger gir hun en noe bredere og mer samlet presentasjon. Disse kompromissene med det rent kronologiske gjør godt, og det burde vært flere av dem. For eksempel er en oppsummering av Erik Skrams tidligere liv på sidene 132-143 klar og konsis og får med seg en utvikling over mange år. Likedan gir et kapittel om "Drømmer og bilder" (202-210) en spennende oversikt over noen grunnholdninger i liv og diktning. Men fordi dette kapitlet, i likhet med nesten alle de andre, er kort, vil alle lesere, tror jeg,

ønske seg en gjennomgang av disse sentrale spørsmålene som går dypere, i sær ved at mer stoff fra romanene hadde blitt trukket inn.

Hovedstrukturen, som altså har sine svakheter, legger imidlertid opp til en detaljert og vel begrunnet gjennomgang av det biografiske stoffet. Leseren føler seg trygg på at Garton kan sitt stoff, og kan det godt. Som utgiver av svært mange av Skrams brev har hun et rikt materiale å bygge på, og hun siterer sjenerøst fra brevene, men uten overdreven bruk av dem. Hennes egen fortellerstemme – behagelig og troverdig – er den vi forholder oss til hele tiden.

En dikter-biografi kan være så mangt. Noen livsskildringer holder seg stort sett unna de litterære verkene, i andre er den litteraturen som produseres en hovedsak. Janet Garton kaller boken ”et dikterliv”, noe som er naturlig ettersom hovedpersonen insisterte på at det nettopp var dikter hun ville være. Men Garton velger, i likhet med mange biografer, en middelvei. Hun går kort igjennom alle Skrams fortellinger ettersom de kommer. Vi får en rask og velproposjonert presentasjon av handlingen, common-sense kommentarer til stil og tematikk og korte diskusjoner av forholdet mellom dikterens liv og hennes skapende virksomhet – alt preget av solid kunnskap og nøkterne vurderinger. For lesere som gjerne vil ha korte omtaler av bøkene, er Gartons biografi en utmerket begynnelse. Men, som for opplegget i sin helhet, ville diskusjonen av romanene fått mer dybde hvis de store trekk hadde fått mer samlet oppmerksomhet. Da ville også Gartons egne vurderinger av Skrams produksjon (alt i romanene er ikke like godt) blitt tydeligere.

Garton kaster seg ikke hodestups ut i de mange teoretiske bølgene som har preget moderne tekstkritikk, noe hun ikke bør klandres for. Vi får til gjengjeld følge et spennende og kontrastfylt menneske i hennes forhold til hverdagen og til den litterære kulturen i København. Jeg har satt særlig pris på den oppmerksomhet biografen gir til leiligheter, møbler, klesvask, barnepass, ferier på landet og de praktiske detaljene i samværet med Erik Skram (når skal den ene og så den andre få tid til å skrive?). Janet Garton er ikke av dem som roper høyest om kjønnsroller, hverken de tradisjonelle eller de mer moderne som ekteparet Skram til dels representerer, men biografien gir rikt stoff til ettertanke på dette feltet.

Amalie: Et forfatterliv oppgir ikke sine kilder i form av fotnoter, men i nøyaktige henvisninger kapittel for kapittel på bokas siste sider. Hoveddelen av teksten blir penere å lese på denne måten, men lesere interessert i opplysningene notene gir, må bla frem og tilbake hele tiden. Boka har to seksjoner med velvalgte og fint reproduserte illustrasjoner.

Bjørn Tysdahl

Janet Garton. *Amalie: Et forfatterliv*. Oslo, Gyldendal, 2011.

Bokessä och Kring böcker och människor har följande medarbetare:

Skei, Hans H., NT:s norske redaktör, Oslo

Sterzel, Fredrik, fd justitieråd, Stockholm

Strang, Johan, forskare, Helsingfors

Tysdahl, Bjørn, professor, Oslo

Mandatställningen i de nordiska parlamenten

Antal och partitillhörighet

Danmark

Folketinget 179 medlemmar

Val 15 september 2011

Venstre, Danmarks Liberale Parti	47
Socialdemokratiet	44
Dansk Folkeparti	22
Det Radikale Venstre	17
Socialistisk Folkeparti	16
Enhedslisten – De Rød-Grønne	12
Liberal Alliance	9
Det Konservative Folkeparti	8
Inuit Ataqatigiit (Grönlands repr.)	1
Siumut (Grönlands repr.)	1
Javnaðarflokkurin (Färöarnas repr.)	1
Sambandsflokkurin (Färöarnas repr.)	1

Finland

Riksdagen 200 ledamöter

Val 17 april 2011

Samlingspartiet	44
Socialdemokratiska partiet	42
Sannfinländarna	39
Centerpartiet	35
Vänsterförbundet	14
De Gröna	10
Svenska folkpartiet och Ålands representant	10
Kristdemokraterna	6

Island

Alltinget 63 medlemmar

Val 25 april 2009

Alliancen/Samfylkingin	20
Selvstændighedspartiet/ Sjálfstæðisflokkur	16
Venstrepartiet - De Grønne/ Vinstri hreyfingin - grænt framboð	12

Fremskridtspartiet/Framsóknarflokkur	9
Bevægelsen/Hreyfingin	3
Utanför partierna	3

Norge

Stortinget 169 representanter	
Val 14 september 2009	
Arbeiderpartiet	64
Fremskrittspartiet	41
Høyre	30
Sosialistisk Venstreparti	11
Senterpartiet	11
Kristelig Folkeparti	10
Venstre	2

Sverige

Riksdagen 349 ledamöter	
Val 19 september 2010	
Socialdemokraterna	112
Moderata samlingspartiet	107
Miljöpartiet de gröna	25
Folkpartiet liberalerna	24
Centerpartiet	23
Sverigedemokraterna	19
Vänsterpartiet	19
Kristdemokraterna	19
Utan partibeteckning	1

Färöarna

Lagtinget 33 medlemmar	
Val 29 oktober 2011	
Fólkaflokkurin (Folkepartiet)	8
Sambandsflokkurin (Samhørigheidspartiet)	8
Tjóðveldi (Det Republikanske Parti)	6
Javnaðarflokkurin (Socialdemokraterne)	6
Miðflokkurin (Centerpartiet)	2
Framsökn	2
Sjálvstýrisflokkurin (Selvstyrepatriet)	1

Grönland

Inatsisartut 31 medlemmar	
Val 2 juni 2009	
Inuit Ataqatigiit	12
Siumut	12
Demokraterne	4
Atassut	2
Kattusseqatigiit partiiat	1

Åland

Lagtinget 30 ledamöter	
Val 16 oktober 2011	
Åländsk Center	7
Liberalerna på Åland	6
Ålands socialdemokrater	6
Obunden samling	4
Moderaterna på Åland	4
Ålands framtid	3

LW per 16 april 2012

SAMMANFATTNING

Den andra utgåvan av Nordisk Tidskrift 2012 har de årliga politiska och ekonomiska länderöversikterna som huvudinnehåll. Sex mycket erfarna politiska skribenter sammanfattar vad som tilldragit sig i Danmark, Finland, Island, Norge och Sverige samt på Åland under förra året. Arne Hardis, politisk redaktör på Weekendavisen, skriver om Danmarks första kvinnliga statsminister, socialdemokraten Helle Thorning-Schmidt. Hon leder en blocköverskridande koalitionsregering efter valet 2011. Även Finland fick en ny statsminister efter förra årets riksdagsval. Samlingspartiets Jyrki Katainen regerar nu tillsammans med fem andra partier. Jan-Anders Ekström skriver också om det presidentval som ledde till att Sauli Niinistö efterträdde Tarja Halonen som finländsk statschef. Harriet Tuominen, som varit journalist på Tidningen Nya Åland, sammanfattar den politiska utvecklingen på det självstyrda Åland där tre kvinnor nu bekläder de ledande politiska posterna. Arna Schram, som är politisk journalist, beskriver den turbulenta politiska utvecklingen på Island. Nya partier har tillkommit och den sittande regeringen har ombildats. Tragedin den 22 juli präglade Norge hela förra året. Aftenpostens politiske redaktör Harald Stanghelle tar upp massmorden på Utøya och det kommunalval som hölls någon tid därefter. Göteborgs-Postens tidigare andreredaktör Anders Wettergren uppehåller sig i sin svenska översikt vid partiledarbytena inom Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Vänsterpartiet och Centerpartiet.

Om en ny partifamilj skriver statsvetaren Ann-Cathrine Jungar. De partier som avses är Dansk Folkeparti, Sannfinländarna, norska Fremskrittspartiet och Sverigedemokraterna. NT:s redaktionssekreterare Lena Wiklund har intervjuat svenska Föreningen Nordens nye generalsekreterare Bo Andersson. Konsthistorikern Eva Pohl skriver om en forskningsbaserad bok om Skagenmålarern P. S. Krøyer.

Under vinjetten *För egen räkning* förmedlar NT:s huvudredaktör sina erfarenheter som nordisk tjänsteman på det socialpolitiska området under en 10-årsperiod. Anders Ljunggren höll ett festtal om Helsingforsavtalet vid Nordiska rådets möte i Reykjavik i slutet av mars månad. Talet återges i hans *Krönika om nordiskt samarbete*.

Bokessän om nordisk kriminallitteratur är författad av NT:s norske redaktör Hans H. Skei. Den handlar om två nya böcker på temat "Nordic Noir". *Kring böcker och människor* innehåller tre bidrag. Den finländske forskaren Johan Strang recenserar den svenske statsvetaren Krister Wahlbäcks monumentala verk om Finlandsfrågan i svensk politik. F.d. justitierådet Fredrik Sterzel tar upp en nordisk, engelskspråkig antologi om parlamentarismen i Norden. Professor Bjørn Tysdahl recenserar en biografi om Amalie Skram som är skriven av Janet Garton. Avslutningsvis återges den aktuella mandatställningen i de åtta nordiska parlamenten.

C W-d

TIIVISTELMÄ

Nordisk Tidskriftin vuoden 2012 toisen numeron pääaiheita ovat eri maiden poliittiset ja taloudelliset vuosikatsaukset. Kuusi erittäin kokenutta poliittista kirjoittajaa tiivistää Tanskan, Suomen, Islannin, Norjan ja Ruotsin sekä Ahvenanmaan viime vuoden tapahtumat. Weekendavisenin poliittinen toimittaja Arne Hardis kirjoittaa Tanskan ensimmäisestä naispääministeristä, sosiaalidemokraattien Helle Thorning-Schmidtistä. Hän on vuoden 2011 vaalien jälkeen johtanut blokkien rajat ylittävää koalitiollahitusta. Myös Suomi sai uuden pääministerin viime vuoden eduskuntavaalien jälkeen. Kokoomuspuolueen Jyrki Katainen hallitsee nyt yhdessä viiden muun puolueen kanssa. Jan-Anders Ekström kirjoittaa myös presidentinvaaleista, joiden jälkeen Sauli Niinistöstä tuli Tarja Halosen seuraaja Suomen valtionpäämiehenä. Harriet Tuominen, Nya Åland -lehdessä toiminut journalisti, tiivistää poliittisen kehityksen Ahvenanmaan itsehallintoalueella, jossa politiikan johtavilla paikoilla on nyt kolme naista. Arna Schram, joka on poliittinen toimittaja, kuvaa Islannin myrskyisää poliittista kehitystä. Uusia poliittisia puolueita on syntynyt ja istuvaa hallitusta on järjestelty uudelleen. Heinäkuun 22. päivän tragedia leimasi Norjaa koko viime vuoden. Aftenpostenin poliittinen toimittaja Harald Stanghelle käsittelee Utøyan joukkomurhia ja vähän myöhemmin pidettyjä kunnallisvaaleja. Göteborgs-Postenin entinen kakkostoimittaja Anders Wettergren kirjoittaa Ruotsin puoluejohtajien vaihdoksista, johtajaa ovat vaihtaneet Sosiaalidemokraatit, Ympäristöpuolue, Vasemmistopuolue ja Keskustapuolue.

Uudesta puolueperheestä kirjoittaa valtiotieteilijä Ann-Cathrine Jungar. Kyseessä ovat Tanskan kansanpuolue, Perussuomalaiset, Norjan edistyspuolue ja Ruotsidemokraatit. NT:n toimitussihteeri Lena Wiklund on haastatellut Ruotsin Norden-yhdistyksen uutta pääsihteeriä Bo Anderssonia. Taidehistorioitsija Eva Pohl kirjoittaa tutkimukseen pohjautuvasta, Skagenin maalaria P. S. Krøyeriä käsittelevästä kirjasta.

För egen räkning -palstalla NT:n päätoimittaja kertoo 10 vuoden kokemuksistaan sosiaalipoliittisen alan pohjoismaisena virkemiehenä. Anders Ljunggren piti juhlapuheen Helsingin sopimuksesta Pohjoismaiden neuvoston kokouksessa Reykjavikissä maaliskuun lopussa. Puheen voi lukea hänen palstaltaan *Krönika om nordiskt samarbete*.

Bokessän pohjoismaisesta kriminaalikirjallisuudesta on NT:n norjalaisen toimittajan Hans H. Skein kirjoittama. Se käsittelee kahta uutta kirjaa, joiden teema on ”Nordic Noir”. *Kring böcker och människor* käsittää kolme artikkelia. Suomalainen tutkija Johan Strang arvostelee ruotsalaisen valtiotieteilijän Krister Wahlbäckin monumentaalisen teoksen *Veljeys veitsenterällä*. Suomen-kysymys Ruotsin politiikassa. Ent. Oikeusneuvos Fredrik Sterzel ottaa esille englanninkielisen antologian Pohjoismaiden parlamentarismista. Professori Bjørn Tysdahl arvostelee Amalie Skramin elämäkerran, jonka on kirjoittanut Janet Garton. Lopuksi esitellään Pohjoismaiden kahdeksan parlamentin edustajapaikkatilanne.

C W-d

Suomennos: Paula Ehrnebo

Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri utger under 2012 sin hundra-
tiofemte årgång, den åttaåttende i den nya serien som i samarbete med föreningarna Norden
begyntes 1925. Tidskriften vill liksom hittills framför allt ställa sina krafter i det nordiska
kulturutbytet tjänst. Särskilt vill tidskriften uppmärksamma frågor och ämnen som direkt
hänför sig till de nordiska folkens gemenskap. Enligt Letterstedtska föreningens grundstadgar
sysselsätter den sig ej med politiska frågor.

Letterstedtska föreningens och Nordisk Tidskrifts hemsida: www.letterstedtska.org

Litteraturanmälningarna består av årsöversikter omfattande ett urval av böcker på skilda
områden, som kan anses ha nordiskt intresse. *Krönikan om nordiskt samarbete* kommer att
fortsättas. Under rubriken *För egen räkning* kommer personligt hållna inlägg om nordiska
samarbetsideologiska spörsmål att publiceras.

Tidskriften utkommer med fyra nummer. *Prenumerationspriset inom Norden för 2012 är
250 kr, lösnúmerpriset är 65 kr.*

*Prenumeration för 2012 sker enklast genom insättande av 250 kr på plusgirokonto nr
4091 95-5. Nordisk Tidskrift för vetenskap, konst och industri, c/o Blidberg, SE-179 75 Skå.*

Prenumeration kan även tecknas i bokhandeln.

För medlemmar av föreningarna Norden gäller dock, att dessa genom hänvändelse direkt till
redaktionen kan erhålla tidskriften till nedsatt pris.

Tidskriften distribueras i samarbete med svenska Föreningen Norden, Hantverkargatan 29,
Box 22 087, SE -104 22 Stockholm. Tel 08-506 113 00. Äldre årgångar kan rekvireras från
redaktionen.

Redaktionen:

Nordisk Tidskrift, Box 22333, SE-104 22 Stockholm. Telefontid fredagar 10–12.

Redaktionssekreterare: Fil.kand. Lena Wiklund.

Besöksadress: c/o Föreningen Norden, Hantverkargatan 29, Stockholm.

Telefon 08-654 75 70, telefax 08-654 75 72.

E-post: info@letterstedtska.org

Huvudredaktör och ansvarig utgivare:

Fil. kand. Claes Wiklund, Slåttervägen 10, SE-646 34 Gnesta

Tel 0158-137 89 (bostaden).

E-post: info@letterstedtska.org

Dansk redaktör:

Dr. Phil. Henrik Wivel, Nordre Frihavns-
gade 26, 3. tv., DK-2100 København Ø.

Tel 33 75 75 75. E-post: hw@weekendavisen.dk

Finländsk redaktör:

Pol. mag. Guy Lindström, Grankullavägen 13 B26, FI-02700 Grankulla.

Tel 09-505 29 74. E-post: guylindstrom@yahoo.com

Isländsk redaktör:

Jur. kand. Snjólaug Ólafsdóttir, Vesturbrún 36, IS-102 Reykjavík.

Tel 5-45 84 62. E-post: snjolaug.olafsdottir@for.stjr.is

Norsk redaktör:

Professor Hans H. Skei, Solbergliveien 27, NO-0671 Oslo.

Tel 22-85 41 45. E-post: h.h.skei@ilos.uio.no